

הישיבה המאתיים-ושתיים של הכנסת השישית

יום שני, כ"ג תמוז תשכ"ז (31 יולי 1967)

ירושלים, הכנסת, שעה 16.03

א. הודעת שר החוץ על המערכה המדינית

ב־1957 לתמוך בזכויות ישראל לקיום בטוח ולהכיר בכורח התגוננותה אם יתחדשו תוקפנות והסגר.

המאמץ המדיני וההסברתי, שנעשה ערב המערכה בשעה קודרת ובתנאי מתיחות עילאית, לא היה לשווא. לא מקרה הוא, שהאווירה המדינית והציבורית ומערך הכוחות הבינלאומיים לאחר הנצחון ב־1967 שונים בתכלית משהיו בנסיבות דומות לפני עשר שנים.

כנסת נכבדה, מיד לפרוץ הקרבות ב־5 ביוני השמיני נציג ישראל קיבלנה במועצת הבטחון על התוקפנות המצרית, שגברה והלכה מאמצע מאי ועד ל־5 ביוני.

כעשרים שעות אחרי פרוץ המלחמה קיבלה מועצת הבטחון החלטה על הפסקת־אש, שתחול על כל המדינות שכוחותיהן השתתפו בקרבות. ממשלות ערביות נהגו השהייה ועיכוב, בין בקבלת הפסקת־האש בין בהגשמתה. רק ב־11 ביוני היתה הפסקת־האש יעילה ושלמה בחזיתות מצרים, ירדן וסוריה.

מכאן ואילך מתפתח דיון בין־לאומי מקיף על הבעיות היסודיות הנובעות מן המלחמה. בהצעות המוגשות למועצת הבטחון באמצע יוני כבר מסתמנים קווי ההתמודדות, שהיתה עתידה להתפתח ביתר שאת בשבועות הבאים. גם סגנון הוויכוח לא נשתנה מאז. נציג ברית־המועצות שפך על ישראל דברי השמצה נטולי־תקדים, החורגים מכל גדר מקובל של ויכוח בין־לאומי הגון. הוא הוקיע את פעולתה של ישראל תוך השוואה נפשעת ומתועבת עם מעשיהם של צוררי ישראל. ההצעה הסובייטית ביקשה להגדיר את מלחמת קיומה של ישראל כ"תוקפנית", ולתבוע נסיגת כוחותיה לקווים הקודמים. לעומתו טען נציג ארצות־הברית, כי לא ייתכן חידוש המצב, שהיה כרוך במתיחות כבדה ובסכנת התלקחות מתמדת. בהקשר זה אמר נציג ארצות־הברית: "ברית־המועצות מציעה לישראל: החזירו כוחותיכם והניחו למצב לחזור למח שהיה לפני פרוץ הקרבות ב־5 ביוני. אך מה יהיה המצב במקרה זה? שוב יתייבשו כוחות נוגדים, בעימות ישיר, מדורבנים לקרב. שוב יימנע מעבר ימי בתום־לב. שוב לא תתקבל ישראל על ידי שכנותיה כמדינה ריבונית. שוב לא יהיה בטחון יעיל כנגד טרור ואלימות. אם אי־יפגע היה מירשם למעשי איבה מחודשים, הרי הצעת ההחלטה הסובייטית מהווה מירשם זה."

מול הצעת ברית־המועצות להחזרת המצב לקדמותו, הציעה ארצות־הברית שיתקיימו דיונים בין מדינות האזור על מכלול הבעיות השנויות במחלוקת. לפי הצעה זו חייב כל שינוי במערך הכוחות הקיים, לפני הפסקת־האש, להיות משולב במאמץ להבטיח הפסקת הלוחמה לכל צד. רותיה והשכנת שלום קבע.

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה, ב־14 ביוני הגיע

היו"ר ק. לוז:

אני פותח את ישיבת הכנסת. הנני מקדם בברכה את שר החוץ שחזר מהמערכות בשער האומות, מערכות שניהל בהצלחה רבה, ישר כוחך.

אני מזמין את שר החוץ לעלות לדוכן הכנסת ולשאת את דבריו.

שר־החוץ א. אבן:

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. ב־12 ביוני שמעה הכנסת את הודעת ראש הממשלה על נצחוננו האדיר של צבא־הגנה לישראל בהדיפת תוקפנות ושכירת טבעת המחוגק המתהדקת.

בששת ימי מעשה נבראה מדינת ישראל חדשה. סכנות אשר איימו מקרוב על קיום ישראל הורחקו בתנפפה מוחצת. המעבר מן המצר אל המרחב נתחולל בקצב מדהים. נפתחו פתאים לישראל אופקי בטחון ושלום שלא ידעה כמותם מעודת.

אולם לא רק גאות נצחון מילאה את חלל הבית באותו יום. מועקת האבל הכבדה עליו מאד, כי בעצם היום הוא נודעו לראשונה ממדי הקרבנות והיסורים שנגזרו על העם המזרחי קיומו. וסימן־שאלה גדול נשאר תלוי ועומד: מאמצים וקרבות אלה — מה יהיה סופם? הניתן לחולל את המפנה המכריע לקראת ביצור הבטחון וקידום השלום? או שמא יגברו לחצים המכוונים לשלול מישראל את פרי הישגיה ולהחזירה למצור שאך זה נחלצה ממנו? ולחצים אלה אם יבואו — כיצד נעמוד בפניהם?

בעצם ימי המערכה ומיד לסיומה באה לידי ביטוי נחישות רצונו של העם, לאמור: גמור אתנו לא לבזבז את הישגינו, כי אם להרגם אותם למציאות חדשה, שניקרה בטחון ושלום. אך ברור היה כי הפיכת הרצון למציאות תחייב מאמצים קשים וממושכים. חדרה עמוקה לגורל המערכה המדינית ליוותה את סיום הקרבות ונתחדדה למחרתם. דאגה זו היתה כאובה במיוחד לאור מה שהתרחש לפני עשר שנים. למודי נטיון אנחנו. אין נצחון בטחוני שלם ויציב אלא בהיווצר התנאים המדיניים לקיומו וביצורו.

לאמיתו של דבר נפתחה המערכה המדינית עוד לפני פרוץ הקרבות. בשבוע האחרון לחודש מאי הובהר במפורש לאומות העולם, בדרכי מגע שונות, כי אין ישראל מתכוונת להשלים עם הגורל שבישרו לה ריכוזי הכוחות, תנועות הכיתור, מעשי ההסגר והתכונה התוקפנית המוצהרת, שבאמצעותם ביקשו מצרים ובנות־בריתה להביא עליה כליה. הסברה זו נעשתה בהדגשה מיוחדת באוזני אלה שהתחייבו

זו מול זו ב"אני מאשים" הדדי. והמאבק היה נטוש לא רק על תמיכת ממשלות והצבעותיהן, אלא גם, ובעיקר, על רכישת נפשה וכיבוש מצפונה של האנושות הנאורה.

על העם היהודי, הבונה את מדינת ישראל, נגזר לעתים תכופות בהיסטוריה לשמש מטרה למסעי השמדה וגידול. אך מעולם לא נעשה ניסיון כה נמרץ ושיטתי כמו בעצרת הזאת, להוציא את דיבת ישראל רעה בצורה כה מרוכזת ובטווח שמיעה כה נרחב. לא אנסה לתאר לכנסת את התייחסות המיוחדת, המורכבת מחרדה ורוממות, הפועמת בלב מול ייצוג וביטוי המונשמים בנסיבות כאלו. אף לא אבוא לפרט את המערכה לכל שלביה וציוני דרכה. הן פורסמו הדברים בהרחבה בכל מדינה ולשון, ומשלחתנו שאבה עידוד מעירנות עקיבתו של הציבור הישראלי אחרי התלחות והלבטים שהיו מנת חלקה.

הרצאתו של מר קוסיגין ודברי התשובה עליה שימשו נקודת מוצא לכל מערכת הטיעון שנמשכה לסירוגין במשך חמישה שבועות. מפי הנאום הסובייטי רם-המעלה ניתנו האשמות ודברי קטרוג, שהרבינו לשמוע כמותם בחודשים האחרונים. מדינות ערב, שזממו להחניק את יש-ראל ולרצות אותה נפש, תוארו בדבריו כקרנף תמים של אלימות שרירותית. ישראל נמצאה מואשמת בזעם חגיגי על אשר סירבה להירצח. היה בנאום זה חיפוי מלא על כל אשר עשו ממשלות ערביות כדי לעקור מדינה שכנה ממפת העולם ולגזור עליה אכזריות. בלטה ההתעלמות המוחלטת מייסורי העם היהודי לפני הגיעו לריכוזות ומחבלי מאבק על קיום עצמאותו המחדשת. מפעל התגוננותו של צה"ל תואר כאילו לא קדמו לו מעשי התגרות ואיום כלשהם. לאחר ששרטט תמונה מעוקמת זו, חזר והמנהיג הסובייטי לאותו פתרון נדוש שהוגדר על-ידי נציג ארצות-הברית כ"מרשם לחירוש המלחמה". בקול רווי פאתוס עמוק הציע מר קוסיגין כי הדרך היעילה להבטחת שלום היא — ליצור מחדש את המציאות אשר הובילה למלחמה.

התשובה על דברים אלה כללה כמובן תיאור מפורט של מסע התוקפנות הרצונית הנערכת נגד נדינת ישראל מאז חידוש עצמאותה. הוסברו שורשיה העמוקים של מדינתנו במורח-התיכון — בתולדותיו בעבר, במציאותו בהווה, בייצורו לעתיד. נסקר המצב המהירי שהסתמן בראשית יוני, כאשר תוצאה בין צבאות אויבים נכונים לה' לום; מוקפת ומסוגרת במעגל של מחנק באוויר ובים; מופצצת יומם ולילה בנבואות על קיצה הקרב ובא; אנוסה לגיוס מקיף של כוח-אדם כשחיה הסדירים פועמים בדופק חלוש — עמדה ישראל לפני בריחה פשוטה: לחיות או למות, להגן על הקיום הלאומי או לקפחו לעולמים. הודגש כי האייום על ישראל בא לערער את עצם יסודותיו של הסדר בין-לאומי. לעומת האשמת ישראל בתוקפנות, הוצהר כי מעולם לא היה שימוש כה צודק בכוח מזויין כאותם מעשי גבורה של צבאות ישראל, שתהילים תסופר בפי עמים שותרי חירות מדרג לדור. נאמר כי לא את פעולת ישראל לא לגנות — כי אם את הנסיון לגנותה; כי מעולם לא היתה הגנה על התופש, הכבוז, הצדק, הקיום הלאומי והמוסר הבין-לאומי במידה גדולה יותר של צדק, הוכרו כי לאחר שניצבה ישראל לפני סכנה של כליה לאומית, נחושה מעכשיו החלטתה להתנגד לכל מהלך העלול לחדש את הסכנה שממנה תחלצה זה עתה. הוסבר כי לא ישראל, אלא מצרים, ירדן וסוריה שברו לרסיסים את הסדרי שביתת-הנשק; עתה לא ניתן להחיותם. משטר שביתת-הנשק התמוטט תחת עומס השנים וכובד האיבה. כל הסי-

מאבקו המדיני לשלב הכרעה ראשון אך חשוב. הצעת ברית-המועצות הועמדה להצבעה. רק 4 מתוך 15 המדינות תמכו בסעיפי הגיוני ובהאשמת ישראל בתוקפנות; ורק 6 מתוך 15 היו מוכנות לתמוך בנסיגת הכוחות הישראליים לקווים הקודמים לאלתר וללא תנאי.

ראיתי הצבעות אלו ואת האווירה אשר מסביב להן כרבות-משמעות. הנה הופיע ניצן של הבנה בין-לאומית מאוזנת למציאות במורח-התיכון. הנה התברר כי יש נטיה לכבד את שאיפת ישראל לבטחון ושלוש, וליצור תנאים חדשים שיובילו למטרה זו. רוב חברי המוסד הבין-לאומי הבטחוני העליון הבינו כי הצורך הראשון איננו נסיגה ישראלית משטחים מוחזקים, כי אם נסיגה ערבית ממדינות האיבה, התוקפנות, המצור וההסגר, שישאל מתייסרת בה זה דור שלם.

בהיכל טענותיה במועצת הבטחון עמדה לפני ברית-המועצות ברירה הגיונית. במקום לדרוש חידוש גורמי המתיחות ניתן היה לחתור לחיסולם. טבעי היה לעודד חיפוש דרכי שלום ודיוקים לאור התמורות המהפכניות שנחתשו באזור עקב התוקפנות הערבית והדיפתה. אולם ממשלות ערב וברית-המועצות לא בחרו בדרך זו. לאחר שמועצת הבטחון איכזה את תקוותה, החליטו על מאמץ נוסף להחזיר את מחוגי השעון אחורנית. ב"15 ביוני הודיעה ברית-המועצות על רצונה לכנס את עצרת או"ם לשיבת חירום. מגמתה היתה ברורה: לערוך התנכלות רבתי בכ" בודה ובכויותיה של ישראל במירב התהודה והפרסומה, לעיניו ובאוזניו של העולם הצופה ומקשיב.

כנסת נכבדה, מושב החירום של העצרת, שפתח את דיוניו ב"17 ביוני, היה מעמד יחיד במינו. הייצוג הרם של הממשלות המשתתפות; אוירת הרחיפות והמשבר ש"היתה נסוכה על הכנס; עוצמת התהודה בדעת-הקהל הע"י; למית; השתלבות המשבר האזורי במתיחות הבין-גושית הג' דולה; התפעלות רבתי עולם מפלא נצחוני של צה"ל, נטיה להסתכל בעיניים אחרות בהווה הישראלית המיוחדת והבלתי-שגרתית; המאמץ הנואש של ממשלות ערב להפוך תבוסה צבאית לנצחון מדיני — כל אלה שיוו למעמד זה דרמטיות לא-תשוער.

על הכל הזדקק הפער התהומי בין הצדדים היריבים מב" חינת כוחם הפיסי ומשקלם המדיני. כי מול ישראל הקטנה וה' בודדת התייצבה מעצמה אריה במלוא זעף איומיה, כש" מאחוריה רוב מדינות ברית ורשה, מדינות הליגה הערבית כולן, ומדינות רבות שהזדהותן עם ברית-המועצות, או עם המדינות הערביות, היא עובדה מוכנת מאליה ונתונה מראש. כל מי בעולם שנחרד בראשית יוני לגורל ישראל בשדה- הקרב, העתיק עתה את חרותו לסיכויי התמודדות עם כוחות איתנים בזירה המדינית. כי אם במערכה הצבאית באזורנו נמצאה ישראל נאבקת מעטים נגד רבים, הרי בזירה הבין-לאומית הסוערת — על אחת כמה וכמה.

זכור לכנסת המתח המיוחד, בו ניגשו הממשלה והעם בישראל למערכה המדינית המתקרבת. בשעות מתיחות קבעה הממשלה את הנחיותיה למשלחת; גייסה את שירות החוץ למלאכה מאומצת בכל כירות העולם, הכינה תכנית ושלחיות הסבריות בארבע יבשות; וצירפה קבוצת חברי הכנסת לעמוד ליד המשלחת לעידוד ועצה.

אין ספק כי לנאומים שהושמעו ביום פתיחת מושב החירום רוחקו יותר אוזניים מאשר הקשיבו אי-פעם לנ" אומים כלשהם. מעצמה גדולה ומדינה קטנה מאד ניצבו

היתה זו עמדתן של מרבית מדינות אירופה המערבית והצפונית. אך גם תמיכתן של כל מדינות אמריקה, ושל מדינות אירופה רבות, לא היתה מספיקה לסכל הצעות פוגעות, אלמלא זכינו לגלות ביבשת אפריקה כמה משענות חזקות.

בסופו של דבר, רובן המכריע של מדינות אפריקה הבלתי-ערביות התנגדו להצעות אנטי-ישראליות, או לפחות הסתייגו מהן. עמדת המדינות האפריקניות בעלות התרבות הצרפתית ראויה להערכה מיוחדת, מול הקרע שנתגלע בלבם בפעם הראשונה בין ידידות לישראל ובין הויקה המסורתית למעצמה שממנה שאבו מדינות אלה את נכסי תרבותן המדינית והלשונית. כן עלה בידינו לשאוב עזרה מכמה מדינות השוכנות באוקיינוס השקט, אתן דאגנו להדק קשרים בזמן האחרון. כך הלכה והתגבשה לאט-לאט קבוצת מדינות מגוונת בהרכבה, שגמרה ואמר לא להפקיר את ענייניה החיוניים של ישראל; לא להשלים עם חידוש מצבי מתיחות ולוחמה; ולא לוותר על תביעה נמרצת לממשלות ערב לחולל תמורה יסודית במדיניותן כלפי ישראל.

על רקע זה יש להבין ולהעריך את ההצעות הגורליות ורבות-המשמעות אשר נפלו ב־4 ביולי. באותו יום הועמדו להצבעה בזו אחר זו הצעות סובייטיות, יוגוסלביות וערביות, שביקשו שלושה דברים: להוקיע את ישראל; להגדיר אותה כחוקפנית; ולתבוע נסיגת כוחותיה לקווים הקודמים. כל הצעה מסוג זה נכשלה כשלוך חרוץ ומדויג.

היתה זו אחת משעויות החשובות של האו"ם. לא היה כאן "מחדל", לא היתה כאן הסתלקות מאחריות. כי דחיית האשמות מסולפות והמלצות שליליות ופוגעות יש בה משום מעשה מדיני. בברית-המועצות, במדינות ערב וברחבי העולם אין שום אִי-הבנה לגבי ממדי התבוסה שנחלו יוזמיו של מושב-העצרת המיוחד. אף אחת ממשאלות לבם לא נתמלאה.

הצבעות העצרת ב־4 ביולי מתכרות בעולם כתפנית מדינית בעלת משמעות. כשלוך היוזמה הסובייטית מעיד על הערכה בין-לאומית שלילית ביותר לגבי הגירסה הבלתי צודקת של ברית-המועצות על גורמי המשבר ודרכי תיקונו. כן מסתמנת עמדה בין-לאומית יותר קפדנית ועקבית כלפי המדיניות הנקוטה זה עשרים שנה בידי ממשלות ערב. מתברר כי כל עוד יסורו לקיים יחסי שלום עם ישראל, יתקשו ממשלות אלה לזכות באהדה בין-לאומית לתביעותיהן וטענותיהן. זה שנים נוהגות ממשלות ערביות לפעול למען השמדת ישראל — ולשאת קולם בבכי תמידיים משונה, כאשר קרבנו המיועד מסרב במרץ למות. הסיקור והגיחוך שבעמודה זו מתחילים לחזור לתודעה הבין-לאומית יותר ויותר. מתברר יותר ויותר כי כל בעיה יסודית באזור ניתנת להיפתר עליידי שלום, ושום בעיה אינה יכולה להיפתר בלעדי. במידה שממשלות ערביות רוצות לשנות את המצב המתבטא בהסכמי הפסקת האש, אין להן דרך מעשית אלא בנטישה מוחלטת של מדיניות האיבה ונכונות לשחק עצה ופעולה עם ישראל לבניית מורח-תיכון חדש, אשר ישרור בו יחסי שלום.

וכך, בהתחדש דינוי העצרת, אחרי פגרה קצרה, עשו ברית-המועצות וממשלות ערב מאמצים נוספים להשיג החלטה על פינוי שטחים מוחזקים במנותק מהקשר השלום. עלה בידינו, בעצה אחת עם גורמים ידיוותיים, למנוע כל פגיעה בהכרעות המדיניות שנפלו ב־4 ביולי. בשלב הסופי של הדיונים נדמה היה כי גם ברית-המועצות הת-

תפקות בהסדרי טלאים ובמצבי-ביניים אשר אין בהם שלום, נושאים בחובם זרע של טרגדיה חדשה. על כן הובהר כי ישראל מוכנה להחליף את המציאות של הפסקת-האש בשלום — ורק בשלום.

במרכז הטיעון הישראלי, מיום פתיחת המושב ואילך, עמדו בהכרח דברי ביקורת על מקטרגים. הוצהר כי מנ"היג ברית-המועצות מופיע בעינינו לא כשופט או תובע, כי אם כנאשם על חלקה של ממשלתו ביצירת התנאים אשר הביאו את אזורנו אל מפתן ההתפוצצות — ומעבר לו.

הדוֹקֵרֵב בין ברית-המועצות וישראל לא היה המאורע היחיד באותו יום פתיחה. שעה קלה לפני פתיחת המושב נשא נשיא ארצות-הברית את דברו מחוץ לכותלי האו"ם. העקרונות המנוסחים באותה הודעה הצביעו על רצון לסלול דרכים חדשות לשלום במזרח-התיכון. מר ג'ונסון מנה חמישה עקרונות: כיבוד זכותה המוחלטת של כל מדינה לחיי עצמאות ושלום; פתרון צודק של בעיית הפליטים; כיבוד זכויות שייט, שהפרתן לדבריו, "היתה אחראית יותר מכל מעשה איוולת אחר לפיצוץ השלום"; בלימת מירון הזיון וכיבוד עצמאותן ושלמותן הטריטוריאליות של כל מדינות המרחב. בסוגיה זו, האחרונה, הוסיף את ההערה החשובה, כי עקרון השלמות והעצמאות של מדינות, "עשוי להיות יעיל במזרח-התיכון רק על בסיס של שלום בין הצדדים, ובהתחשב בצורך להחליף קווי שביתת-הנשק, שהיו שבידים ומופרים במשך עשרים שנה — בגבולות מוכרים ובהסדרים שביטחו לכל מדינה בטחון נגד איו-מים, הרס ומלחמה".

בסיום דבריו תבע נשיא ארצות-הברית, "הכרה נאותה באינטרסים המיוחדים של שלוש זהות גדולות במקומות הקדושים בירושלים". הוא סיים את דבריו בהתנגדות להחזרת המצב שהיה קיים ב־4 ביוני, ובהדגשה כי על מדינות האזור עצמן מוטלת האחריות המרכזית לבניית השלום.

השמעת דברים אלה ביום כינוס העצרת היתה מאורע בעל ערך מדיני מרובה. יש לי יסוד מוצק להאמין כי מדיניות ארצות-הברית מוסיפה להיות מודרכת על-ידי עק-רונות אלה.

למחרת פתיחת העצרת נערכה משלחתנו לגיוס תומכים שיתנגדו להצעות פוגעות. ראשית מגעי היה עם 22 נציגי אמריקה-הלטינית. זכור לכנסת כי לפני עשרים שנה גילו המדינות המרוחקות ביותר מאזורנו קירבה מיוחדת לבעיותינו ורצון נאמן לקדם את עצמאותן ובטחונן של העם היהודי.

מדינות אלה שמורות בליבן זכר מאבקן גבורה על עצמאות לאומית. במסורת המדינית של היבשת הלטינית חבירו יחד שתי תכונות: תפיסה משפטית קפדנית ומדוקדקת, והזדהות חמת-מוג עם כל מאבק לאומי צודק. מדינות אשר הקימו משטר יבשתי של שלום ודיוקים, תוך קידוש מושג הריבונות של כל המדינות, מתקשות להבין את פשר המדיניות הערבית, המבוססת על שלילת זהות הריבונות וזכות קיומה של מדינה שכנה. הנוכחות היש-ראלית ביבשת היא בתפקידי שיתוף ופיתוח, עזרה לנו להתגבר על השפעת הריחוק הגיאוגרפי והשוני בחוויות תרבות וחברה. קיימנו יחסים הדוקים בחודשים האחרונים עם הנשיאים, שרי החוץ והנציגים של עשרים-ושתיים מדינות הארגון האמריקאי היבשתי. הללו עמדו עמדה איתנה בשלילת כל תכנית, כל הצעה שאיננה מושתתת על ביטול הלוחמה וקידום השלום.

שאלת השיט החופשי בעורק ימי בין-לאומי זה. מצרים חסמה את התעלה עלידי הטבעת אניות בשני מבוואותיה. אנו שותפים לתקווה הבין-לאומית הכללית, שיימצאו דרך כים לפתיחתה. אולם לא יעלה על הדעת כי בהיפתח התעלה לשיט בין-לאומי, יפליגו בה אניות מכל עם ודגל בלי שתפעיל ישראל את זכותה הבלתי-מערערת למעבר חופשי בתעלה.

לרגל הקרבות התקיימה תנועה ניכרת של תושבים בגדה המערבית אל מעבר לנהר ירדן. פורסמו כמה תי-אורים מגמתיים, המנסים לייחס לישראל כוונה ליצירת בעיית פליטים חדשה. אין קיימת כוונה כזאת.

ישראל אינה פועלת ולא תפעל להמרצת תנועת אוכלוסיה מזרחית. השלטונות הישראליים אף ניסן להאט את הזרם עלידי נסיון להכביר עליו באמצעים מינהליים. לבסוף הכריזה הממשלה כי כל תושב של הגדה, שישב בה קצת בפרוץ ההתקפה הירדנית על ישראל, ושחצה את הירדן מזרחה עד 4- ביולי, וזאי לפנות אל ממשלת ישראל לקבלת אישור לשונו. הצלב האדום הבין-לאומי קיבל על עצמו טיפול בתהליכים מתאימים. כמחווה של רצון טוב הסכמנו, בתיאום עם הצלב האדום, לשונו, ללא בדיקה וללא דיווח, על עשרות משפחות שהוגדרו כמקרים קשים במיוחד. בינתיים נוסרה לצלב האדום כמות גדולה ראשונה של טופסי בקשה. נגרמו עיכובים עלידי סירובה של ממשלת ירדן, מטעמים שאינם נוגעים לצד האנושי של הבעיה, לאפשר את הפצתם של טפסים אלה. אנו מקווים כי בשיתוף עם נציג המזכיר הכללי של האו"ם ונציגי הצלב האדום תימצא דרך מוסכמת להתגבר על קשים מיותרים שעוררו שלטונות ירדן.

מעל במת הכנסת הנני מביע הערכה לצלב האדום הבין-לאומי על טיפולו המסור בשאלות השונות שנבעו ממערכת ששת הימים.

כנסת נכבדה, ביוזמת כמה מדינות מוסלמיות סתה העצרת מקו דיוניה המרכזי, כדי לקיים בירור נפרד על המצב בירושלים. נודמן לי להביע מעל במת העצרת, וכן באיגרת למזכיר הכללי, את דעתה והשקפתה של מדינת ישראל. הדעות וההשקפות האלה עומדות בעינן.

בירושלים חלו לאחרונה שלוש תמורות חשובות. העיר נמצאת מאוחדת בשלום תחת להיות מפוצלת באיבה. אין בה גבול צבאי המאיים על שלומה. ובפעם הראשונה מס-תמן רצון וסיכוי לעבד הסדרים לשמירת המקומות הקדושים תוך התייעצות עם גורמים דתיים עולמיים. נבצר מאתנו להבין מדוע יעדיפו גורמים בין-לאומיים את המצב הקודם של פיצול, עימות צבאי והתנגדות לכל ביטוי ממשי לקיומם של אינטרסים ורוחניים עולמיים על פני המצב שתוארתי.

כידוע מתקיים דו-שיח פורה עם חוגים נוצריים רמי-סמכות. ישראל הודיעה על נכונותה לדון ברוח אוהדת באותם צדי הבעיה הנוגעים במיוחד למקומות הקדושים של האיסלאם. אנו מקווים כי במהלך הזמן, בהשפעת מציאות חיובית והסכרה מדויקת, תושג הכרה עולמית במציאות בירושלים המשתרת את האינטרסים החיוניים של כל תושבי העיר ואת השאיפות הנעלות של האנושות.

כנסת נכבדה, האופקים החדשים שנפתחו לאחרונה מחייבים למחשבה מקורית ומחדשת את שלושת הגורמים העיקריים בדרמה המזרח-תיכונית: מדינות ערב, ישראל, והקהילה הבין-לאומית.

חילה להכיר, ולו גם במאוחר ובחוסר שלמות, כי שורש הבעיה בעיני רוב מדינות העולם נעוץ במדיניות ערבית שאינה מתיישבת עם מגילת האו"ם. כי זה הכלל: אי-אפשר לספל בתוצאות המלחמה בלי לחסל את גורמיה.

כנסת נכבדה, מאמציו המדיניים במוסדות האו"ם ובבירות העולם לא היו מצליחים אלמלא נתלו בהסכרה מקיפה ונמרצת בדעת-הקהל העולמית. בימי סכנה שקדמו לקרבות ראינו את התעוררותה של דעת-הקהל להגנת ישראל. רבבות אנשים בני כל הגילים, כל העמים וכל קשרי ההשתייכות החברתית הביעו מחאה נדהמת נוכח הסכנה המאיימת על ישראל. סופרים ומדענים, ראשי דת, ארגוני איגוד מקצועי ותנועות מדיניות חופשיות מכל הזרמים הכירו כי ישראל היא מדינה שוחרת שלום, אשר השלום נשלל ממנה בודון לב. בתולדות דורנו קשה לזכור שעה אחרת אשר בה דעת הקהל האנורה בעולם נזקקה מחוץ מתחתות ומועקת רוח כזו. אהרה ציבורית עמוקה הוסיפה ללוות את ישראל בהתאוששה מסכנותיה ובצאתה למערכה קשה. ההווה הישראלית ידועה ומוכרת כיום למיליוני בני-אדם אשר לא נתנו דעתם עליה עד לזמן האחרון. נפרצו חומות של אידיעה והתנכרות. המציאות הישראלית משתקפת בצניורות ההסכרה המרכזיים בכל המדינות שבהן פתוחה דעת-הקהל להסכרה חופשית. אמת, נכון, מצב זה חושף אותנו לא רק להערכה חיובית, כי אם גם לביקורת. זו חייבת לעורר את דאגתנו, בלי להיתקל אצלנו ברגישות מופרזת.

בדיקה מדוקדקת של המצב כיום מביאה אותנו לידי מס-קנה מאלפת, שהפרשנות החיובית על מאבקנו ומדיניותנו מכ-רעת כנגד הפרשנות השלילית במידה עצומה. לעומת כל מאמר ביקורתי בעתונות החופשית בעולם, יש תשעה המלמדים עלינו זכות והכנה. אמנם כל מצב חיובי ניתן לשיפור נוסף. וברוח זו מגבירה הממשלה את מאמציה בכל תחומי ההסכרה.

אך עם כל הנכונות להעמיק ולהרחיב את מפעלנו ההסכרתי, עלי להדגיש כי מפעל זה הוא מוצלח מעיקרו, ואין שום הצדקה לחרוץ עליו משפט נכאים. חשיבות מיו-חדת נודעת לעובדה כי המבצע העיקרי הדיבור וכתובה על ישראל הוא המציאות הישראלית עצמה. בפעם הראשונה בתולדותינו לומדות הטלוויזיה והעתונות העולמית על יש-ראל במישור מפי מאות סופרים וכתבים הנמצאים בתוכנו והמסתכלים בנו מקרוב.

כנסת נכבדה, מן הראוי במעמד זה, שיימשך חוט דיונונו ממערכות אשר כבר היו לאלה שנכוננו לנו בעתיד. הנני בא להגדיר כמה מעיקרי מדיניותנו בשעה זו.

נקבעו הסכמים להפסקת-האש בכל האזורים. מדיניותנו מבוססת על שמירה קפדנית של הסכמים אלה, על יסוד הדדיות מוחלטת. מדיניות זו חלה בין השאר על תעלת סואץ, שבאמצעה עובר קו הפסקת-האש. זכויות הצדדים על פי כללי הפסקת-האש מושתתות על שוויון גמור והדדיות מוחלטת. מה שמותר ואסור לצד אחד, חייב להיות מותר ואסור לצד שני. עקרון זה מנחה אותנו במצעינו וביורורינו עם נציגי האו"ם הממונה על שמירת הפסקת-האש. הודענו לגנרל ביט על הסכמת ישראל להצעתו להקפיא את תנועת השוט בתעלה למשך חודש ימים על יסוד של ההדדיות, ולשתף פעולה, לפי תביעתו, בהגדרה מדויקת של תחומי הפסקת-האש.

אך מעבר לבעיית הפסקת-האש באזור התעלה, ניצבת

נגד אינטרס חיוני של צרפת. לדאבוננו לא היינו מאוחדים בהערכת חומרתה של הסכנה שארבה לישראל עקב התכונה התוקפנית של שכניה. נעשו מצדנו כל המאמצים להעמיד את ממשלת צרפת בעור מועד על חומרה זו ללא טשטוש כלשהו. ב-24 במאי שמע נשיא הרפובליקה הצרפתית הסברה נרחבת וגלוית לב על הסכנה המתקרבת. נאמר לו כי ישראל הגיעה לאחת מנקודות המפנה המכריעות בתולדותיה; כי לפני תוקפנות המורכבת משלושה גורמים: החבלנות הסורית, ריכוזי הצבא המצרי בסיני וחסימת מצרי טיראן עלידי מעשה הסגר המהווה מעשה מלחמתי מובהק. הוסבר כי מול הברירה בין כניעה והתנגדות תחליט ישראל להתנגד להתנכלות זו בקיומה ובכוחיותה. הוזכרו ההתחייבויות שהשמייע נציג צרפת באו"ם ב-1 במארס 1957, ואשר השפיעו מאד על החלטת ישראל לפנות שטחים שהיו אז מוחזקים ביהודה, הוכבר כי ישראלי ראל בודקת בדחיפות תוך ימים ספורים את מידת נכונותן של מדינות אחרות לפעול ברוח התחייבויותיהן, אך מני וגמור אתה להגן על זכויותיה וקיומה, בידעה כי אפס פעולה כמוהו כפעולה גורלית.

היו התקשרויות אחרות ברוח דומה במהלך אותו שבוע. העובדה שלא הגענו לעצם השווה בהצטרפות וקווי מדיניות, איננה אומרת כי יש להתייאש מהחזרת קירבת ההשקפות לקדמתה. ברוח זו נמשך הדו"ש הצרפתי-ישראלי במישורים שונים על רקע של דעת קהל בשתי המדינות השואפת בכנות ובהתרגשות עמוקה להגברת ההבנה והשיתוף.

בהקשר זה נודעת חשיבות לעובדה הידועה, שישאל שמה את אמונה בצרפת לגבי צרכים החיוניים לעצם קיומה, על כן עניין מוסרי ממדרגה עליונה מונח על כף המאזניים. כנסת נכבדה, מתוך השתכנועו כי המערכה המדינית לא תמה ועוד צפויים לנו מבוכים, מגבירה ממשלת ישראל את מגיעה והסברתה בכל המדינות שבהן יש מה לכים לדבריה ודאגה לגורלה.

אך ככלות הכל חוזרים אנחנו לעניין אחריותן של מדינות האזור. הממשלות הערביות, שנציגיהן מתכנסים השבוע להתיעצות, ניצבות על צומת דרכים. מדיניות האיבה הוכחה שוב כעקרה לחלוטין. היא עלתה לעמי האזור בקרבנות וייסורים, ולממשלות ערב — בירידה מנכסי כבוד בין לאומיים. היא הפכה בתודעת העולם מוקד ראשון במעלה של מחתות אזורית ובין לאומית. הימצאות מנהיגים אמיצי רוח אשר יעמידו מושגים ישנים ורדומים לביקורת ישרת לב ויתבעו מעצמם ומעמיהם מיפנה לקראת דרך חדשה? נאזמו האחרון של הנשיא נאצר אינו מעיד על התמודדות רעיונית ונפשית עם תמורות שנתחוללו. ייתכן כי כורה המציאות והמשך המחשבה יוליכו במרחב הערבי אותה ביקורת עצמית שהיא ראשית כל חכמה מדינית יוצרת.

התוצאה המכרעת של המאורעות האחרונים היא צמצום בריא של מרחב הברירה. קודם היה מקובל להניח כי אפשר למדינות ערב לנקוט מדיניות מלחמתית בלי לסבול תוצאות של המדיניות המלחמתית. עתה הוברר כי אין מצביינים יעילים בין מלחמה ושלוה. במציאות המדינית שנוצרה יש רק שתי אפשרויות: המשך המצב הקיים או החלפתו בהסכמי שלום. כן נטו מנהיגים ערביים לחשוב כי אפשר לסמוך על השפעות ולחצים תיצוניים כדי לחלק אותם מהכרח המעץ עם ישראל. עתה בא ליידי ביטוי גובר והולך סירובן של מדינות בחוץ ושל מוסדות בין-

בניית עתידו של המזרח התיכון היא קודם כל משיר מתם ומלאכתם של העמים והמדינות השוכנים בקרבו. אולם רבה יכולתם של גורמי חוץ להשפיע על גורל מרחב חבנו לשבת או לחסד. הדברים אמורים בהדגשה מיוחדת כלפי ברית המועצות, אשר יומה את המהלכים הבין לאומיים האחרונים, שנשתיימו בדחיית השקפתה. מוקדם בתכלית להבחין בהופעתה האחרונה של ברית המועצות מפנה מהותי בעל משמעות. מאמציה לחפש שפה משותפת עם ארצות הברית מעוררים התעניינות ערה ברחבי עולם. אך למרות עוצמת כוחן של מעצמות אלו יש להדגיש כי הדו"ש היחיד העשוי לחולל תמורה באזורנו הוא זה החייב להתקיים בין מדינות האזור עצמן. כפי שאמר אחד מראשי קבוצת העמים הלטיניים, שר החוץ של ארגנטינה: "משוחררים מלחץ של לוחמה צריכים הצדדים עצמם לחפש פתרונות ולכבד מתוך רצון תופשי את ההתחייבויות שיקבלו על עצמן".

נציין בסיפוק כל השפעה של מעצמות שתעודדו היו דברות חופשית וישרה בין ממשלות האזור. הרבה נאמר ונכתב על מה שקרוי "ביטול הלוחמה". ברור כי ישראל לא תסתפק בהצהרות כתחליף למעשים. מבחן חיוני וחשוב לביטול לוחמה בעינינו אלו — נכונות של ממשלות ערב לקיום משא ומתן עם ישראל כדי לנסח חוזה שלום מוסמכים. סירוב לקיים מצווה בין לאומית יסודית זו — פירושו שללוחמה לא בוטלה הלכה למעשה.

מגעינו עם ארצות הברית מודרכים עלידי חמשת העקרונות שהביע הנשיא ג'ונסון, ההצעה שהציעה ארצות הברית במועצת הבטחון ובעצרת, וההשקפות אשר קבעתי בשם ישראל בשני המוסדות הבין לאומיים. בדבריו אתמול חזר מזכיר המדינה מר דין ראסק על העקרון החשוב, "ש"מדינות ערב וישראל חייבות למצוא בעצמן הסדר שיניח את דעתן, משום שברית המועצות וארצות הברית לא יכפו עליהן פתרון מן המוכן". כאלה דבריו, לצידה של הדגשה חשובה זו נודק מר ראסק להערה על "משלוחי נשק לערבים שהגיעו עתה — לדבריו — לממדים גדולים מאד". מובן מאליי כי תופעה זו מחייבת דאגתה וערנותה של ממשלת ישראל.

אנו מושכנעים בזכות ישראל להיענות לפניותיה לאספקת הנשק הנחוץ. לא רק למניעת רעורו המאזן, אלא גם ליצירת רושם ברור באזור כי אין מנוס מהסדר שלום ואין שחר וסיכוי להמשך הלוחמה או לחידוש פעולות האיבה. לא נטשנו את העקרון המובן מאליי, שמדינות שטרם הסתלקו ממדיניות איבה ומסירוב לעשות שלום, אינן זכאיות לדעתנו לקבל נשק ממשלות שוחרות שלום ויציבות.

כנסת נכבדה, אנו מוסיפים לטפח מגע הדוק עם חברים קבועים אחרים של מועצת הבטחון. נודמן לי להחליף לאחרונה דעות בגילוי לב עם שר החוץ הבריטי מר גורדי בראון על ההשקפות המרכזיות המשותפות לממשלותינו וגם על כמה עניינים שבהם דעותינו אינן זהות. כידוע לכנסת, בריטניה שללה את הדעה הרוגלת בהחזרת כוחות מזוינים ללא שינוי יסודי בעמדת ממשלות ערב כלפי ישראל.

בשבועות האחרונים נתגלעו חילוקי דעות בין השקפותיה של ישראל ואלו של ממשלת צרפת. עובדה זו גרמה צער עמוק מול זכר מאבקים משותפים, בהם רקמו שתי המדינות זו עם זו מסכת יחסים הדוקים, מעולם לא פעלה ישראל — ואינני סבור כי תהיה מסוגלת לפעול —

של משאיומתן, נובעת דווקא מהרצינות שהיא מייחסת לבעיה זו. מגמתנו איננה רווח תעמולתי, כי אם היערכות עניינית ליום הפגישה המיוחד בין נציגי מדינות ריבוניות האחראיות לגורל האזור המשותף.

כנסת נכבדה, הוויכוח שאנו מקיימים היום אינו אלא שלב-ביניים במערכה משכנת, שאינאפשר לחזות את שלביה וכיוניה. הסיפוק המצדק הנובע מן השלבים הראשונים אינו צריך ליצור אשליה לגבי קשיים צפויים בעתיד. לאחר שהמשלחת, שעמדתה בראשה, זכתה בביטויי הערכה רבים, חובה נעימה עלי להביע הערכה לכל אלה שעמדו לנו באותו מעמד בלתי-נשכח לעזרה ולעצה, ובמיוחד לחברי הבית הזה שנרתמו לפעולה באו"ם ובבירות העולם. כן נתונה הערכתי לחברי המשלחת מקרב עובדי שירות החוץ, ובמיוחד לנציגנו הקבוע, השגריר גדעון רפאל, שמרצו ותנופת פועלו יזכוהו בהערכה מיוחדת של המשלחת כולה.

אדוני היושב-ראש, בשלבי המערכה הבאים נהיה זקוקים למתח, דריכות ובגרות מחשבה של הציבור הישראלי ונבחריו. ברוח זו תטה הממשלה את אוזנה ברצון לדבריה ועצתה של הכנסת.

דיון

היתה לנו סייעתא דשמיא גם במאבק המדיני. נש"קפה הסכנה, שעצרת האו"ם תקבל החלטה על נסיגתנו מן המקומות שכבשנו, מבלי שנקבל ערובה כלשהי להבטחת קיומנו. גם בזה ראינו את עזרת ה'.

כונסת עצרת חירום, וראש מעצמה גדולה בא במיוחד לעצרת זו, יחד עם "מקהלה" גדולה, בכדי להסית נגדנו ולחדש ממדים גדולים את השנאה הנושנה נגד היהודים. לא יכלו לסלוח לנו, בשום אופן, מדוע לא הסכמנו שיטבחו אותנו, או שעל כל פנים נסכים להישאר תמיד במצב של מתחיות ושל פחד מפני סכנת השמדה.

אבל לא רק זה. כמעט כל העמים אשמים ברצח ששת מיליוני היהודים, והסביל העיקרי מדי הנאצים נפל בחלקו של העם היהודי, באכזריות שלא היתה עוד דוגמתה, ועתה הם מעיינים, ובראשם בריית-המועצות, שהיתה הראשונה לחתום על הסכם מולוטוב-ריבנטרופ, לכנות את היהודים בכינוי "נאצים", ולבדות נגדנו עלילות ושקרים ללא גבול וסיג.

כבר אמרתי לפני שבועיים, כי יש לנו חשבון גדול עם אומות העולם, וקרוב יום החשבון על כל מה שעבר עלינו בכל הזמנים, ושום דבר לא יישכת. מה שעוללו לנו, כל העמים, בכל הדורות, על הכל יבוא יום נקם ושלום. אמנם אין לנו מושג מה ואיך, אבל זה יבוא. עם זאת, המאבק המדיני שעומד לפנינו — ואין שום בטחון שלא יתחדש גם המאבק הצבאי — יהיה קשה ומסוכן במידה שאין לחזות מראש את הקשיים הגדולים. עלינו להיות מוכנים לעשות את הכל ביישוב הדעת ותוך חשבון מעמיק.

נכון, נעשו משגים, ואמנם שומר פתאים ה' והוא שומר עלינו גם עם השגיאות שלנו. אבל עדיין אין זאת אומרת שמצוה היא לעשות טעויות ומשגים. עובדה היא, שהעולם הלא-יהודי אינו אוהב אותנו, ואם בימים הראשונים למלחמה, כאשר השתרר הרושם שעומדים להשמידנו, עמדו רבים מן העמים לימנינו, ואחר כך חלק מהם התרשם מנצחונותינו, הרי קצת מאוחר יותר, החלו להתחשב בעי-

לאומיים לפתור בשביל ממשלות ערב בעיות שהללו מסר-בות לפתור בעצמן. זהו הלך המכריע של העצרת. המצב שנוצר אחרי סיום ישיבת העצרת הוא נוח להבשלתם של הליכים מגע ישרים.

מדינות ערב וישראל חייבות להתעלות עתה על סכ-סוכיהן ולהתמסר ליצירת עתיד חדש לאזור הים-התיכון, מתוך הרמוניה עם אירופה מתחדשת, ואפריקה ואסיה שהגיעו לתפקידן העצמאי על בימת ההיסטוריה. ועל מדינות אזורנו לעשות זאת כשהן חופשיות מלחצים והתערבויות מחוץ, וחזרות אהבה משותפת למרחב שנגזר עליהן להיות בו יחד.

ישראל מוכנה לקיים משאומתן עם כל אחת מהמדינות השכנות כדי להגיע ליחסי שלום יציבים. הממשלה שוקדת על גיבוש פתרונות בני-קיימא וצודקים, שיהיו לתועלתנו המשותפת ולכבוד שני הצדדים. לאור הנסיכון המר טבעי שהצעותינו להסדר קבע ישקפו דאגה מכ-רעת לגורם הבטחון. אך נלגד עינינו קיים גם השיקול שכל תכנית סבירה ומכובדת צריכה לשרת את התועלת ההדדית של שני הצדדים. העובדה שהממשלה לא נכנסה לדיון פומבי מפורט על תנאי שלום במנותק מכל הקשר

היו"ר ק. לזו:

אנו עוברים לדיון. רשות הדיבור לחבר-הכנסת יצחק מאיר ליון, ואחריו לחבר-הכנסת דוד הכהן.

יצחק מאיר ליון (אגודת ישראל):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. בהזדמנות זו רצוני להדגיש כי שר החוץ מר אבא אבן עשה באו"ם מלאכה גדולה וחשובה, ללחום את מלחמתנו ולהגן עלינו ועל כבודנו. ראינו גם בזה עזרת ה'.

בדיון על תקציב משרד החינוך שהתקיים ביום ז' בתמוז, דיברתי על אודות הדברים שקרו במלחמה ול-אחריה, היות והגני משוכנע שמה שאירע בתקופה זו נוגע לכל מהותו של העם וללקח שהוא צריך ללמוד מזה.

תוכן הדברים שאמרתי, ושואמר בלבבו ובפיו כל מי שרוצה לפקוח את עיניו ולראות את הדברים כמו שהם, הוא שבמלחמה זו ראינו את אצבע האלוקים יותר מאשר בכל הזמנים בתקופתנו. הן במישור הצבאי והן במישור הפוליטי ראינו ממש את נפלאות ה' ואת עזרתו על כל צעד ושעל.

רק עיוור, או מי שאין לו הרגשה פנימית, יראה בכל המאורעות הללו רק תופעות טבעיות ו"כוחי ועוצם ידי". אנחנו ראינו בחוש ממש, כי ה' מציל ומושיע והוא מת-קרב אלינו. לכן עלינו להוציא את כל המסקנות מזה.

אמנם, במיבצע ששת הימים ולאחריו נחרתו גבורת ה' ונפלאותיו בנפש של כל יהודי. אבל, לדאבונו, כבר מתחילים לשכוח הכל. שוב מתאמצים לראות בהן תהליכים טבעיים ולא חושבים בכלל על הסקת מסקנות או על הלקח שאנו צריכים ללמוד מהן.

לא נחול מלקבוע ולהתריע, שהניסים הללו אשר קרו ליציבור יהודי שני מיליונים והצי, שניצלו ממות אכזרי לחיים, באו בעזרתו של ה'. נכון, חילינו מסרו את נפשם להצלת העם, אבל הם הלכו ונשארנו בחיים הודות לעזרת ה'.

לנציג אגודת ישראל להצטרף לוועדת החוץ והבטחון, ולמרות ההבטחות שניתנו, לא בוצע הדבר. זאת אומרת שגם בשר עות של הרת עולם, ובזמנים גורליים, לא קיבלה יהדות התורה, המיוצגת על ידי אגודת ישראל, מקום באותו פור רום רב-הסמכות, ששם תוכל להביע את דעתה על עניינים הנוגעים לקיומנו, ומשום שאיננו יודעים את הסודות, ואין מאפשרים לנו לדבר בוועדת החוץ והבטחון, או נא לצים לדבר לפני הבית הזה את אשר יש לנו לומר.

לפעמים יש לנהל מלחמת בזק, אולם בעניינים מדיניים אין זה בריא להיחפז. ראינו את משמעות הפסוק „וה' הכביד את לבו". ראינו איך לא היה חוסיין מסוגל להתאפק מלתקוף אותנו. התוצאות ידועות. נוכחנו לדעת, פעמים רבות, שתופעות מסוימות אשר היו לכאורה נגדנו, הפכו כולן להיות דווקא לטובת עניינינו. אולי גם הית עקשותם של נאצר וסוריה שלא להשלים אתנו, והם מכ ריחים גם מדינות ערביות אחרות שלא לעשות זאת, גם היא לטובתנו. ייתכן, שאילו עשו שלום עמנו והיינו מחד יזרים את כל השטחים, יכולים הם לאחר מכן לתזור בהם משלום זה — שהיה נשאר פיסת נייר בלבד — והמצב לא יהיה אז טוב כל-כך. אולי זה באמת לטובתנו שאינם עושים שלום עמנו, והמשכיל יבין.

יהדות התורה אינה זקוקה להוכיח את הפטריוטיזם שלה לגבי ירושלים עיר הקודש. אין כמונו יודעים שירושלים היא שלנו. בכל ימי גלותנו חלמנו והתפללנו על שובנו לציון ולירושלים. אין לדמות את קשרינו לירושלים לזה שבין האנגלים ללונדון או של הצרפתים לפאריס. אנחנו קשורים בכל נימי נפשנו לירושלים. היא בידנו והיא חישאר בידנו ולא יוכל שום אדם להוציאה מאתנו. נכון, אנו חושבים גם על ירושלים של מעלה, ואנו מאמינים ובטוחים, שירושלים של מטה תהיה קשורה לירושלים של מעלה. אבל אני שואל, מה היה החפזון, מבלי לחכות אפילו לשובו של שר החוץ? ירושלים הריהי בין כך בידנו, מי יקח אותה מעמנו? אני מצוין עוד פעם, בוודאי אנחנו כעד זה שירושלים תשתיי לנו, ובעזרת ה' לא יוכל שום אדם להוציאה מידנו. אני תוהה רק על עיתוי ההכרזה שנעשה ללא הכנה וללא הסדר החינוכי והדרושי. צריך היה לעשות את כל ההכנות המתאימות, צריך היה להכין את הרקע, להכין את התושבים לכך, ורק לאחר מכן להכריז על הצעד האחרון והמשלים.

טעות היא לחשוב, כי אילו נהגו כך, היה הדבר מת פרש כאילו מהססים אנו עדיין בדבר עתידה היהודי הריי בוני של ירושלים. העולם כולו מבין ויודע, כי לא שפכנו את דמנו כדי שתוסיף ירושלים להיות מבותרת וחצויה. העולם כולו מבין ויודע, כי מסירת הנפש שלנו שבוטאה במלחמה המזוהה, לא באה כדי שהכוחל המערבי יישאר בידי הערבים, ירושלים היא שלנו!

ועוד דבר, וזהו עיקר גדול. נוספו עתה מיליון ושלוש מאות אלף ערבים, מהם נוצר שמוה עשרים שנה ספג אל תוכו חינוך ארסי של שנאת ישראל וראה במלחמה ביש ראל — מלחמת הקורש. עתה נוסף להם גם רגש חזק של נקמה על התבוסה במלחמה זו. יש להקדיש טיפול רציני מאד לעניין זה.

בולטת העובדה של חוסר מדיניות עקבית ביחס לשטחי הגדה המערבית. כל יום נשמעות הצהרות סתורות של שרים ורשויות ממשלתיות שונות לגבי עתיד אותם הש טחים. אי-אפשר לנהל שלטון בשטחים כאלו בלי מדיניות עקבית וקבועה. הסיכון בכך כפול ומכופל, הן כלפי העי

קר במנוצחים, ושמים את לבם לסבל של הפליטים הערביים, שהם עצמם גרמו לזה. לכן אנו צריכים להיות זהירים מאד. כולם מביטים עלינו, עוקבים אחרי כל דבור או מעשה שלנו, מתוך ציפיה כי ימצאו פירצה כלשהי כדי לפתח ממנה תעמולה נגדנו.

כבר הוזכר כאן, שמדברים אצלנו יותר מדי. האומנם הכל צריכים למסור, כסדר ובלי הרף, הצהרות, גם שרים וסגניהם וכן מנהיגי מפלגות? ומשום שהם מעוניינים מדבריהם יזכו לפרסום מקסימלי, מעדיפים הצהרות מפו צצות כדי להגביר את הרושם. לא מתחשבים בעובדה שעל-ידי כך מביאים רק נזק וסכנות וגורמים לתסכולות לאין שיעור.

בדרך כלל, עניין ההסברה מוזנח אצלנו מאד. מדברים ומדברים על כך ולא רואים שיעשה חיקון רציני. היה זה בכל הזמנים. ובמיוחד עכשיו, פירסמו ומפרסמים נגדנו סיפורים ועובדות, בעיקר משטחי הכיבוש, שלא היו מעולם, ואנו שותקים כמעט. אין זמני מרשה לי לפרט את הדברים שידועים בעניין זה. אזכיר דוגמה אחת, למשל, ירון התנהגה בברבריות ובאכזריות נוראה לגבי השטח של ירושלים שנכבש על-ידיה, והרסה חלק מן המקומות הקדושים ליהודים. אולם כמעט לא פירסמו בעולם דבר על כך. אילו לא היתה פעולת מחאה מסוי יימת מצד הציבור הדתי, לא היה ידוע על כך בעולם בכלל. אותו המצב בכל שאר הדברים. בכל חלקי העולם מרגישים את ההזנחה הגדולה מאד בשטח זה.

לכן מוכרח לבוא שינוי מכריע בשטח ההסברה. בעיקר יש לפתח פעולות הסברה נרחבות לפני שעושים צעד מסויים. אני מקווה שלא תהיה מלחמה, אבל אם המצרים יגרמו להתלקחות בתעלת סואץ, צריכים אנו כבר מעכשיו לנהל תעמולה גדולה ורחבה בכל העולם, לפני שיעשו מעשים, ובכלל צריכים אנו להתרכז ברכישת דעת-הקהל לצדנו.

בכל המאבק המתנהל עתה מסביב לאזורים המשוחררים והכבושים, נעדרת לחלוטין גימת ההסברה הדתית, שאם היא יפה וחשובה לגבי המדינה בכללה, קל וחומר שהיא חיונית עד לאין שיעור בשעה זו, כאשר אחד הארגוני מנטים הבולטים בהצדקת מלחמתנו הוא המקומות הקדושים שלנו, אשר עד כה נחסמו בפנינו על-ידי הערבים בכוח הזרוע ובניגוד לכל כללי הנוהג המקובל בעולם.

העולם הגדול ייטיב להבין אותנו אם נבחר בצורה ברורה ביותר את האופי הייחודי שלנו כעם קדוש, השב אלו המקומות שנתקדשו עליו במרוצת אלפי שנים. מתוך אותה נקודת-מוצא אפשר להגל את המערכה על אחיזתנו בכוחל המערבי, כמקום קדוש, ולא כאתר לפיקניקים ולטיולים סתם. אין ספק שבנקודה זו פוגע ומויק מאד הוויכוח הפנימי המכוער והמכאיב של האנטי-דתיים למי ניהם, הרוצים להפוך את הכוחל המערבי כמקום לטיפוק מאווייהם הפוליטיים.

הקלף החזק ביותר בידי שונאינו הוא בעיית הפליטים, וזהי שאלה בוערת באמת, ונחוץ להקדיש לדבר טיפול רציני ולעבד מצדנו הכנית מתאימה, כדי שהכל ייווכחו לדעת, שאמנם אנו מעוניינים באמת למצוא פתרון לבעיה כארבה זו.

אמנם נכון כי מליאת הכנסת אינה הפורום המתאים לבירור כל הבעיות, אבל הממשלה והקואליציה שקוראות לעצמן „ממשלת ליכוד לאומי", לא מצאו לנכון לאפשר

המונים על כך מטעם הרבנות ומשרד הדתות צריכים להיות חזקים יותר בזה ולא לוותר על כבוד מקום המקדש ועל ההלכה כלל וכלל.

ברור שאי אפשר לשנות ב"יום את כל הצביון ואורח החיים של חלק גדול מאחינו בני ישראל. אבל מוכרח לבוא שינוי מכריע ויסודי, וזה יבוא, בין אם תסכימו ובין אם לאו, אולם, מצדנו צריכים אנו לחשוב על צעדים מתאימים להחיש את שיבתנו לה'.

רצוני להזכיר עוד נקודה. אמנם, גדולה השמחה שהכותל המערבי ומערת המכפלה הם שוב בידנו, וכל מי שיש לו ניצוץ יהודי ממחר לבקר במקומות קדושים אלה. אבל למה לא יבינו את התפקיד המרכזי שמילאה שבת קודש בכל הדורות והכל קשור בה? ה' אמר על השבת: "בני ובין בני ישראל אות היא לעולם", והנה עתה אלפים ורבות יהודים מחללים שבת בפרהסיא, גם כדי לבקר במ"ק קדושים אלו. למה לא יתחשבו יהודים אלה עם צערם של רבבות היהודים החרדים, בארץ ובעולם כולו, לנוכח חילולי שבת המונים אלה, וירסנו את עצמם? מדוע אין הממשלה עושה כדי לסתום, ולפחות כדי להגביל, את הפרצות הללו הגורמות למריבות בעם ישראל?

גם זה מפליא אותנו. מבנים אנו שלטובת ענייננו הפוליטי בעולם יש להכריז שהמקומות הקדושים למוסלמים ולנוצרים יימסרו להשגחתם. ואם אומרים שהמקומות הקדושים שלנו יימסרו לפיקוחם והשגחתם של רבנים — מרי"ם קול זעקה. למה לא יבינו שבארץ אבותינו לא נהיה, לפחות, גרועים מן הגויים? אנו המקומות הקדושים להם נמסרים לידי אנשי הדת שלהם — מדוע לא ימסרו את שלנו, להבדיל, לרבנים? אם הבינו שהסדרים בכותל המערבי יהיו, על כל פנים, דומים לשל כל בתי הכנסת — מוחים וצועקים נגד זה. מדוע? כי "והכנעני או בארץ". אי אפשר להבין בשום אופן את דבריו של ראש הממשלה נגד סדרים אלה.

המלחמה האחרונה המיטה אסון על הכנענים ועל ה"ל"י גות" למיניהן. לפתע נשמטה הקרקע מתחת רגליהם. העם התחיל פתאום להבין יותר כי יש מנהיג לבירה וה' שוכן בארצנו הקדושה. כל האידיאולוגיה הכפרנית שלהם ירדה לטמיון ולאבדון.

רצוני להבהיר: היהדות החרדית, ובייחוד אגודת יש"ר, אין בדעתה לוותר אפילו על קצוץ של יוד בענייני יהדות. נעשה את דרכנו מתוך אהבת ישראל, שהיא מנת חלקו של כל יהודי חרדי. אנו מרגישים כי העם מתקרב והולך אל תוכנו, מתחיל להרגיש את מהותו, מהותו של ארץ ישראל ושל התורה והיהדות. עם ישראל מתחיל לחוש כי איננו עם ככל העמים, אלא אננו עם ה'. אנו לא נפסוק מלהסביר לעם שרק אם נלך בדרך ה' ונשוב למקורו, רק הדבר הזה יקשר אותנו לתמיד לארצנו הקדושה ונישאר בה.

יהושע בן נון היה הראשון שכבש את ארץ ישראל, וה' אמר לו: "חזק ואמץ כי אתה תנחיל את העם הזה את הארץ אשר נשבעתי לאבותם לתת להם", והוסיף: "רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה" וגו', "כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל". זאת אומרת: כדי לכבוש את ארץ ישראל מספיק היה הציוני של "חזק ואמץ". ואילו כדי להנחיק את הארץ אפשר רק אם הולכים בדרך התורה והמצווה, ומפני שאין זה קל כלל, נאמר הציוני של "רק חזק ואמץ מאד".

הבה, נתאמץ כולנו ללכת בדרך זו, וה' יגמור בעדנו.

גיים הבולשות אחרי מכל העולם כולו והן — וזאת בעיקר — לגבי תושבי אזורים אלו, אשר יחסם כלפי שלטונות ישראל נקבע ומתגבש בהתאם למדיניות שלה. אם היא מתגלית כעקבית ובעלת קו, גם הם לומדים להת"י יחס בדרך ארץ; ולא — הרי זה פתח מסוכן לדמורליזציה ולמחשבות מסוכנות אחרות.

אמנם רצינו — וזה מובן — להראות ליברליות, ואם מתגלים קשיים, הרי נצטרך לנהוג ביד חזקה. האם לא מוטב לנקוט לכתחילה קו זהיר יותר, מאשר להכביד אחר כך את ידנו?

נתיספו מיליון ושלוש מאות אלף ערבים. כבר אמרתי, שאם נצליח להגיע לידי שלום עם הארצות הערביות, תעלה בכל חומרתה בעיית הטמיעה וההתבוללות בינינו ובין הערבים. אין חיסון אחר נגד זה מאשר דרך התורה והיהדות. הערבים גם מתרבים, ואנו צריכים לעשות צעדים לעידוד הריבוי הטבעי שלנו, וזאת אפשר גם, בין השאר, על-ידי הגברת החינוך לתורה וליראת שמיים. כן יש לעשות צעדים רציניים להבאת הרבה יהודים לארצנו.

כבר אמרנו, שראינו בעליל התקרבות גדולה של השם יתברך אלינו, ועתה אנו צריכים להתקרב אליו, וזאת על-ידי הקניית חינוך דתי ומוסרי לדור הצעיר והמבוגר, וזה יועיל יותר מכל אמצעי אחר. כאשר נישמע לרמז ששמענו משמיים ונהיה באמת לעם סגולה, יהיה לארצנו כוח משיכה ליהודים בעולם שיעלו לארץ, לא רק לבקר ליד הכותל המערבי, אלא על מנת להשתקע בה. זוהי בעיה דתוהפה, ואם לא ננהוג כך, עלולים להת"י בזבז הישגי הנצחון.

תאמינו לי, למרות כל השמחה שהיתה לנו בש"ב בעות האחרונים, לא זכור לי שבכתי כל-כך, כאשר קראתי בעתון על מחאותיהם של הערבים נגד הלבוש הבלתי-צנוע של בנותינו, דבר, שלטענתם עלול לקלקל אותם. אין ספק שהם יצלו את הנקודה הזאת בכל העולם ויטענו: הנה באו יהודים וכבשו את שטחיה, ועתה הם גורמים בלבול באורחות חיינו ומקלקלים אותם. או שהערבים מוחים וצועקים, כי במקומות הקדושים שלנו, כמו מערת המכפלה, הם שמרו על זה, ועכשיו באים למקומות האלה בלבוש בלתי-צנוע וכו'. כלום אפשר שלא לבכות למשמע דברים אלה?

באנו לארץ הקודש, רובה של ארץ ישראל היא ב"י דנו עתה, בכלל זה ציון וירושלים, והנה עם ישראל, שהיה צריך להיות עם קדוש וטהור, באים עתה ערבים — ואנו יודעים מהי רמתם המוסרית — והם מטיפים לנו מוסר בעניינים אלה.

ראינו שנתקיים בנו החלק הראשון של הפסוק "כי ה' אלוך בן מנהלך בקרב מחנך להצילך ולתת אויבך לפ' נ"ך". ראינו במפורש שהכל נתקיים בנו. בחלקו השני של אותו פסוק נאמר: "והיה מתניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך". כבר אמרתי לפני פרוץ המלחמה שאנו מתפללים לה', "פנה גז אל התלאות ואל לחטאות". איננו חדלים מלהתפלל על כך, ואנו מקווים שאכן תפ"י לתנו תחקבל ויניצל בכל זאת, אבל מה נעשה והרבה מאד יהודים חרדים מפחידים מזה?

הר הבית — מקום המקדש — הוא בפעם הראשונה אחר החורבן תחת שלטון יהודי, ויש איסור לעלות שם. ואם מבקרים נגד האיסור, ואם שוכחים לגמרי שזה מקום קדוש ומקדש לכל היהודים, בכל הדורות, כלום קשה להבין מדוע היראים והחרדים כל-כך מפחידים מזה? ואמנם,

היו"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת דוד הכהן, ואחריו לחבר־הכנסת בן־אליעזר.

דוד הכהן (המערך):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. זה עתה שמענו במתיחות רבה הערכה מצויינת של שר החוץ על מאבקנו בעצרת א"ם, והרשני נא, אדוני היושב־ראש, לומר כמה מלים על התרשמותי האישית מן הימים שהייתי חבר המשלחת שלנו.

רק מעטים באוים נציגי אומות ודוברי מדינות אשר מתיימרים שהם אומרים דברים או מצביעים בהתאם לצדק ולתביעות המצפון. הכל, כמעט הכל, תלוי בקשרי גושים, שרק מעט מועד יש להם ולקביעת עמדה לגופו של העניין הנדון. יתירה מזו, קיימת אווירה של לחצים וסחטנות שכל חברה הגונה מואסת בהם ואף מחזקת חוקים נגדם.

מולנו התרוכז הפעם כל העולם המוסלמי, הערבי מוסלמי, הכוח המכונה "שלישי" או "נייטרליסטי", כשצופת נצמדה אליו וגוררים אפריקניים אתה, ובראש כולם, בתנופה ללא תקדים — ברית־המועצות וגרוריה. כיצד עמדנו במערכה זו, ומה מידת ההערכה וההודיה שארצות־הברית ארויה לה על פעולתה הנמרצת, כשנחלצה — בא ויורה העכורה של האו"ם, שתארתה זה עתה — לגייס את ידידיה וכל שומר צדק וישר־קומה ברחבי עולם — סיפר זה עתה בהרחבה שר החוץ. אך כל יטושטש כמלאו נימה חלקו של שר החוץ שלנו בהישג זה של גיוס דעת רבי המדינות, וארצות־הברית בראשן, לעמוד איתן על צדקת תביעותינו.

הופעתו הישירות של אבא אבן, וגיוס כל צוות עוזריו לסכל מזימות שונאיו — הם דוגמה ומופת למאמץ מדיני שלא היה בו בעצרת זו כל פסול.

אדוני היושב־ראש. אני רוצה להתעכב, לצערי העומק, במיוחד על עמדת ברית־המועצות. עיוות העובדות והמציאות בפי דובריה בדרג הגבוה ביותר, שלא הסתפקו בחיפוי טוטאלי על התוקפנות הערבית אלא נקטו שיטת תעמולת־שיטנה נאצית והטלת שקרים והשמצות השפלים ביותר נגדנו — זוהי עובדה שאין כל אפשרות לטשטש אותה ולהתעלם ממנה. סירוס זורני של המלה "תוקפן" נגדנו, לעומת ה"צדיקים" שלמולנו; מושגים כמו "שלום", "זכויות ריבוניות", "שמירה על שלמות הגבולות", "הגנה עצמית", "חיי שכנות טובה" וכו' — סורסו בפי דובריהם במידה העולה על הדמיון הבלטריסטי של אורוול בספרו "1984", המתאר סירוס מושגים ומלים במשטר טוטאליטארי.

דעת־הקהל ביום מן הימים עוד תדחה עוול זה ואיוולת דבריהם ברוסיה עצמה, וייתכן — מהר יותר בקרב העמים הגוררים אחריה, אך בינתיים דעת־הקהל בכללים.

גם לאחר המפלה שנחלה ברית־המועצות באו"ם, אין לראות כל רתיעה של ממש מנעמתה, וכל מעשיה מכוונים לחבל באוורנו. מוטב שלא נלך שולל אחר הרמזים שדעתה כדעת המחוננים שבין השמאל, כביכול, הערבי, שנאצר הוא נציגו, לעומת אלזיר וסוריה הקיצוניים. שום הר דעה רוסית פומבית גלויה לא הסתייגה עד כה מעמדתן של אלזיר וסוריה ומכוונותיהן להמשיך מיד במלחמה אתה. אל נשלה, אם כן, את עצמנו בקרע התכסיסי בין רוסיה והערבים באו"ם בעצרת המיוחדת. הצגת העניינים כלפי חוץ באו"ם אמנם משקל לה כשלעצמה, אך אינה

שקולה כנגד המציאות של זרימת נשק, אלפי מדריכים ועידוד גלוי להחזיר את דברי ימי אוורנו לשנת 1947, וגם זאת ללא כל הכרזה הכפוה על הערבים.

לא קל לי להשמיע דברים כה חריפים מול מעצמה אדירה כברית־המועצות, אשר בכל לבי אני רוצה בידות אתה, אך אין לטשטש את המציאות. עלינו להיחלץ בכל אמצעי ההסברה כדי לחשוף ולגלות את פניה ואת שרשרת האסונות שהביאה משעה שהפריחה באזור כולו סיסמאות שהורחן בסילוף ולידתן בשקר ומחצה כל אפ־שרות של הידברות בינינו לבין הממשלה הסובייטית ויחסי ידידות עם עמה והפיחה רוח מדנים ומלחמות בינינו לשכנינו, לעומת האמצעים האדירים הצפונים בה להשכין שלום בינינו לביןם.

חברי הכנסת. הייתי רוצה להגות בקול רם על הימים והשנים הצפויים לנו, אך אני נעצר מלעשות זאת. לא אוכל לנהוג אחרת מכפי שאני מייעץ לחברי הבכירים ממני מבין חברי השרים. לא במקרה אמרתי, בדרך הלצה, לחברי הכנסת שעברו אתי במכונית לראשונה בכביש לטרון על פני מנור השחקנים, כי יש מועמדים טובים לחברות לישיבת קבע במנזר זה. אך זאת עלינו לזכור: אנו נכנסים לשדה מוקשים שיקיף לא רק את בעיותינו בארץ ובארצות השכנות, אלא את יחסינו עם עמים וגורמים ברחבי העולם. ייעשה ניסיון נמרץ לטשטש ואף לבטל במישור המדיני את ההישגים הנפוארים של בנינו במערכה הצבאית. ינסו למנוע מאתנו את ההישגים אשר רק בהם טמון בטחוננו הלאומי כל עוד אין תחליף נאמן של שלום. אין להסכים לשום פתרון שפירושו למעשה ויתור על בטחוננו, מכל צד שיבוא. מבחינה זו חייבים כל מאמצינו להיות נתונים במיוחד לשמור ולהגביר את הידידות עם ארצות־הברית, אך לא על חשבון פשרות על גורלנו בינה לבין אויבינו. אם תהיה הדרך ארוכה וקשה, יהיה עלינו לדעת שזו הדרך וכל תחליף היא דרך רמיה המ־טשטשת את המציאות. לא נחשוש לסבל שיהיה בחלקנו וישעלינו יהיה לשאת בו שנים רבות, כי בסופו של דבר יפעל הזמן לטובתנו. לא מיד, לא מחר, הזמן אינו אף לנו אם נדע לשלוט בעצבינו.

האורות באופק אין בהם נחמה והם עלולים להכשיל. האופק בורח ממך ככל שאתה מתקרב אליו. לעומת זאת, הישגי ממש של צבא ההגנה לישראל הם בסיס מוצק של אינן למוטט אותם ולוותר על ערכם, אף לא בחלקם, אלא בשלום יציב למדינה.

היו"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת בן־אליעזר, ואחריו — לחבר־הכנסת אונא.

אריה בן־אליעזר (גח"ל):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. מדיניות אינה סור בלחל חלל ריק. כשם שלא ייתכן מערך צבאי ללא מטרה ועד, כך לא ייתכן לנהל מדיניות לאומית בחלל ריק. אם לא נציב ולא נגדיר את המטרות הלאומיות והבטחוניות שלנו, איז תחומם אחרים, בעיקר עוינים, ימלא את החלל בתכניותיהם הם. ישראל אינה עוד בעיה כפי שהיתה וכפי שהוצגה לפני העולם. מאז ה־5 ביוני הפכה ישראל להיות גורם בעל חשיבות ראשונה במעלה לבטחון ישראל והתיכון ומבחינת יכולתה לתרום להתבטחת שלום העולם. בהיותה גורם, היא חייבת לתת תשובה לבעיות הניצבות לפניה.

אנו, פירושו במחיר מלחמה מחודשת, וייתכן בתנאים גרועים אף מאלה שהיינו שרויים בהם במלחמת ששת הימים.

הממשלה הודיעה מיד לאחר הפסקת האש: ראשית, ישראל תובעת כריתת חוץ שלום, זוהי הגדרה מדינית בעלת חשיבות רבה. לא עוד יהיו הסכמי שביתות־נשק, או הסדרים למיניהם, או הצעות לחוץ אי־התקפה, או הודעה על הפסקת לוחמה, וכדומה — אלא במפורש חוץ שלום, חתומים עליידי כל הצדדים, כפי שזה נהוג מאז ומתמיד ביחסים הבין־לאומיים אחרי מלחמה, שנית, באין חוץ שלום כאלה, הכוללים ערובות לקיומם הלכה למעשה, יוסיפו כוחותינו המזוינים לעמוד בכל העמדות, בלי יוצא מן הכלל, אליהן הגיעו בהשיבם מלחמה שערה נגד התוק־פנים, ביום הפסקת האש. אולם מאז פורסמה הודעה חשובה זו, קמה והיתה עובדה מדינית: שליטי ערב, בלי יוצא מן הכלל, הודיעו כי אין כלל בדעתם לפתוח במשאומתן עם מדינת היהודים על חוץ שלום. אנו חייבים לרשום לפנינו ולמסור לידעית כל העמים את העובדה הזאת. המסקנה המשתמעת היא: מאחר שאין אויבנו רוצים בחוץ שלום, יוסיף צבא ישראל לעמוד במקומות, בהם הוא ניצב היום הנה. הודעה מפורשת זו ודרושה והכרחית: ירשמו אותה לפנינו גם אויבנו וגם עמי תבל. חשוב שגם עמנו שלנו יידע זאת. אם באחד הימים יודיעו שליטי ערב שהם מוכנים לשאת ולתת על חוץ שלום, אין עוד לדבר על משאומתן שאין עמו תנאים. הנפוך הוא: יש — ויהיו — תנאים למדינת היהודים לכי ריתת חוץ שלום עם אויבים, שניסו שלוש פעמים במשך עשרים שנה להניף עליה את חרב ההשמדה.

לגבי התושבים הערבים בארץ־ישראל, אלה שצורפו עם שחרור שטחי המולדת, אף הם חייבים להחליט, האם רצונם לחיות כגוסס חמישי וכעבדים לרודנים מחרחרי מלחמה, שהמיטו אסון אחרי אסון על עמם, — או לראות עצמם כתושבים חופשיים, גאון ושוויוניות בארץ־ישראל. אף החלטתם החיובית חייבת לעמוד למבחן למספר שנים, כי אין להתעלם מן המציאות ומן העובדות המרות של עשרות השנים האחרונות, כאשר נקראו התושבים הערבים — ובתקופות שונות אף נענו — לפרעות ביהודים, לשיחור־פעולה במלחמה כל־חזיתית נגדם, לפעולות מלחמה ולטרור. על המדיניות הישראלית להבדיל בין התושבים הערבים שיסכימו להיות תושבים נאמנים בארץ־ישראל, שוויוניות יות עם היהודים, לבין אלה אשר ממשיכים במעשי חתרנות, ויוסיפו לחלום על נקמה ועל היום כי יבוא, ועצאות ערב ינסו ברביעית לפלוש אליה. לגביהם, אלה שהיו פעילים, חברים או משתפי־פעולה בארגונים השונים, של שוקיירי, המופתי, הפדאיון, "אלי־פתח" ושאר הארגונים החתרניים, על ממשלת ישראל לתת להם ארכה לזמן מוגבל, כדי שיעזבו את הארץ בלי שיועמדו למשפט ולדין. מטרותנו היא, כי בארץ־ישראל, "ירוהו לו משפט ואושר בן ערב, בן נצרת ובני" — כחלום מורה הדור זאב ז'בוטינסקי, נושא דגל האמונה במדינת היהודים.

להגשמת מטרה זו, על ממשלת ישראל להכין תכנית גם לפתרון בעיית הפליטים הנמצאים בשטח ארץ־ישראל המערבית. התושבים, שהאחריות למצבם האומלל מוטלת על הרודנים והמלכים שהשתמשו בהם כמכשיר למלחמה בישראל, ולצורך זה כלאו אותם במנותן רכיבו בתנאים בלתי־אנושיים — להם כלאחרים יש לתת תקווה להתחלת

לפני ישראל, כלפני כל עם אחר, קיימות בעיות של זכות, בטחון ושלום, וזכותו של העם היהודי למולדתו היא ללא ערעור, כזכותו של כל עם למולדתו — ארץ אבותיה, והזכויות לבטחון ולשלום אף הן מן הטבעיות לכל העמים ולעמנו בתוכם.

לבעיות אלו חייבת מדיניות־החוץ של מדינת ישראל לתת תשובה בהירה ומוגדרת. מדיניות־החוץ המתחמקת מלי השיב על בעיות אלו, אין לה כל סיכוי לגייס תמיכת ידידים, והיא חושפת עצמה להתקפה מצד מדינות עוינות השכנות לנו והרחוקות מאתנו. רק מדיניות־חוץ מאתה מבוססת על תכנית לפתרון הבעיות שהגורתי, היא בעלת סיכוי לעמוד במבחן ולהגן על פרי הנצחון המזהיר של צבאנו.

מבחינת הזכות, אנו דוחים בכל תוקף כל מיני הצעות השוללות את זכותנו לארץ ישראל, הצעות הבאות מצד זרים, מהם עוינים ומהם ידידותיים, וכן כל מיני הצעות של אנשים מקרב בני עמנו, נושאי משרה ואישים, העיינים לשאת בעול הבעיות של ישראל גדולה וטבעית, והרואים באיחודה של ארץ ישראל המערבית מעמסה כבדה מנשוא הצעות כאוטונומיה, פדרציה וקונפדרציה, המתפרסמות לעתים עליידי חברי ממשלה ואחרים, אינן פותרות דבר, פרט להודאה כי לדבריהם, אין עמנו תובע את זכותו למולדתו. ביחס למולדת, יש מדיניות אחת ויחידה, והיא: "המולדת כולה שלי". הצעות הסרק הללו שאין בהם תוכן, פרט להתחמקות ממילוי תפקידים היסטוריים שדור זה וזה לו, פירושן המעשי, בסופו של דבר, אינו אלא נסיגה לקווי שביתת־הנשק ויצירת תנאים למלחמה חדשה. הכרזות אלו מביכות את היהודים והערבים כאחד. הן מעודדות גופים חתרניים למלחמה מחודשת ומעוררות היסוסים בלב התושבים הערבים, אשר נכונים לראות עצמם אורחים במדינת ישראל. הנעשה בירושלים והמתנהגות במקומות אחרים, אלו הן תוצאות ישירות מהצהרות אלו, המטילות ספק בהמשך קיומו של השלטון העברי בשטחים המשוחררים. בעיית הציונות היא בעיית החזרת המולדת לעם, והעם למולדת. כל סטיה ממטרה זו — לפני שנוצרו התנאים המדיניים והטריטוריאליים להגשמתה — היה בה מן הפגיעה, וכל ויתור, לו, חלילה, היה נעשה לאחר ששחררו שטחי המולדת ונוצרו התנאים הטריטוריאליים המדיניים להגשמת הציונות, נושא בקרבו סימני חיסול עצמי. זכותנו לארץ־ישראל, מולדתנו, היא כזכותו של כל עם למולדתו, והיא הקובעת את המציאות הטריטוריאליה החדשה של ישראל.

ישראל שואפת לשלום. זוהי שאיפת כל העם, על כל שכבותיו, אך מאז קמה מדינת ישראל, לא היה לישראל לא שלום ולא בטחון. הנסיון המר, בו התנסינו במשך עשרים שנה, בהן הותקפנו שלוש פעמים, ובין מלחמה למלחמה הוטרדנו והופגזנו מאות פעמים, — הנסיון הזה מלמדנו כי הבטחון הוא תנאי מוקדם ובלעדיבור לשלום. המדינות הערביות צריכות להחליט, במה הן בוחרות: להמשיך ולחיות בחסד ובחסות הנשק הרוסי המשתית, תוך קיום מצב לוחמה עם ישראל ותוך הפיכת ארצותיהן לבסיסים לאימפריאליזם הסובייטי, איבוד עצמאותן ואי־תלותן — או לחיות בשכנות טובה ומבורכת עם ארץ־ישראל, תוך קיום שלום וכבוד הדדי. עם כל רצוננו בשלום — אל לה לישראל להפגין חולשה, תוך יצירת רושם שהיא רודפת אחריו בכל מחיר. "בכל מחיר", בתנאינו

זו מעמדתו של נשיא צרפת לגבי ישראל אסור שתביאנו לידי מסקנה סופית. על מדיניות ישראל לא לחסוך מאמצים כדי להחליש עוינותן של מדינות עוינות, כדי לקרב מדינות ידידותיות, ואף למצוא בעלי-ביתיה.

ביחסם של העמים לישראל בשבועות שלפני ה־5 ביוני, ובעיקר במבחן ששת הימים עטורי התהילה, הכרנו לדעת בצורה הולטת ביותר את ההבדלים העמוקים שהיו קיימים בין ההכרה וההרגשה של רצון העמים ובין עמדת הממשלות המייצגות אותם. עובדה זו באה לידי ביטוי בצורה המוחצת ביותר בצרפת. המוני העם הצרפתי היו שותפים לדאגתנו ולחרדתנו מלפני ה־5 ביוני, ומאז אותו תאריך היסטורי עקבו בהתלהבות אחר נצחונות צה"ל שהביס את אויביו. ביטוי לכך ניתן בעתונות, וכן בעמדתם המוצהרת של מפלגות פוליטיות, גופים ציבוריים, איגודים מקצועיים ואנשי ספרות, אמנות וכלכלה מכל תחומי החיים. אנו אסירי-תודה לעם הצרפתי על שותפות ה־גשות העמוקה.

יש ושואלים: האם יש הפתעה בעמדתו של נשיא צרפת כלפי ישראל? הניצנים הראשונים, אדוני היושב-ראש, למדיניות אנטי-ישראלית זו הופיעו עוד לפני שנתיים ויותר. כזכור, לפני שנתיים הוזמן המרשאל עצמה, מפקד הכוחות הצבאיים של מצרים לשעבר, לביקור לפאריס והיה אורחו של נשיא צרפת. בשליחות נועזת והוודע לעם ברית צרפת-ישראל, ביקרתי אף בפאריס ונפגשתי עם מספר שרים בצרפת, ועם שובי ארצה מסרתי את ההודעה הבאה, כפי שפורסמה בעתונות, ואני מצטט: „הפאסיביזם הישראלי הרשמית, המלווה את התפתחות היחסים שבין צרפת ומצרים, כפי שבאה לידי ביטוי גם ביקור המרשאל של צבאות נאצר בפאריס, מפגינה חוסר רגישות לעובדות חדשות, וחוסר תבונה עליידי משרד-חוץ רדום, הרואה במחדל את שיא התבונה המדינית. המתעלם מהקו החדש של המדיניות הצרפתית באזורנו אינו תורם לבטחונה של ישראל. מדיניות חדשה זו של צרפת צריכה להוביל ליצור שינויים מרחיקי לכת ביחסים שבין צרפת למצרים של נאצר, אשר כתוצאה מהם עלולים כוחו ומעמדו של האויב לגבור.“

צר לי שקריאה זו לערנות לא מצאה אוזן קשבת. אנו גם הוזהרנו עליידי מדינאים צרפתים ירידי ישראל, כי למרות היחסים הטובים הקיימים בין צרפת לישראל, ביום מבחן לא יעמוד הנשיא דה-גול לימינו, ואולי אף נגדנו. למרות אזהרות אלו האכזבה מרה היא — אך הפ־תעה אין בה.

ב־1956, עת היה הגנרל דה-גול מחוץ לשלטון בצרפת, בהזדמנות פגישה בינו לבין אורה ישראלי, שאף הוא היה אז מחוץ לממשלה, הציע הגנרל דה-גול לעם ישראל, באמצעות אורחו אורה, לא לסגת בכל תנאי, לא לנטוש את עזה — “Ne quittez pas Gaza” — כי היא חלק מארץ ישראל ומקור להתקפות עליה. צר לנו על שלא שמענו או לעצמו. ייתכן והיינו מונעים מלחמה מחודשת. בודאי היינו חוסכים מן הגנרל את התפקיד ההיסטורי המפוקפק שנטל על עצמו בעמדתו האנטי-ישראלית ב־1967.

צר לנו, שבמסכת מדיניותו הגלובאלית של נשיא צרפת נפגעה ישראל, ללא צדק, במלחמה לזכות קיומה ולשלומה כנגד תוקפנים שהכריזו על רצונם להשמדה. התפתחות מאביבה זו אסור שתמנע אותנו מלהמשיך במאמצים להגברת הידידות עם העם הצרפתי. אנו נשתדל להעמיקה, ואנו מאמינים כי יבוא יום וברית ידידות זו תחודש, בהתאם לשאיפות המשותפות לשלום ולקידמה של שני העמים.

חיים חדשים בארץ-ישראל החופשית, בה — ובארצות אחרות — הם ימצאו את שיקומם במאמצים ישראליים ובעזרה בין-לאומית.

אדוני היושב-ראש, כיום אין עומדת לפני מדינת ישראל בעיית שטח — אלא בעיית יהודים. על הממשלה לשנות את המשטר הכלכלי והחברתי במדינה, כדי ליצור את התנאים הדרושים לעליה מארצות הרווחה ולקליטת העליה בכלל. אנו חייבים לפתח משק, אשר ישא את עצמו, להתאים את משקנו לתנאים ולמשטר הכלכליים הקיימים בעולם החופשי, שאנו רוצים להיות חלק ממנו, לחיות עמו, להבטיח את השלום יחד אתו ולסחור עם תושביו.

בעיית התעסוקה שהיתה חמורה לפני המלחמה, חמורה היא כפליים כיום. לא ייתכן מצב שאורח — חייל, שובו מן החוץ, ימצא עצמו מחוסר עבודה ופרנסה. אנו קוראים לחוקק, ומיד, חוק ביטוח מפני אבטלה ויצירת מפעלים לקליטת עובדים מחוסרי עבודה. כל כשלון בשטח זה מעמידנו לפני סכנת זעזועים שלא נוכל לעמוד בהם.

יש ליישב את השטחים הרחבים של המולדת ששוחררה, לפתח תכנית התנחלות מקיפה בכל הערים ששוחררו, שתי הפכנה לישראליות, בהן יישבו יהודים וערבים כאחד.

אדוני היושב-ראש, נגעתני גם בכמה בעיות של מדיניות פנים, וצייתנא, שהפתרונות שמתפקדים להבטיח את מדיניות החוץ והבטחון שלנו, ואשוב, ברשותך, לבעיות מדיניות-חוץ נוספות.

ב־1949 נעשה נסיון, עליידי מזכירות האומות המאוחדות, לשלוח „נציב ארם“ לירושלים בין-לאומית. נסיון זה נעשה לאור החלטת האו"ם שנתקבלה אז על עתידה של ירושלים כעיר בין-לאומית. כזכור, יצא נציב ממונה, דיפלומט מכובד, אורח מדינת קולומביה, לדרכו לירושלים — אך אליה לא הגיע. עם הגיעו לפאריס חזר למרכז האו"ם, לאחר שניתן לו להבין, בצורה הברורה ביותר, כי אין הוא רצוי לבני העם הישראלי ולבני ירושלים הברירה. גם הפעם, על יש־ראל להודיע ברורות, כי שליחותו של נציב מזכיר האו"ם לירושלים, לתפקידו המוגדר, איננה רצויה ואנו רואים בשליחות זו פגיעה של מזכיר האו"ם בריבונות הישראלית והתערבות בענייניה של ישראל. אם מעוניין מזכיר האו"ם באינפורמציה על הנעשה בבירת ישראל, בגבולות סמכותו, עליו לפנות אל שגריר ישראל באו"ם, או, באמצעותו, לממשלת ישראל. מחוץ לנוכחותם של משקיפי או"ם לשם ביקורת על קיום החלטות מועצת הבטחון להפסקת אש — החלטה שהסכימה ישראל לקיימה — אין מקום לנוכחות נציגי האו"ם בארץ-ישראל. ישראל לא השתתפה בהצבעה על ההצעה העויינית, הפאסיבית-סובייטית, לשלול מאתנו את זכותנו על בירתנו, מתוך הכרה והודעה שאין זה מזכותו של האו"ם להחליט על עתיד ירושלים. לשם מתן תוקף למדיניות זו, כפי שהובעה עליידי שר החוץ באו"ם, חייבת ישראל למנוע את בואו של נציגו של מזכיר האו"ם בשליחות פוגעת ובלתי-יחוקית זו.

אדוני היושב-ראש, כשם שהיינו מבודדים במערכה הצבאית, כך היינו — וייתכן גם כי נהיה — מבודדים במערכה המדינית. התאכזבנו מרות מעמדתה של צרפת, שראינוה כבעלת-ברית ולה אנו חייבים ברכות על הכנתה ועזרתה בתקופת מלחמת השחרור נגד השלטון הזר ובמ־ערכה לקיום עצמאותנו ב־1948 וגם במערכת קדש ב־1956; וכן גם במערכה בשנה זו אין אנו שוכחים את מקורו של כוח המחץ, באוויר וביבשה, שהיה בידי צה"ל. אכזבתנו

לבנוני, היה מוכן, לפני ה־5 ביוני, לסכל ולקרבנות כדי להבטיח את קיומו ועצמאותו. עם זה, העם העברי העתיק, הופיע שוב על במת ההיסטוריה בכל גדולתו ועצמתו בימי מבחן צבאי, על מפקדיו וחיליו, האזרחים שהיו לחיילים. עם זה הקריב קרבנות כה רבים, משפחות שכולות מבכות את בניהן ופצועיהן עודם מחלמים — עם לוחם וגאה זה קורא לבטחון ולשלום, ומתפלל למדיניות שהוא רואי לה.

היו"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לחברה הכנסת אונא, ואחריו — לחברי הכנסת בן-גוריון.

משה אונא (מפד"ל):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. המאבק המדיני בארץ מות המאוחדות הסתיים בשלב זה לטובתנו. חשיבות הצ' לחתנו זו נראית לעין כל, ואמנם מעטו הקולות, שהיינו רגילים לשמוע, שאין כל חשיבות לדיוני האומות המאוחדות ולהחלטותיה.

הסיכום שהוא לטובתנו יצר אצלנו את האווירה המתאימה להגיע להבנת יתר כלפי הפורום הבין-לאומי המרכזי של ימינו. האו"ם, בכוחו ליצור הנחות, שליליות וחוביות, לפעילות מדינית בעולם, לגלות גורמים סמויים הפועלים בין המדינות ולשמש ברומטר לאינטרסים ולהלכידות המדיניות וקובעים תחומים לפעילות מדינית.

הפעם התחברו כל אלה לרעת מתנגדינו. הפעם נוצר מצב מדיני, כתוצאה מדיונים אלה, בו טמונים סיכויים לניצול הנצחון הצבאי המזהיר שלנו.

משלחתנו באו"ם עשתה עבודה נפלאה, ורצוני לצרף את קולי לאלה שאמרו דברי שבת למשלחת, ובראש וראשונה למי שעמד בראשה — שר החוץ שלנו. פותחו ונוצלו האפשרויות הפוליטיות, שתמיד צרים גבולותיהן בשביל ישראל מפני שלמתנגדיה יש תמיד להציע יותר מאשר לנו, והם נכונים תמיד להשתמש בכל אמצעי פסול נגדנו. עניינינו הוצגו בצורה מזוהה ומשכנעת, דבר שתרם תרומה חשובה ליצירת אווירה אהודת, על אף כל המאמצים הנפשיים ושלוחי הרסן לתאר אותנו כתוקפנים וגרורי האויב פראליטיים.

אלה היו האמצעים בהם השתמש שר החוץ בצורה וירטואוזית ובהצלחה רבה, עד שאף מתנגדיו המושבעים אומרים אמין על פעולתו, בעל כורחם. רצוני להביע את התקווה ששר החוץ יטיל את מלוא משקל נסיונו הדיפלומטי ותבונתו המדינית אל תוך הדיונים שיתנהלו בימים אלה בארץ לשם קביעת המשך המערכה המדינית על כל האספקטים שבה.

אנחנו נמצאים כיום בשלב ההתפתחויות המדיניות, בו יש צורך במאזן-ביניים. התרחקנו במידה מספקת מימי הקרבות כדי להגיע להערכה מפוכחת של האפשרויות הטמונות בהן להשגת מטרותינו המדיניות. דיוני הצגת יצרו רקע לפעילות מדינית שהוא נוח למדי בשבילנו. המצב באזורים המוחזקים עלידינו מתחיל להיות בהיר יותר מכפי שהיה בשבועות שעברו. חלק ניכר של הנתונים הדרושים לתכנון כלכלי מונחים לפנינו וידועים לנו, וגם המצב השורר בקרב האוכלוסיה ברור יותר מכפי שהיה. נוכל איפוא לקשת להתחווית ורכנו לקראת העתיד בצורה מפורשת יותר מכפי שנעשה הדבר — ויכול היה להיעשות — עד כה עלידינו נוסחאות כלליות ביותר.

היה צורך בתקופת-ביניים לא רק לשם הבטחת חופש

הביטוי להבדל בין רגשות המוני עם שוחרי חופש ושלום ובין עמדת ממשלותיהם, יודעים אנו כי הוא קיים אפילו בארצות טוטאליטריות, בהן אין עתונות חופשית ואפשרות לביטוי חופשי. עובדות אלו מעודדות אותנו במערכתנו.

במערכה המדינית, אדוני היושב-ראש, באומות המאוחדות, בעצרת החירום שזומנה עלידי רוסיה הסובייטית במטרה להפגין את שנאתם ורצון הנקמה שלהם ושל מדינות האויב שבחסותם, היתה ישראל מבודדת, אך לא לבדה. מבודדת — בעמדה הישראלית המוצהרת, כי גבולות שביתת-ההגשק בטלו ואינם קיימים עוד, וכי השלום יבוא על יסוד המציאות החדשה שנוצרה מול הרוב המכריע של המדינות החברות באו"ם, בכל הגושים ובכל הניסוחים של הצעות החלטה שקראו לנסיגה לגבולות הקודמים בתנאים שונים. אך לא לבדה — מול הצעות ההחלטה שקראו לנסיגה ללא תנאי.

למען הכשלת היוזמה הסובייטית-ערבית נעשו מאמצים רבים, שעל הצלחתם אנו חייבים תודה בראש וראשונה לארץ-החברית של אמריקה ולנשיאה, לארצות מערב אירופה — פרט לצרפת וספרד — לארצות הלטינו-אמריקניות, וכן למספר מדינות אפריקניות, שלמרות הלחץ הסובייטי-ערבי-צרפתי עליהן, שמרו אמונים לישראל.

בהזדמנות זו רוצה אני גם להביע הערכה למאמצים הרבים והברוכים שנעשו עלידי משלחת ישראל בראשותם של שר החוץ, מר אבא אבן, ושרגירי ישראל באו"ם, מר גדעון רפאל, בייצגם את מדיניות ממשלת הליכוד הלאומי. הם עשו לילות כימים ופעלו בלי הרף, ובכוח שכנוע, כדי לחסום כל קבלת החלטה אנטי-ישראלית. חברי ואני מתחנו ביקורת קשה, ולעתים קרובות, על מדיניות הממשלה בעבר, כפי שניתן לה ביטוי עלידי הצהרותיו וצעדיו הדיפלומטיים של שר החוץ. מדיניות זו היתה מבוססת על אשליה, ונופצה עלידי המציאות החמורה והמרה, בה עמדנו. שר החוץ כוודאי שם לב לעובדה שמתאתי כף להופעתו ולג' אומו באו"ם. אני מקווה כי יסכים אתי עכשיו, כי בשני המקרים — בביקורת על מדיניותו ובברכתו על הורעתו באו"ם — צדקתי.

המערכה באומות המאוחדות, במושב חירום זה, היתה רק שלב ראשון במערכה המדינית הנשקפת לנו — גם במועצת הבטחון וגם במושב הרגיל של העצרת שייפתח בספטמבר. לקראת מאבקים חדשים אלה יש לנצל את הזמן העומד לרשותנו ולגייס כל כוח אפשרי, כדי להבטיח תמיכה במדיניות ישראל, ושוב להכשיל כל נסיון מחושי לקבלת הצעות החלטה אנטי-ישראליות. לא די שעם קטן יהיה צודק כדי שתובטח זכותו לצדק, הוא חייב להיות גם חזק, גם במערכה הצבאית וכך גם במערכה המדינית. מן הנסיון של פעולות המשלחת באו"ם אני מקווה שלמדו כל חבריה, כי לא יתכן להגן על מדיניות של חלל ריק. רק מדיניות ברורה ומוצהרת ניתנת להגנה ומאפשרת הקמת חזית למענה.

אדוני היושב-ראש, מאז ה־5 ביוני הטיל עלינו שר ההיסטוריה תפקידים שלא זכה להם שום דור יהודי אחר. מעולם לא פעם לב העם באחרות, כפי שפעם לבנו עת לווינו את טייסינו וחילינו במשימתם לתת נצחון, חופש וחיים לעמם. הם — והעם כולו — עמדו במבחן במערכה הצבאית. וכך יעמוד העם כולו במבחן גם במערכה המדינית. עם זה, שיש בו כוחות נסתרים שאינם גלויים אפילו

דרושים לנו, איפוא, לפעולה דיפלומטית מקיפה לקראת הסדר של שלום לא פחות מאשר לקראת ימי מלחמה, ידידים בעולם. עובדה זו בלבד צריכה להסב את תשומת-לבנו לבעיות היחסים עם צרפת. ידידות של שנים רבות מציינת את דברי ימי היחסים האלה ועשתה אותם לגקורת אור בשבילנו. קיימנו פעילות משותפת בתחומים בעלי רגישות מיוחדת. יכולנו לצפות שנכסים פוליטיים אלה לא ייעלמו בן-לילה ויהפכו לעמדה עוינת; כי מה שם נקרא „נייטרליות“ העושה יד אחת עם אויבנו המושבעים בנסיון להנחיל לנו מפלה מוחצת?

מה שקרה לגבי צרפת איננו רק חמור כשלעצמו ומאכזב מבחינה פוליטית; יש בכך פגם עמוק יותר הנוגע ליחסי עמים תקינים בכלל. כל נשלים עם מצב זה, נעשה הכל כדי להביא לידי שינוי. לעם הצרפתי ולממשלתו נאמר: עבודה משותפת פוריה של שנים בתחום המדיני והבטחוני מחייבת גם את הפארטנר החזק. אל לצרפת להתכחש למסורת ההומנית והאנושית שחרתה על דגלה מימי המהפכה הצרפתית. תוקפם של רעיונות אנושיים גדולים אינו יפה רק כלפי פנים, כי אם גם כלפי חוץ.

אף כלפי רוסיה סבורני שלא נכון יהיה להשלים עם המצב הקיים. אף-על-פי שאין להזניח כיום בקיעים כל-שהם בחומת האיבה, הסילוף הזדוני וההתכחשות לאמת הא-למנטרית שהקימה רוסיה נגדנו. גדול מדי המרחק בין השאיפות לחברה אנושית מתוקנת שרוסיה זו דוגלת בהן לבין מעשיה הן כלפי היהודים היושבים בקרבה והן כלפי מדינת ישראל. לא נתיאש מן התקווה שיבוא יום ורוסיה תהיה מוכנה לכלכל את מעשיה כלפי ישראל וכלפי היהודים בתוכה על-פי שיקולים מאוזנים יותר ומבוססים על אמת ויחסי עמים תקינים.

נחזור לעניינים של יום המחר. אנו מחזיקים בש"טחים נרחבים ומבטחים חץ בינינו ובין מדינות ערב מבחינה בטחונית ומבטחים לנו עמדות של כוח בכל משא ומתן שיתנהל. אומרים שבמצב כזה הזמן פועל לטובתנו. איננו סבור שראיית המצב בצורה זו מקיפה אמנם את כל הבעיות והסכנות הטמונות בו. בודאי אין בה משום הת-ייחסות לכל האפשרויות המסתמנות כבר כיום.

הזמן יפעל לטובתנו — אם בכלל אפשר לייחס לזמן תכונה כלשהי — אם נדע לנצלו כראוי, אם נדע לייצר עובדות שתועלתן איננה רק להיום ולמחר כי אם יש בהן משום ביטוי של יכולת לעשות חשבון לטווח ארוך, מב-חינה בטחונית ובעיקר מבחינה פוליטית.

נדרשים מאתנו תכונה מדינית וקור-רוח נוכח הלכ"י הרוח השוררים בציבור נוכח ההתגרריות בהן אנו נתקלים, כי כל כוונתן של אלו היא לשבש את מהלך החיים התי-קין ועל-ידי כך לחסום את הדרך להשגת מטרותינו. יצירת התנגשויות ואי-שקט הם מאז ומתמיד אמצעים בדוקים למנוע שלום. אולם יד חזקה איננה „Ultima ratio“ במצב כגון זה.

כוחנו העיקרי הוא בתחום הבניין והיצירה; בהם הנשק היעיל שלנו במלחמתנו למען השגת שלום ויציבות. על כן אנו מעוניינים בשקט ובניהול תקין של ענייני הכלל והפרט. מתנגדינו יודעים זאת. תכניותיהם מבוססות על כך שיש לשמור על מוקדי מתיחות ולהרבות סבל הפרט, כפי שנוכחנו בכך בטיפולם בבעיות הפליטים.

אנו שואפים ליציבות ולשלום. עלינו לבסס את תכ-ניותינו על טובת המדינה כחלק אינטגרלי של האזור,

תמרון מקסימלי אלא גם בשביל הלימוד, התיכון וההכנות לקראת הפעולה שצריכה לקרב אותנו למצב של יציבות ושל שלום. השגנו מידה ניכרת של חופש תמרון, הישג מדיני גדול כשלעצמו. כדאי לזכור שאחרי מערכת סיני של 1956, כבר בשלב זה לא האירה לנו ההצלחה פנים. ניטלה מא-תנו או, בלחץ משותף של רוסיה וארצות-הברית, האפשרות להשתמש בשטחים שהחזקנו בהם, אף כקלף במיקוח הפו-ליטי. כך נשאר רק תחום צר ומוגבל לצעדים שיכולנו לעשות כדי להשאיר בידינו הישגים בני-קיימא.

תקופה זו היא לפי מהותה תקופת-ביניים. הן ההת-פתחויות הפנימיות בשטחים המוחזקים, במיוחד בירושלים ובגדה המערבית, והן הצורך לגשת לביצוע תכניות משקיות כלשהן, מאלצות אותנו לקבוע קווי מדיניותינו, כי אלה קשורים באלה. אם לא נגבש במועד הנכון את המטרות המדיניות, יכתיבו לנו ההתפתחויות, ואף מעשינו אנו, את המדיניות שננקט — גם בניגוד לרצוננו. מדיניות פירושה יצירת אפשרויות וניצול מצבים, בייחוד אצל אומה קטנה כמונו. אמנם, איננו סבור שכבר הגיעה השעה להכריז על מדיניות זו, ועל כן נראה לי שעדיין אין לבררה מעל במת הכנסת.

רבים בתוכנו סבורים כי עם שינוי המצב הבטחוני, השתנה גם מצבנו המדיני ובאותה המידה. הם שוכחים שני דברים: א) המצב הגיאופוליטי באזורנו לא השתנה. מדינת ישראל נמצאת עדיין בלב ים ערבי ובמקום הרגיש מבחינת האינטרסים הגלובאליים. ב) משמעות הנצחון במל-חמה השתנתה לעומת מה שהיה מקובל במאות הקודמות.

הרשוני נה לצטט בנייני זה כמה משפטים מאלפים מתוך העתון „לה-פגארו“ מיום 22 ביולי, הוא כותב: „במאה התשע-עשרה שררה ההנחה שהנצחון הצבאי מביא בעק-בותיו הכרעה פוליטית. הקרב היה האמצעי להשגת מטרות פוליטיות. תפיסה קלאסית זו, ששררה לגבי מלחמות כה רבות, עורערה יותר ויותר על-ידי ההתנגשויות הגדולות של המאה העשרים. הדוגמה הישראלית מאפשרת לעתים להבין את המיכניזם של תופעה זו שהיא כה מנוגדת להר-גלי החשיבה שלנו. הישראלים השמידו כליל במסע בוק את הכוחות המזוינים שהתייצבו נגדם. ובכל זאת ההכרעה מהם והלאה. מדוע? קודם כל, משום שבצד הקונפליקט המקומי של המזרח התיכון קיימים ניגודים הרבה יותר חשובים. משום כך הנצחון הישראלי אינו יכול להיות אוטונומי והוא מהווה אחד האלמנטים של המשברים הללו בקנה-מידה עולמי.“

אני ממשיך ומצטט: „המלחמה נעשית פחות ופחות תופעה צבאית בלבד. בימינו עולה ערכם של הגורמים הכלכליים, הפוליטיים והמסוריים. משום כך חייבת האסטר-טגיה, שהיתה מבוססת פעם על מהלכים טקטיים-מלחמתיים, להביא בחשבון את כל הגורמים. עתה הצליחו הישראלים להרוץ איום ישיר לארצם, אולם תגובתם הצבאית היעילה לא היה בה כדי להשיג הכרעה פוליטית. הישראלים הצ-טינו באסטרטגיה צבאית, ואילו הערבים עוסקים בניהול אסטרטגיה טוטאלית“. נראה לי שכדאי לשים לב לדברים אלה.

ועוד זאת עלינו להביא בחשבון: איבתם של עמי ערב היא גורם פוליטי המאלץ אותנו — אף אם נצליח להקחות אותה במשך הזמן — להבטיח לעצמנו ידידותן ותמיכתן של מדינות רבות בעולם, ואף על אלו שאין בינינו ובי-ניהן אינטרסים משותפים במידה ניכרת.

קצת לקרב את היום הזה, או, חלילה, להרחיקו. נכון את צעדינו בכדי לקרבו.

היו"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לחברי הכנסת בן-גוריון, ואחריו לחברי הכנסת צור.

דוד בן-גוריון (רפ"י):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת הנכבדים. עברו שבועה שבועות מנצחוננו המופלא של צבא הגנה לישראל, נצחון שאין דומה לו בהיסטוריה שלנו, ואולי גם לא בהיסטוריה האנושית. היה זה נצחון עם ישראל בהתגוננותו מפני שלושה עמים תוקפנים מדורם, ממזרח ומצפון, שלמרות חברותם באו"ם ובניגוד משווע למגילת האו"ם לא פסקו מלהכריז, מאז חודשה מדינת ישראל לפני תשע-עשרה שנה, ומוסיפים להכריז גם עכשיו, שמטרתם ושאיפתם היא להכחיד את מדינת ישראל ולהשמיד עמה. גם ניסו לעשות זאת ביום הכרות המדינה וגם אחרי הסכמי שביתת הנשק שנכרתו בינינו אחרי גמר מלחמת העצמאות, כצעד ראשון לכינון שלום קבע בינינו ובין שכנינו.

ממשלת ישראל יש לה בעיות וטרדות חמורות בש"טחים החדשים, שהנחיל לנו צה"ל במלחמת ששת הימים, ואין הבדל למעשה אם אנו קוראים להם בשם ש"טחים כבושים או משוחררים. בינינו היו תמיד לשלום, ואנו מוכנים בכל שעה לשבת עם שכנינו לדון אתם על שיתוף-פעולה וחיי שכנות שלווים, אם רק יביעו הם רצונם לכך. לפי שעה אין כל סימן ורמז לרצון מעין זה מצד שכנינו, ומשום כך אנו נטפל בשטחים שנבחרת צבאנו העממית לרשותנו, על אחרייתנו ומצפוננו.

אין ספק שבין השטחים שהחזירה גבורת צה"ל לרשותנו, השטח החשוב והיקר ביותר הוא ירושלים העתיקה וסביבותיה. גם כאן יש לממשלה ולעיריית ירושלים בעיות וטרדות חמורות, המתעוררות לרגל צורכי התושבים והתגותם. וראש עיריית ירושלים ומשרדו ממשלה שונים מטפלים בתשומת-לב מיוחדת בצורכי שטח זה, שכל עיני העולם, ועיני היהדות העולמית במיוחד, צופות אליו.

איני צריך להדגיש שמקום זה תופס בהיסטוריה העוֹלָמית ובמרחש העם היהודי ובתוחלתו במשך אלפי שנים מקום יחיד במינו, שאין לו כמעט דוגמה בעולם, אולי חוץ מאתונה ורומא, מבחינת חשיבותו העולמית.

חבר הכנסת הדובר אליכם, חברי הכנסת נכבדים, מעריך את מפעל הגבורה והנצחון של צה"ל בשטח זה ואולי לא פחות מכל יהודי ואחר בארץ ובעולם. הוא גם מעריך הפעולות החיוביות או ההכנה לפעולות אלה שניִעשו ע"י כה עליי הממשלה ועיריית ירושלים. אבל אין הוא, כיהודי המאמין במסורת המוסרית של עמו, רואה בשלטון בלבד — וגם לא בשלטון הנובע מנצחון צבאי מוצק ומקורה מאות בשנים — עובדה המשנה כשהיא לבדה סופית פני המציאות. ידעתי שאין בעולם ובארץ זו מקום יקר בעיני עמנו וקרוב ללבו ומעורה בו כירושלים זו, שהפכה בירת ישראל לנצח נצחים. ואפילו העולם הנוצרי והמוסלמי, שמקורו מושרש באמונה היהודית, אינו יכול ואינו רשאי להתעלם מעובדה ניצחת זו. אבל גם אנו, וביחוד אנחנו נאמני ישראל ונאמני ייעודי ישראל, איננו רשאים להתעלם מן המציאות הקיימת ולהשלים אתה.

כשצבא הגנה לישראל, לפני עשרים שנה לערך, אחרי חידוש מדינת ישראל, השתלט על ערים וכפרים בארצנו

על שיתוף-פעולה עם האוכלוסיה ועל פתרון בעיית הפליטים.

אנו רואים בירושלים הבלתי-מחולקת הנחה להשגת היציבות והשלום. אנו יודעים שלא רק שאיפת הדורות מתגשמת בכך — ונדגיש מומנט יסודי זה, כמו בטיעון שלנו כן בהתנהגותנו — אלא גם טובת האוכלוסיה דורשת זאת. אי אפשר להבטיח מצב נורמלי בעיר מחולקת. מי שחי חיי העיר המפולגת, מי שטעם טעם ימי ההפגנות וההריות, יודע שלא ישררו שלום ושלווה בעיר לו היה נשאר המצב הקודם של עמדות המאיימות זו על זו של man's no land ביניהן. לכן אנו רוצים בשיתוף-פעולה של תושבי העיר, ובעיקר של הגורמים הדתיים שבה, לאלה אנו אומרים: ימי ההרס והתורבן של בת-הכנסת ותחילתו בתי הקברות בימי שלטון ירדן הם כתם לא רק על השלטון שהיה אחראי לכך כי אם על כל אותם המוסדות הדתיים שראו את המעשים המחפירים האלה ולא הרימו את קולם במחאה.

אנו רואים במצב החדש הזדמנות לתקן את העוול המשווע שנעשה לנו, ויחד עם זה את השאנסה הגדולה למנהיגות הדתית בעולם. כאן ניתנת ההזדמנות, עליי פועילות הרמונית של שלוש הדתות להן העיר מקודשת, להפוך את ירושלים למרכז דתי וסמל השלום בעולם. כי בתי בית חפלה "יקרא לכל העמים" אומר הנביא. בדרך זו ירימו את קרן הדת והאמונה בעולם שהתרחק מאלה — והוא זקוק להן יותר מאי-פעם.

היטיבה הממשלה לעשות בהקדישה מאמצים גדולים כדי לבסס את שלטוננו בשטחים המוחזקים על הבטחת מהלך החיים התקין. צעדינו בדרך זו היו מוכתרים בהצלחה בלתי-רגילה בשבועות שעברו. אולם כדי שנוכל להתמיד בכך, יש להבטיח המשך שיתוף-הפעולה של האוכלוסיה. ייתכן שיהיו הפרעות בעתיד, עלינו להתגבר עליהן בלי לנטוש את קו הפעולה שבחרנו בו.

כשם שמהלך החיים התקין בשטחים המוחזקים יכול מאויבנו כל אמתלה להתערב בעניינינו, כך הבאת בעיית הפליטים לידי פתרון תחזק ידי ידידים ותרכוש לנו עוז רים חדשים בזירה הבינלאומית. אנו המעוניינים הראשונים שנגע ממאיר זה ייעלם מן המציאות. אולם תרומתנו לפתרון בעיה אנושית ופוליטית כאובה זו עשויה להיות מניע עיקרי לקראת הסדר קבוע ויציב של בעיות האזור, כי במקום שתהיה בעיית הפליטים גורם ראשי לפירוד הלבבות וקרקע פוריה לליכוי שנאה נגדנו, יהיה פתרונו בגדר מפעל המביא אחווה ואושר הן למבצעים אותו והן לנהנים ממנו. אין צורך לדחות התחלתו לאורך ימים.

פנינו לשלום. כדי שתהיה לשאיפתנו זו אחיזה במציאות, יהיה צורך למצוא פארטנר, אתו נכרות שלום. אין אנו יודעים אם יהיה כזה, לעת-עתה הסיכויים שמישהו בין מדינאי ערב יעז ללכת בדרך של משאומתן שלום נראים קלושים. אל לנו להתאיש מכך שעוד יבוא ילד ונשכ אל שולחן הדיונים. במידה מסוימת תלוי הדבר גם בנו. נעשה איפוא כל מה שבידנו כדי שהעובדות שניצור יכשירו את הקרקע לקראת שלום ויקלו על אלה מבין המנהיגים הערבים שבעתיד הקרוב או אף הרחוק יותר יהיו מוכנים לכך. קונפליקטים עמוקים יותר ומומשכים יותר בין עמים ומדינות מזה הקיים כיום בינינו ובין הערבים באו על פתרונם בעולם. קונפליקט זה אינו מחוייב המציאות, ניתן עדיין להביאו לידי גמר והיעלמות. ניתן

אני יודע שלא אחדש כלום בדברי. אבל אני מצטער שגם שבעה שבועות אחרי מלחמת ששת הימים ושלטוננו המלא, והחלטתנו הסופית לאחת את שני חלקי ירושלים במדינת ישראל — יש לעמוד על צד אחד של בעיית ירושלים העתיקה וסביבותיה, על הצד היהודי והישראלי. יש רק דרך אחת להבטיח למעשה ולנצח נצחים את יהדותה וישראליותה של ירושלים וסביבותיה, ממזרח העיר עד מורד הר הצופים, מצפונה עד אחרי שדה-התעופה בעטרות, קלנדיה בלעז, ומדרומה עד קבר רחל אמנו — לא עלידי הרחוקת לא־יהודים, אף לא אחד מהם, משטח זה. להיפך, כל מה שנדרש ויידרש מאתנו הוא להעלות מצבם הכלכלי והתרבותי של תושביה הנוכחיים של ירושלים העתיקה וסביבותיה. אבל שומה עלינו ליישב, לשקם ול־אכלס בהקדם האפשרי את הרובע היהודי בתוך ירושלים, שנחרב ונהרס לפני עשרים שנה לערך על־ידי הערבים, ואת סביבותיה של ירושלים, בכל השטחים הריקים והבלתי־מיושבים, ממזרח, מצפון ומדרום, על־ידי מיניגום של עשרים אלף משפחות יהודיות מתושבי ירושלים החדשה ושאר חלקי הארץ, וממתנדים יהודיים מן התפוצות. ועל־ידינו לעקור כל מחיצה והבדלה בין ירושלים העתיקה, המורחית, ובין ירושלים החדשה, המערבית, ולהפוך שתייהן לעיר אחת, מאוחדת ומושלמת, על תושביה היהודיים והלא־יהודיים, עם עזריה אחת, נבחרת לפי החוק על־ידי כל תושביה וכפופה למרות הריבונית של מדינת ישראל.

רק עובדה מחדשת, משלימה וניצחת זו תביא לידי הבטחה סופית ובלתי־מעוררת את מפעלו הגדול של צבאנו המפואר במלחמת ששת הימים. ורק הוא יפסיק את הוויכוח המתנהל מאז 29 בנובמבר 1947 בכו"ם על אופיה, דמותה ומטרתה של ירושלים, בירת הנצח עם־עולם, מימי דוד המלך ועד סוף כל הדורות — אם יש סוף כזה. וראשיתו של מפעל זה, שאנו חייבים בהחשתינו במלוא יכול־תנו ומאמצינו, צריכה להיות בחידוש המפעל שהוקם לפני ארבעים ושתיים שנים על הר הצופים, במעמד הדי"ר וייצמן ובעל הצהרת בלפור. אין אני מציע להעביר כל האוניברסיטה העברית ממערב ירושלים למזרח, אין לבטל ולעקור מוסד רב־ערך שהקימונו במערב ירושלים לאחר ההפרדה המלאכותית של ירושלים העתיקה והחדשה לפני עשרים שנה לערך. אולם, יש להעביר בזמן הקרוב ביותר במחצית הפקולטות ממערב למזרח, כלומר: להר הצופים. יש להעביר לא רק הלימודים, הלומדים והמלמדים, אלא יש לבנות מיד בתים מגורים למורים ולתלמידים בסביבת הר הצופים, שלא יצטרכו לנסוע יום יום ממערב למזרח. יש בסביבת הר הצופים שטחים ריקים של המדינה ושל בעלים פרטיים. את האחרונים — השטחים הפרטיים — יש להפקיע ולפצות בעליהם פיצויים כספיים הוגנים, לפי החוק. ואני מקווה שהאוניברסיטה העברית בירושלים תיקרא להבא בשם עברי, מכללה, ולא בשם לאטיני, והיא תגדל משנה לשנה, גם במזרח וגם במערב, מתלמידים יהודיים ולא־יהודיים, מבני הארץ ומיהודים ולא־יהודים שיבואו אליה מחוץ־לארץ.

אבל אין להסתפק רק בחידוש האוניברסיטה בהר הצופים. עלינו להרחיב את שדה־התעופה בעטרות, קלנדיה בלעז, שידמה לשדה־התעופה מודרני ורחבי־ידיים, שיאפשר למטוסים החדישים, הגדולים והמהירים ביותר להגיע אליו. ואני בטוח ששדה־התעופה בלוד לא יתקנה בעטרות, כשם שאין אב מתקנה בבנו.

אולם, גם זה אינו הכל. עלינו לתכנן ולהקים בזמן הקרוב ביותר ובמאמץ הגדול ביותר ישובים יהודיים בצ־

שתישביהם היו לא־יהודים, מוסלמים, דרוזים ונוצרים, בשום מקום לא פגענו בתושבים הבלתי־יהודיים, לא גיררנו ולא גישלנו ולא הולכנו בשבי אף תושב אחד בערים ובכפרים אלה. הפליטים הערביים שמרבים כל־כך להעסיק את דעת־הקהל בעולם, נטשו את הארץ בימי השלטון המנדטורי, על־פי הוראות המנהיגות הערבית העל־יונה בימים ההם, מתוך הבטחה שבקרב יפלו צבאות ערב למדינת ישראל העתידה לקום בהסכמת האו"ם, ולא רק בתייהם ורכושם יוחזרו להם, אלא הם יירשו כל רכוש היהודים, בתייהם ושדותיהם, והיהודים יורקו הימה.

מאז קמה ישראל המחודשת לא גורש מישראל הרי־בוגית אף לא אדם אחד, ערבי או דרוזי, מוסלמי או נוצרי. להיפך, ממשלת ישראל, הזמנית והנבחרת, הרשה ל־רבבות פליטים ערביים לשוב לישראל לשם איתור משפחות.

אבל שכוחות הלגיון הערבי גברו על מיעוט הישוב היהודי בעיר העתיקה — לא השאירו בה אף יהודי אחד. בתי־הכנסת העבריים נהרסו ונחרבו. כל הגברים היהודיים הוצאו כשבוים מלחמה, והנשים והילדים שנשארו בחיים הוצאו מחוץ לירושלים העתיקה. אפילו הזכות שהובטחה בהסכם שביתת־הנשק עם ממשלת ירדן — לתת לכל יהודי גישה חופשית למקומות הקדושים בירושלים ובסביבותיה, לאוניברסיטה העברית ולבית־החולים של „הדסה" בהר הצופים — הופרה כל הימים על־ידי ממשלת ירדן. ואפילו בשנים האחרונות, כשנמנעה ממשלת ישראל הנוכחית מעריכת מצעדים צבאיים בירושלים, כאלה שנערכו על־ידי הממשלות הקודמות או כאלה שנערכו בתל־אביב ובחיפה — מתוך רצון לשמור על תנאי הסכמי שביתת־הנשק המופרים על־ידי הצד השני — לא נפסקה הפרת הסכמי שביתת־הנשק על־ידי ממשלת ירדן, ולישוב היהודי בארץ היהתה דריסת־רגל למקומות הקדושים הישראליים, שקדמו לכל המקומות הקדושים הנוצריים והמוסלמיים ולעצם אמונת הנוצרים והמוסלמים, ושום יהודי לא הורשה לגשת לכותל המערבי או להרהיב ולשוש מקום אחד בירושלים העתיקה. עד שצבא הגנה לישראל גאל עיר זו ופתח שעריה לרווחה לכל אחד, יהודי ולא־יהודי, הצמא לראות עיר העולמים של דוד המלך.

צה"ל פתח שערי ירושלים העתיקה, אבל הוא לא שינה — וזה לא היה בתפקידו, בכוחו ובסמכותו לשנות — מציאותה והווייתו האנושית של ירושלים. והפעולות החוקיות, שאינן מזלזל חלילה בערכן, של ראש עיריית ירושלים, אף הן לא שינו במאומה ההווייה האנושית של העיר המשוחררת. נצחון צבאי בלבד אינו משנה מציאות חיה.

לא היה עוד מאורע בהיסטוריה הצעירה שלנו מאז חודשה מדינת ישראל שעורר והלהיב אותנו, את העם היהודי בארץ ובתפוצות, גם את אלה שהיו עד היום אדי־שים ומתנכרים לגמרי לגבי מדינת ישראל — כנצחנו של צה"ל במלחמת ששת הימים לפני כשבועה שבועות. אבל גם התלהבות זו, כשהיא לבדה, לא שינתה את המציאות בירושלים העתיקה, פרט לביקורים המרובים של תיירים ואורחים ישראלים ולא־ישראלים בירושלים הג־אולה.

אין בודעת לגנוע הפעם בבקויות הגדה המערבית, רצועת עזה, רמת הגולן וחצי־האי סיני. לא מפני שאינן חשובות, חלילה, אלא מפני שנראה לי כי הבעיה הנוצרת והדורשת פתרון מהיר וסופי היא בעיית ירושלים וסביבותיה.

ארצות-הברית מעמדה עויינת ב־1956 לעמדה חיובית כעת כלפי ישראל, אלא על מדיניותה של ממשלת ארצות-הברית במערך הגלובלי ובמה שנראה לה כמדיניות חיונית בשבילה. טוב מבחינתנו שהפעם התגבשה חזית רחבה יותר מאשר ב־1956 ושבראשה התייצבה המעצמה הגדולה, היא ארצות-הברית, שראו מבחינתם עניין להתייצב לצדנו באו"ם מול הח' זית הרוסית-ערבית, ושהתייצבותם ביורה הבין-לאומית באה כשלחמה ישראל לבדה וניצחה במערכה, שכן נכון הגדיר וולטר ליפמן כי „בניצחונה חילצה ישראל את ארצות-הברית מן הדילמה האיומה להסתכן במלחמה נוספת לווייטנאם או לנטוש את ישראל”.

אולם מאותה בחינה של שיקוליה הגלובליים של ארצות-הברית תיתכן גם הפעלת לחצים מדיניים מצדה כלפינו לווייתורים ולנסיגה מן הגבולות הקיימים. ואין צריך לומר ביחס לברית-המועצות, שלאחר האפיוודה הקצרה של הצהרת גרומיקו ב־1947, התייצבה מאז בעקביות במדיניות עויינת כלפינו.

ברית-המועצות לחצה ב־1956 לנסיגה ומאז עורדה באופן אקטיבי את מדינות ערב עליידי מתן נשק וסיוע מדיני עד לתפקיד הישיר של הזימה שמילאה במאורעות האחרונים. נאצר בנאומו הדגיש כי פודגורני אף היה מוכן לשלוח חיילי לים סובייטיים. אין לראות, על צערנו, על אף הכשלון המדיני והמוסרי שנחלה ברית-המועצות בהתחברותה עם מדינות ערב, שום סימן לשינוי במדיניותה כלפינו. ברית-המועצות מוסיפה לזיין את מדינות ערב בעוד שהיא מהירה אותנו מפני חידוש קרבות.

אולם גם ארצות-הברית, שהיתה לה הפעם ההזדמנות להופיע בעולם, כממלחמת העולם השנייה, כמגינה על הצדק וכמסמיעת למניעת מלחמת-עולם. הרי לא חדלה עם זה מלשקל שאלת ישראל במסגרת המדיניות הגלובלית שלה באזור ובעולם. שכן, ישראל נמצאת במרכז „המשולש המסוכר” של אלזיריה—עין—איראן, שאינטרסים אמריקניים רבים משולבים בהן, וכן משתלבים ענייני המזרח התיכון והמאבק הגלובלי שבין ארצות-הברית וברית-המועצות על כוח ההשפעה בעולם.

והרי הסעיף הראשון בעשר הנקודות בתכנית שהעלה ג'ונסון בפגישת הפיסגה בשאלת השלום במזרח התיכון אומר: „פינוי הכוחות הישראליים משטח ערבי”, ואף אם בסעיף אחר נאמר „ביטול זכויות הלוחמה שהערכים נשענו עליהם מאז 1948”, הרי קיים כאן עקרון הנסיגה. ולכן ייתכן עוד הסכם בין ארצות-הברית לברית-המועצות במדיניות הגלובלית בעולם, שאמנם יהיה בו בכללותו כדי לפרק את המתיחות הקיימת ביניהן, אלא שהסכם זה יהיה על חשבון ישראל. כך, כך זה קרה לגבי ההסכם האמריקני-סובייטי ב־1956. מלבד זאת גם שלחה ארצות-הברית נשק ומטוסים למדינות ערב, שבמלחמה בהם הקרבנו נפשות יקרות בקרבות בירושלים ובמערב הירדן. אף עכשיו חוזרות ונשנות ידיעות בדבר אפשרויות של חידוש משלוחי נשק מערבי למדינות ערב, על אף ההודעות שנשק זה נועד בראש וראשונה למלחמה בישראל.

חברי הכנסת, אל ניתן איפוא להשכיח בעולם שבתחילת חודש יוני זה עמדה ישראל מול סכנה של נסיון חוזר מצד נאצר להמשיך במלחמת היטלר להשמדת העם היהודי. ולכן אין להחזיר את הגבולות ל־סטטוס קוו אנטה"ש לפני מלחמת יוני, המזמנים — בגלל אי-אפשרות קיומם — לעריכת מלחמה חדשה בישראל. שכן, הנוכל לחזור לגבולות המאפשרים שוב הפגזות של תל-אביב וירושלים, הרעשמים

פונה, במזרח ובדרומה של ירושלים, עד קבר רחל אמנו, כמובן מאליו — אך ורק בשטחים הריקים מאדם, מבלי לפגוע כמלוא הנימה באנשים הגרים בסביבה זו. יוקמו גם מחוז לרובע היהודי שבירושלים העתיקה ישובים יהודים בסביבות ירושלים, שיתפרנסו ממלאכה וחרושת, תחב' בורה ומסחר, ובמידת האפשר — גם מחקלאות. אני מאמין שלא רק רבים מתושבי ישראל אלא גם יהודים רבים מארצות הרווחה, בעלי הון ויומה, חזון ותושיה, חכמה ודעת, יבואו להשתקע בסביבות ירושלים המזרחית, אם רק תעשה הממשלה את חובתה שנצחון צבאנו הטיל עלינו, מבלי לדחוק רגליהם של תושבי המקום הערביים והאחרים. להיפך, שום גורם לא יעלה רמתם הכלכלית והתרבותית של תושבי המקום הערביים ובני עמים אחרים, כצמיחת ישוב יהודי מודרני, רב-תושיה, נושא תרבות גבוהה ובעל יומה יוצרת בירושלים ובסביבתה. רק מפעל התיישבות זה בתוך ירושלים העתיקה וסביבותיה יחזיר לעולמים את ירושלים לעם, לעם אשר יצר בעיר זו ערכים בני אלמוות ועשה עיר זו למשוש תבל גם בחורבנה ובגלותה, ויגדיל שמה וכבודה מתוך הפרחתה והעלאתה למרכז רוחני ומדעי מהג' דולים והחשובים בעולמנו המתחדש והמתעלה. ותחזיקם בימיו הנבואה: „מציון תצא תורה, ודבר ה' מירושלים”.

והרשוני נא רק בסוף דברי לברך את שר החוץ על פעולתו הנבונה והמועילה שעשה בישיבה זו של עצרת האו"ם.

היו"ר ק. לוז :

רשות הדיבור לחברה-הכנסת צור, ואחריו לחברה-הכנסת חזון.

זאב צור (המערך):

כבוד היושב-ראש, חברי הכנסת. לאחר אימת המל-חמה שהזדעקה במתציתו השנייה של חודש מאי — אנו חיים כיום בהרגשה כי רוח לנו לאחר הנצחון במערכה. אולם, לא נשכח ואל ניתן מתוך מצב זה של נצחון להשכיח את הסכנה הגדולה בה עמדנו, וזה כדי למנוע שינויים מדיניים אשר יגרמו לחידושה של הסכנה.

אמנם, לא נשכח את חרדתם הכנה ואהדתם של ידידים מקרב אומות העולם בימים הקריטיים אשר קדמו למערכה. אולם גם נזכור כי מול החזית של מדינות ערב שייצאו למלחמה נגדנו, בכרית הדוקה עם ברית-המועצות ובעידודה, לחמנו לבדנו, כשהיינו מלווים איומים ואזהרות מפי אויבים וידידים שלא נילחם.

לאחר המלחמה והנצחון לא היינו אמנם בודדים עוד במערכה המדינית, מכיוון שלחמנו וניצחנו. אולם, בעוד שבשבילנו היתה המערכה הצבאית והמדינית מלחמה על עצם הקיום, הרי לגבי בעלי-בריתנו והתומכים בנו במערכה המדינית מהווה הקונפליקט הישראלי-ערבי קטע — אמנם חשוב מאד כעת, אבל רק קטע בלבד — במדיניות הגלובלית שלהם.

חברי הכנסת, ב־1956 היה הנציג הצרפתי באו"ם היחיד שהצביע עם נציג ישראל (בשש הצבעות חוזרות) נגד תביעת הנסיגה, ואילו הפעם הצטרף נציגה של צרפת לעמדה העויינת לישראל בהצבעות באו"ם. האם חל שינוי ביחסו של העם הצרפתי לישראל מאז 1956? לא, חל שינוי. חל שינוי במדיניות ממשלתה, או ליתר דיוק — של שליטה, בהערכת האינטרסים המדיניים שלו, או במה שנראה לו כמדיניות נכונה מבחינתו. אם ב־1956 לחץ עלינו אייזנהאור במשותף עם בולגריה לנסיגה והפעם התייצב ג'ונסון לצדנו, הרי גם בזה אין הופעתו מעידה על שינוי ביחסו של עמה של

הערכה ובמקומות אחרים, וזאת על אף היותנו מיעוט באו"ם לוסית ארץ-ישראל. הספר הלבן הוא שהגביל את ההתיישבות העברית. מדוע, אם כן, נגביל את עצמנו בתחומי ההתיישבות בתקופה הנוכחית?

המדינה היא בשבילנו מדינת יהודים, לא רק של אלה שעלו ויושבים בה אלא של היהודים בעולם כולו. ולכן, לא רק בהיותנו רוב בה יקבע את תוכנה ומהותה, אלא היותה מרכז קליטה ממש, פסי, ולא מרכז רוחני בלבד בשביל העם היהודי בתפוצותיו.

אפשרות לקליטת שני מיליון יהודים נוספים במדינת ישראל שהיא ארץ-ישראל, גם עם היות בה מיעוט ערבי גדול, תקבע יותר את מהותה הממשית ותוכנה של מדינת ישראל כמדינת היהודים, מאשר מדינה מצומצמת בתחומיה, גם אם האוכלוסיה הערבית תהווה בה מיעוט קטן יותר. ואילו מבחינה בטחונית גם לא הוכח שקיום האוכלוסיה הערבית והפליטים מחוץ למסגרת המדינה, ורצועת עזה תחת שלטון הכיבוש הנאצרי, והגדה המערבית של הירדן תחת שלטון של חוסיין, הפחיתה את הסכנה הבטחונית למדינת ישראל.

חברי הכנסת, הממשלה פעלה נכון, פעלה בשעה הנכונה בקשר לאיחודה של ירושלים. נוכל להוכיח כי נשמור על חופש הפולחן ונכבד את זכויותיהם של בני הדתות השונות ושל המקומות הקדושים לנוצרים ולמוסלמים, הרבה יותר משהוכיחו זאת המוסלמים לא רק כלפי המקומות הקדושים ליהודים אלא אף כלפי הנוצרים.

אולם ירושלים הבירה היתה מרכז המדינה של ארץ-ישראל בגבולותיה ההיסטוריים, שבין הים ועד המדבר, ולא יובטח גם שלומה של ירושלים אם השטחים שבסביבותיה, באזורי חברון, יריחו וחבל ההר הצפוני, לא יהיו בשליטה ישראלית ממשית.

רצועת עזה מעולם לא היתה שייכת למצרים, והגדה המערבית של הירדן מעולם לא השתייכה למדינת עבר-הירדן. רק בשנת 1950 הודיע המלך עבדאללה על הקמת פרלמנט משותף לירדן ולחלק המערבי ואישר את סיפוח חלק זה לירדן. אולם הירדן איננו מפריד בין החלק המזרחי במערכה המדינית, עלידי עובדות התיישבותיות, עלידי שילוב השטחים המשותפים וההיאחזויות ההתיישבותיות בשטחים הבלתי-מושבים, על ידי הגברת העליה, עלידי מא-מין לשיקום הפליטים. במידה שניתן הדבר בתחומי ארץ-ישראל, יהיה בכך כדי להוכיח את אופיו המשחרר והבלתי-מגושל של מפעלנו בארץ.

כשם שיש לשלול סיפוחה של הגדה למדינת ירדן, כך יש לשלול הצעות בדבר הקמת מדינה ערבית נפרדת בתחומי הגדה כמדינה פלשתינאית. מדינה שאין לה זכות קיום ושתהווה סכנה מתמדת לבטחונה של ישראל.

חברי הכנסת, המערכה המדינית הושפעה מהשיגיו הצבאיים, ובמידה שכבר היו בה הכרעות, הושפעה הן מן העובדות הממשיות שיצרנו. לכן יש צורך לחזק את עמידתנו במערכה המדינית, עלידי עובדות התיישבותיות, עלידי שילוב השטחים המשותפים וההיאחזויות ההתיישבותיות בשטחים הבלתי-מושבים, על ידי הגברת העליה, עלידי מא-מין לשיקום הפליטים. במידה שניתן הדבר בתחומי ארץ-ישראל, יהיה בכך כדי להוכיח את אופיו המשחרר והבלתי-מגושל של מפעלנו בארץ.

נסתכל בעיניים פקוחות במציאות, נעריך את נצחוננו במערכה, אולם נדע שכדי שלא נפסיד את הישגי הנצחון שהצילו אותנו מסכנת כליה, יש צורך לבססם בעובדות התיישבותיות, שיבטיחו שלמות הארץ, גבולותיה ובטחונה, ושלמטרתם ועליהם תיכון פעולתנו המדינית.

של ישובי החולה, וששדות-התעופה יהיו בטוחות תחתיהם האויבים כפי שהיה זה בפועל בקרבות יוני?

קרבות יוני שטפו את הסכמי שביתת-הנשק, שנסיון תשע-עשרה השנה מאז נכרתו הסכמים אלה, על העוינות המתמדת מצד מדינות ערב, הוכיח את אי-אפשרות קיומם של גבולות החלוקה משנת 1948. גם ב-1948 נקבעו הגבולות לא לפי החלטת או"ם אלא כתוצאה מקרבות דמים, ובעקבות התחומים שצה"ל וההתיישבות היהודית הגיעו אליהם בפועל.

מדינות ערב שנחלו כשלון צבאי ב-1948, לא רק שקימו מצב מתמיד של לוחמות עם ישראל, אלא גם לא עשו מאומה לקליטתם ויישובם של הפליטים באזורים ובשטחים שנכבשו על ידם. אמנם התוקפנות הערבית הביאה בסופו של דבר לביסוס המדינה והנאמים הראשיים לקיומה. אף היה זה ב-1948, וכך חזר הדבר כעת בקרבות יוני, כשהצה"ל הגיע לגבולות שיש בהם כדי להבטיח שלום ובטחון; הגר בולות הקיימים, המונעים אפשרות של איום מתמיד על ישראל וסיכוי של מדינות ערב לכבשה — בהם הערובה לשלום, ובקיומם היסוד לשלום ולהסכמי שלום. בתחומים אלה גם אפשרות לפתוח בפעולה של ממש לפתרון שאלת הפליטים.

אולם מה המצב בפועל בדיונים על הסכמי השלום? ממשלת ישראל הכריזה כי לא תהיה כל נסיגה משטחים ששוחררו עלידי צה"ל בלי שיושבו הסכמי שלום. אולם מדינות ערב לא רק שאינן מראות כל נכונות לקיום יחסים שלום עם ישראל, אלא שהן מסיפות להכריז על תכונתן למלחמה חדשה. והרי רק זה עתה מנעו הן את ברית-המועצות מלהגיע להסכם פשרה בעצרת האו"ם, שאמנם אנו התנגדנו לו וחרדנו לקבלתו, וזה כדי שלא להחליש את הכרתון הברורה לממשך מצב הלוחמה בישראל. סוריה הודיעה על הקמת ממשלת מלחמה; ירדן מודיעה על סולידריות עם מדינותיו של נאצר, ושגרירה בווינגטון חזר בו לאחר ביקורו בירדן מדברים שאמר לכתבים בזכות משאומתן עם ישראל; אלג'יר מודיעה על יחידות של מתנדבים שנשלחו לסוריה במסגרת "המשך המלחמה בישראל" ובכנתים מלחמת גרילה נגד ישראל; וקהיר מאיימת בקרבות בתעלה.

במצב זה, חברי הכנסת, אנו חייבים לבסס את שליטתנו על השטחים המשוחררים במידה שתאפשר את התבססותנו ועמידתנו במבחנים צפויים לעתיד. מתוך כך גם גדל הצורך האקטואלי לבסס את השליטה הצבאית עלידי עובדות התיישבותיות.

ראינו תמיד את ארץ-ישראל כמקום לקליטה והתיישבות יהודים מכל תפוצותיהם מבלי שייפגעו זכויותיהם של התושבים הקיימים. העליה וההתיישבות היהודית הרחיבו את אפשרויות הקיום והקליטה והעלו את רמת החיים של האוכלוסיה. בארץ-ישראל, בגבולותיה ההיסטוריים והטבעיים, יש מקום לעם היהודי השב למולדתו ולאוכלוסיה הערבית הקיימת. שאלת הפליטים שנוצרה עם המלחמה, בשל עוינותם לישראל, יכלה לבוא על פתרונה ללא מדיניות של מדינות ערב שניצלו את הפליטים כמכשיר מדיני בידיהם, שכן מדינות ערב מפגרות בהתפתחותן גם בשל מיעוט האוכלוסין שבהן. מעולם לא גבולו את עצמנו באיחוד מקומות להתיישבות לאזורים מסויימים בתחומי ארץ-ישראל. בשחר התנועה הציונית היו תכניות טרומ-התיישבותיות והיאחזויות באל-עריש. הברון רכש בשעתו קרקע להתיישבות עברית בחורן. בתקופת המנדט הגענו להתיישבות בגוש עציון, בבית

דבר שלישי, איננו צריכים ואיננו יכולים, ויהיה זה פשע כלפי עתידנו אם נסכים לכך, שהשלום יהיה רק שלום חתום מבלי שיובטח יחד אתו בטחונה הממשי של מדינת ישראל בעתיד.

לא יצאנו למלחמה תוך מגמה לכיבוש שטחים, לא רצינו בשינוי גבולות; התכווננו להמשיך בשלום. לא אנחנו מחקנו את הגבולות; הם אשמים במלחמה אשר בעקבותיה נוצרה המציאות החדשה. וכעת איננו יכולים ואסור לנו לחזור לגבולות הישנים. למדינת ישראל דרושים גבולות של בטחון. הם דרושים לא בדרום; הם דרושים לה בצפון; הם דרושים לה במרכז. בינינו ובין מצרים חייב להשתרע מדבר מפורז. השלום צריך להבטיח שמצרים לא תוכל לחזור לאותם המיתחמים המבוצרים אשר רק בהם היא יכלה לרכו את צבאה כדי לתכנן משם את התקפתה על ליבה של ישראל. איננו רוצה לפרט, מה הם המיתחמים האלה, והו תפקידם של אנשי הבטחון, ואין זה עניין לוויכוח פומבי בכנסת. דבר אחד ברור: בינינו ובין מצרים מוכרח להשתרע מדבר מפורז שבו אי אפשר לרכו צבא, כדי לפתוח משם בהתקפה על מדינת ישראל.

איננו יכולים ואסור לנו לרדת מן הרמה. לא שטחה של הרמה דרוש לנו. גם שם לא יצאנו לכיבושים טריטוריאליים. דרושה לנו נוכחותו של צבא הגנה לישראל על הרמה הסורית. איננו יכולים להשלים עם כך שיחזור המצב ושוב יתקיפו התותחים הסוריים מלמעלה את ישובינו למטה.

לא שטחים נוספים דרושים לנו, וגם כאן לא אציין מהו השטח, מהי החגורה הדרושה לנו למעלה כעריבה לבטחוננו הממשי, גם זה תפקידם של אנשי הבטחון, אבל דבר אחד ברור: אנחנו חייבים להישאר למעלה בכדי שלא יחזור אף פעם המצב הוה בו הסורים מלמעלה יאימו על עצם קיומנו למטה.

הישובים שלנו התקיימו קרוב לעשרים שנה מתחת לרמה הסורית המאיימת בהשדמותם. אלה שביקרו ברמה הסורית כעת נוכחו לדעת כי אילו ידעו הישובים שלנו מהי האימה המתרכזת למעלה, לא היו יכולים להמשיך בקיומם למטה. למעלה מצאנו ארץ של מוות, שנאה ומלחמה. אף לא צעד אחד של פיתוח, אף לא דבר אחד שיש בו כדי להוכיח דאגה לאדם העובד. מצד אחד — מכונה צבאית אדירה, מוויינת במיטב הנשק המודרני; מצד שני — כפרים ערביים, דרוזיים וצ'רקסים נידחים שעד היום דאגת עבודתם וכלי עבודתם פרימיטיביים ביותר, ולמטה — ארץ של שלום ובניין בלתי-מוגנת, פרוצה לחלוטין, ללא כל הגנה, פרט למקלטים לילדים, נשים ולגברים שאינם יוצאים למלחמה. איננו יכולים להשלים עם חזרה למצב הזה.

ושבו אני חוזר ואומר שעניינו לא לכיבושם של שטחים. לא הרמה דרושה לנו. אחיזה ממשית-בטחונית על הרמה דרושה לנו; עמידת צבא הגנה לישראל למעלה דרושה לנו. חברי הכנסת, בעיית הגדה המערבית יכולה לעורר בחוגנו בקלות ויכוח מר מאד בשאלה מיהו פטריוט, מיהו נאמן חזונה של הציונות, ומי לא. דבר אחד ברור לכולנו: ירושלים התאחדה ותישאר מאוחדת. אחרי הרבה מאד זמן הוזהרתי עם דבריו של חבר הכנסת בן-גוריון, והרגשתי את עצמי כהולך במדבר אשר אחרי זמן רב הגיע לפתע לגאית-מדבר נפלאה, אחרי הרבה זמן לא שמעתי לא דברי ריב ומדון, ולא רמזים על מחללים, לא דברי תוכחה נגד ממשלה שאין לה כל עתיד, אלא שמעתי נאום יפה, דברי חזון מרגלים שכולנו שותפים לו; בנינה של ירושלים כעיר הבירה של מדינת ישראל.

היו"ר ד. נצר:

רשות הדיבור לחבר הכנסת חזן, ואחרי לחבר הכנסת פנחס רוזן.

יעקב חזן (מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, המערכה על השלום, בה התחיל בעזו הראוי לשבח ובתבונה משכנעת שר החוץ שלנו, תהיה מערכה קשה וממושכת מאד. חבר הכנסת בן אליעזר הזכיר כאן את הביקורת החמורה, הקטלנית, בה לווי תה פעולתו של שר החוץ לפני המערכה הזאת. הוא אמר ששר החוץ פעל לאור אשלייות, אשלייות שכל מגמתן היתה לגלגל כל אפשרות וכל הזדמנות כדי להגיע לשלום באזורנו ללא מלחמה. חזונו פוליטיים ותכניות שאינם מתגשמים, אינן אשלייות. תכניות פוליטיות הנבונות ביותר, מכיוון שהן תלויות תמיד גם בגורמים אחרים, יש ואינן מתגשמות. מבחנה האמיתי של המדינאי הוא בכך, אם הוא יודע להתאים את מלחמתו לתנאים החדשים שנוצרו במציאות בה הוא חייב לפעול. שר החוץ עמד במבחן זה.

למעשה הכוונה הייתה, עד ערב העצרת, להדיח את שר החוץ, ואכן העובדה שלא הצליח הדבר היא שהבטיחה לחבר הכנסת בן-אליעזר את האפשרות למתוא כף לשר החוץ לאחר נאומי בעצרת האומות המאוחדות. זה הישג גדול וחשוב מאד שגרם בוודאי שמחה לא מועטה לשר החוץ וסימוק רב לחבר הכנסת בן-אליעזר ובוודאי עזר לו לשכנע שאילו מתגשמות היו תכניותיו שלו, של חברי מפלגתו ואחרים, לא היה הוא זוכה למתוא כף לשר החוץ ואנחנו לא היינו זוכים למלחמתו האמיצה והנבונה של שר החוץ למען עניינינו בארץ.

המערכה תהיה חמורה מאד, ממושכת מאד. כל המשלה את עצמו שאנחנו הולכים לקראת תקופה קלה, יתעורר במהרה מאשלייתו זו. עומדים כאן לפני מבחן מכריע. האם אנחנו האזרחים הממונים — לפי בחירתו של העם — על הפעולה המדינית, האם נהיה ראויים לצבא הגנה לישראל, והאם נבטיח עלידי פעולתנו המדינית את פירות נצחוננו הצבאי, או אם עלידי מחוללנו המדיניים נבזבז את פרי הנצחון הזה, כי עדיין הכל צפוי והברירה נתונה והיא תלויה במידה רבה בפעולתנו?

הדבר הראשון שנראה לי כמוסכם על כולנו הוא, שאנחנו חייבים להתמיד בהחלטתנו והתמדה זו לא תהיה קלה כלל וכלל, כי אנו צפויים כאן ללחץ מוגבר של אויבים ויריבים ולפיתויי ידידים, לא לזוו מהגבולות שם אנחנו עומדים עד שנגיע לחתימת הסכמי השלום.

יהיה זה בכי לדורות ואסון לאומי אם נתפתה או ניכנע כאן. תהיה זאת מערכה מדינית כבדה וקשה ביותר, ויהיה דרוש כל כוחנו הלאומי — כל תבונתנו, מיעוט הדיבור ועקשנות המעשה כדי שנעמוד במערכה הזאת.

דבר שני. אנו חייבים להכריע, להחליט ולהיות נאמנים להחלטתנו זו, שלא יכולה להיות שום תקופת-ביניים, שום מעבר-ביניים בין המצב בו אנו נחוגים כיום ובין השלום. איננו יכולים לחזור לתקופה של הסכמי שביתת-הנשק. היינו מוכנים להמשיך במשטר הזה, היינו מוכנים להמשיך בו, על כל עיזתיה, מתוך אמונה — לא מתוך אשליה — מתוך אמונה שאולי נצליח להגיע תוך כדי קיומו של משטר זה לשלום. ואכן לא אנחנו מדינו את המשטר הזה. את המשטר הזה הרי סו עד היסוד מדינות ערב. איננו קיים עוד, איננו יכולים ואסור לנו להסכים לחזור למשטר הזה. המעבר היחידי האפשרי מהמצב הקיים למצב אחר הוא המעבר אל השלום. היציב.

ערב החזיקוהו פתוח בכוונה תחילה כדי שיעלה מוגלה של רעל ושנאה, ולא יאפשר לנו להגיע להבנה ולהסכם יהודי-ערבי. הם עשו זאת ללא רחמים לגבי אחיהם. אינני מכיר בהיסטוריה האנושית החדשה — עד כמה שאני מכיר אותה — התכחשות כזאת של אחים לאחיהם כמו התכחשותם של שליטי ערב לאחיהם הערביים. אינני יכול לתאר לעצמי שאנחנו, היהודים, היינו מתנהגים כך עם אחינו היהודים. אבל לכך לא אנחנו אחראים. כל זמן שהפליטים הערביים היו מחוץ לתחומה של מדינת ישראל, יכולנו רק למחות ולטעון. עכשיו הם נמצאים בגבולותינו. יישובם של הפליטים זהו תפקיד הומני גדול. זהו מנוף של שלום — האמצעים הגדולים ביותר במאבקנו על השלום — ועלינו להעז ולהגיע לגיבושן המהיר של תכניות מהפכניות של מדינת ישראל לפתרון שאלת הפליטים. יישובם של הפליטים, סידורם של הפליטים, ביטול מחנות הפליטים, הכנסת הפליטים לחיי אזור, — כל אלה יהיו הוכחה ניצחת שאכן ניתן להבטיח לפליטים חיי אנוש יוצרים ומדינת ישראל היא אשר הבטיחה להם את הדבר הזה.

מניין ניקח כסף? גם לאחר שנעשה את החשבון הצודק מה מגיע לנו ממדינות ערב בקשר לפליטים שלנו, הפליטים היהודיים מארצות ערב, יתברר שאנחנו חייבים חוב גדול לארץ ישראל הערביים — הפליטים. אולם אין לי כל ספק שאם נתחיל בפעולה, יהיה לה זה עצום בעם היהודי ובעולם ונוכל לגייס סכומים עצומים כדי לפתור את השאלה הזאת.

מדינת ישראל הוכיחה את כוחה בתיכנון ופיתוח של ארצות נחשלות. היא עשתה זאת בארצות אפריקה, היא עשתה זאת בפרס, היא עשתה זאת בארצות דרום אמריקה, היא עשתה זאת בארצות אסיה; האם לא תוכל לעשות זאת במקום שבו היא שליטה, שבו כל השלטון בידיה, שבו היא יכולה לעשות מה שהיא רוצה? אני רואה בכך את אחד המנופים הגדולים ביותר במלחמתנו הפוליטית על השלום, שאינני יודע כמה זמן היא תימשך. לא תכניות להחזקת דרושות לנו, אלא תכניות שמתפקידן לנסות להתחיל להגשימן מיד, כדי להוכיח לעולם שמדינת ישראל היא המדינה באזור הרצאה לבנותו כאזור של שלום יהודי-ערבי, אזור שלא יהיו בו אנשים נפגעים וסובלים מכך שאנו מחדשים כאן את חיינו הלאומיים. אנו חייבים להוכיח זאת, ואני בטוח שאם נעשה זאת, דעת-הקהל בעולם תתרכז כולה סביבנו. זוהי אחת הבשורות האנושיות הגדולות של מדינת ישראל כלפי העולם, ועלייך כך גייבש את מקור השנאה שטיפחנה בכוונה תחילה נגדנו, ובכך אני רואה אחד התפקידים המדיניים הגדולים במלחמה זו שאנו הולכים לקראתה.

ואל נשלה את עצמנו. מדינת ישראל הולכת לקראת תקופה קשה. תהיה זו מערכה ממושכת וכבדה מאד. נצטרך לגייס את כל כוחות עמנו. בשבילנו לא תמו ימי המצור. סכנת ההשמדה הכלתי-אמצעית אינה תלויה עוד מעל לראשינו, אבל מדינת ישראל נתונה במצור, ואוי לנו אם נחל להרגיש שאנו עדיין נתונים בו. ואכן צריכים אנו להתנהג כמדינה הנתונה במצור, מדינה החייבת לגייס את כל כוחותיה ולזמן ממושך, כדי לעמוד במערכה זו, כדי לזכות בדבר שהוא מטרת כולנו — שלום-אמת, שלום המבטיח את בטחונה של ישראל.

היו"ר ד. נצר:

רשות הייבור לחברה הכנסת פנחס רוזן, ואחריו לחבר-הכנסת חביבי.

שאלת הגדה היא שאלה מורכבת ביותר. גם חזונו — חזונו של מ"פ — הוא חזון של ארץ-ישראל השלמה. אבל איך מגיעים לארץ-ישראל השלמה? לשם זה עלינו. ראשית כל, לנסות להגיע לשלום. הנה נניח שנגיע להרחבת גבולותיה של הארץ, הגבול יתרחב אך המלחמה תימשך לאורך כל גבולותינו החדשים. האם כך נוסף להיות? יכול להיות שלא יהיה לנו כל מוצא. יכול להיות שכל רצונו לשלום, יתברר שאין לו שותף, ושלום אינו יכול לעשות עם עצמך. ואכן הבעיה הניצבת היום לפנינו היא: איך להגיע לשלום, איך להגיע לשלום כזה שעצם מהותו אומרת ראשית בנינים של חיים משותפים, ראשית כינונה של שותפות שתוביל, בסופו של דבר, לאחדותה האמיתית של ארץ-ישראל. כי קונפדרציה בינינו ובין ירדן, שיתוף כלכלי, תרבותי, חוזה של הגנה הדדית, אפשרות של פיתוח משותף, האם אין זה מבטיח יותר את עתידה המאוחד של ישראל מאשר התפשטותו הטריטוריאלית כתוצאה מהמלחמה? אכן אין זה ויכוח בין פטריוטים או לא-פטריוטים. זה ויכוח נוקב על כך כיצד מגיעים לבנינו של השלום ולכינונה של ארץ-ישראל השלמה בדרכי שלום, כמולדתו של העם היהודי החוזר למולדתו וכמולדתו של העם הערבי היושב בארץ הזאת. זו השאלה הגדולה, לפנינו אנו ניצבים היום.

מובן שאפשר לחזור ולהכריז על כך שנישאר על גדות הירדן. אבל זה נישאר על הירדן, לא יהיה שלום, ועלינו לומר זאת לעצמנו בכל ההיכרות. יימשך מצב המלחמה. וכשאני שוקל את זה מול זה, מה קובע יותר, מה חשוב יותר ומה מכריע יותר, מה מבטיח יותר את עתידה המאוחד של ארץ ישראל, כי אז אני חושב שמכריעה החתירה שלנו לקראת שלום, כי הוא יבטיח את העתיד הזה. הוא יבטיח, בסופו של דבר, את שלמותה האמיתית של ארץ-ישראל הגדולה.

גם כאן, חוץ מירושלים, קיימת בעיית הגבולות. איננו יכולים לחזור, בשום פנים ואופן, לאותם הגבולות, אשר למעשה עשו את קיומה של מדינת ישראל למשהו כמעט בלתי-מוסכר; מדינה שאפשר במשך שעה-שעתיים לבחרה לשניים שלושה חלקים; מדינה שאפשר להפגין מהעבר השני של הגבול את עריה הגדולות ביותר. גבולות כאלה אינם יכולים להתקיים עוד לאחר המלחמה הזאת. אם נגיע למשאומתן על שלום, הרי אחד התנאים שלנו לשלום יהיה — גבולות בטחוניים אשר יבטיחו את השלום באופן אוניברסלי, לא עליידי חוזה חתום על גבי הנייר.

משאומתן על השלום יכול להיות רק משאומתן של כבוד, לא של מנצחים ומנוצחים, אלא רק משאומתן של שני צדדים הרוצים להגיע, סוף סוף, לאפשרות של בניין חיים משותפים. יכול להיות שזה לא יינתן לנו. נאמר אז לעצמנו שעשינו את כל המוטל עלינו, ואז נוסף לבנות את חיינו בלי שלום.

ומכאן שאנו צריכים להתנהג כיום בגדה — וזו אחת הבעיות החמורות והמכריעות ביותר — כאילו נצטרך להישאר שם זמן רב. ראשית כל, עלינו לעשות הכל כדי לכונן בה תנאים של יחסים הוגנים בינינו לבין הערבים השוכנים בה; לעשות הכל כדי לפתח את החלק הזה, להעלות את רמת חייו, לקשור קשרים בינינו וביניהם, אולם הדבר החשוב ביותר — זו שאלת הפליטים הערביים.

חברי הכנסת. בפעם הראשונה רובם המכריע של הפליטים הערביים נמצא תחת שלטונה של מדינת ישראל. והרי זו היתה עילת העילות ומקור השנאה שטיפחה שליטי ערב בכוונה תחילה כלפי מדינת ישראל. זהו פצע ממאיר שמדינות

בעבר, נרמז גם שהשלל הרב שנפל בידינו יקל במקצת על כמה מבעיות החימוש. בכל זאת נדמה, ששיטת לנהוג בעניין זה כאילו לא הושמד כלל חלק מן הציוץ המלחמתי של מדינות ערב. הרי עובדה היא, שבמדינת המועצות מוכנה לשמש ספק נשק למדינות ערב, וזאת בתנאים נוחים ביותר. רכישת נשק היא, כמובן, עניין פוליטי מובהק, ועלינו לשנן לעצמנו חזר ושנן, כי רכישת נשק מותנית ברכישת ידידים בזירה העולמית. את ערכה הפוליטי העצום של ידידות ארצות-הברית למדנו שוב להעריך בחודשים אלה, ויש להבטיח ולהפעיל אותה גם לצורך התייחסות בשביל רכישת כל סוגי הנשק הנדרשים לנו. אשר לצרפת, הרי יש לעשות הכל כדי לבוא שוב לידי הבנה ולשיתוף-פעולה מחודש איתה.

לא דיברתי על הנושא שהרחיב עליו את הדיבור חבר הכנסת חזן, ששמו שלום עם העולם הערבי, אם כי עניין זה קרוב ללב כולנו ואם כי בטווח ארוך הוא עולה בחשיבותו על כל בעיה אחרת. עם זאת הייתי מתחשב לאמת אילו התייחסות להיות מסוגל היום, בימי מעבר בלתי-יציב, לתרום תרומה יעילה לנושא הנכבד הזה. האמת המדאגה היא שהמפלגה הצבאית הולידה בארצות השכנות שנאה מוגברת. היא העמידה את השנאה אשר בלאו הכי הייתה קיימת זה עשרות בשנים. שנאה זו אינה נעוצה אך ורק, ואפילו לא בשורה ראשונה, בבעיית הפליטים; זו שנאה רבנשיטתית פשוטה אשר מטרתה נקמה על שגילינו שוב לכל העולם את חול-שחם של צבאות ערב. אין אני חושב, שהערבים מוכנים היום כמונו לשלום אמת בזמן הקרוב. אפילו היו מוכנים לשלום פורמלי, הרי כריתת חוזה שלום פורמלי, לשם נורמליזציה של היחסים בין מדינות יריבות, עדיין אינה מבטיחה שלום אמיתי, המושגת על יחסי אמון וכבוד הדדיים, אם לא על ידידות הדדית. שלום-אמת הוא שאיפתנו ותקוותנו לטווח ארוך, ואנו מצווים לא להתייחס ולתת דעתנו על הדרכים לקירובו ולעודד כל יזמה לתכנונו.

שאלה בפני עצמה היא שאלת היחס לערבים שבתוך גבולותינו. לעניין זה יש אספקטים כלכליים שאינני רוצה לחזור עליהם דעה במסגרת ויכוח זה; גם ברור לי, שעניין זה, לאמור, האספקט הכלכלי של בעיה זו, עדיין אינו בשל לוויכוח במליאת הכנסת, אם כי הזמן לוחץ ויש לבקש שהממשלה תבהיר את עמדתה בסוגיה זו. אשר לאספקט החברתי והפוליטי הכללי של יחסנו לערבים בגבולות שאנו שולטים בהם, הרי דעתי היא, שאין יסוד להערכה הפסימית של המצב, אשר הגדירה אירועים מסוימים שחלו בזמן האחרון כמדידה. אין יסוד להגזמות מילוליות כאלה, אשר עלולות רק לגרום נזק לעניין עצמו. יחסנו לערביי ישראל וערביי השטחים המוחזקים צריך להיות, קודם כל, יחס הומני, ולא יחס של מנצחים ומנוצחים, ואינני תמים-דעים עם המפחית שזא חטאנו בכיוון של ליברליות מוגזמת. בהקשר זה יש לומר שזא חטאנו אחת על בעיית הפליטים. קיימת כנראה הסכמה שיש להתחיל — לפחות להתחיל — ביישובם של הפליטים בשטחים המוחזקים על-ידינו. אני מציע בהקשר זה לשקול שיתופם של ערבים מכל השכבות, מכל חלקי הארץ, — ערבים בעלי עסקים, מהנדסים, מומחים וקלאות וכו', — בהכנת התכנית לפתרון בעיה זו, וגם לביצוען, כלומר ביצוע התכנית ליישוב הפליטים.

ולבסוף, אשוב לנושא המרכזי של ויכוח זה. עלינו להתמיד בקו הפוליטי שהנחה את מדיניות החוץ והמנהג אותה עכשיו, כפי שהסביר אותה שר החוץ בשני החלקים של הרצאתו המאלפת. והכנסת צריכה לסמוך עליה את ידיה.

פנחס רוזן (המפלגה הליברלית העצמאית):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה, רבים יסכימו אתי באומרי שלא היו תקופות רבות בתולדות מדינת ישראל שבהן נוהלו ענייני מדינתנו במידה כה בולטת של הצלחה כמו בשבועות האחרונים, החל מימי חסימת מצרי טיראן ועד היום. אמנם, עדיין לפנינו דרך ארוכה, זרועת מכשולים, כי לא בנקל נגיע לביצור יציב של בטחוננו ושל כלכלתנו, אבל אין ספק כי את השלב של המבחן האחרון בשטח החיצוני סיימנו בנחישות שטמונה בהם הבטחת שלום סבירה, לפחות לעתיד הקרוב. את זאת השגנו הודות להתעוררות הנהדרת של הכוחות המוסריים הגלומים בעם והודות לכושר ההנהגה שהראתה הממשלה בעת סכנה.

בשלושה שטחים עיקריים יש להצביע על הכרעות ומעשים שהנהגת המדינה זכאית להתגאות בהם: ראשית, הרחבת הממשלה לממשלת חירום בסימן ליכוד לאומי ולמען משימה מוגדרת; שנית, ניהול מעולה של עצם המערכה בשדות הקרב עד לצחצח המזהיר; ושלישית, ניהול לא פחות מעולה של מדיניות-החוץ בתקופה גורלית זו.

כנסת נכבדה, אנו דנים היום בנושא אחרון זה, ובמסגרת הדקות המעטות שלרשותי אצטרך להערכו בו.

דברי שבה הרבה נאמרו ונכתבו לציון המעשה הגדול שני עשה בידי שר החוץ כאשר נאבק באו"ם למען הגן על עמדת מדינת ישראל ולמען הכשיל תוכניות פוליטיות שהיו בעוכריו. אין לי אלא להצטרף בשם סיעתי ובשמי אני לדברי הערכה אלה. עמדתו התקיפה, הגאה והנבונה של שר החוץ, כפי שבאה לידי ביטוי בנאומו באו"ם, ובדו"א לא פחות במשאיומת האישית והנפרד עם נציגי המדינות השונות, כמו גם אופן הנהגתו והדרכתו את המשלחת, הם שהשכירו את הקרקה להצלחתנו במסודות האו"ם. טבעי הדבר שבמדיניות החוץ קורה ומתנגשות לעתים גישות שונות — ובמידה שזה כנראה קרה לכל הפחות פעם אחת בעיצומה של המערכה הפוליטית, הרי לא הייתה סיעתי משוכנעת, כי הצדק לא היה עם שר החוץ, אשר אמנם היה, כמובן, כפוף להכוונה מצד הממשלה. העיקר הוא, שעלה בידי שר החוץ ועוזריו לשכנע, קודם כל, את ארצות-הברית, ואתה מספר גדול למדי של מדינות אחרות, בצדקת טענתנו הבסיסית שמלחמתנו הייתה מלחמת התגוננות, ובצדקת עמדתנו, שאין לצפות מאתנו שנגזר ממשאיומת על נסיגה — ולו נסיגה חלקית — מן השטחים המוחזקים על-ידינו כל זמן שמדינות ערב יוסיפו לדבוק במטרי תן המוצהרת השכם והערב להשמיד את מדינת ישראל. אולי לא אטעה אם אגיד, שאף בין המדינות שהצביעו נגדנו היו כאלה שהצבעתן הייתה מודרכת על-ידי תלותן בגורמי חוץ זרים ושהתכחשו ביועצן להכרתן הפנימית שהצדק אמנם איתנו. הסימטה המוצלחת "שלום ובטחון" עדיין לא הייתה לקו המנחה של העצרת, אבל אולי התקדמנו לקראת הכרת חשיבותה ליישוב הקונפליקט היהודי-ערבי.

כנסת נכבדה, עם כל ההישגים אשר העניקום לנו הנצחון הצבאי והנצחון הדיפלומטי, נשאר המצב הפוליטי רציני וקשה. אין אנו רואים לעת עתה סימנים שמדינות ערב מוכנות או אף מסוגלות ללמוד לקח ממפלחיתן החוזרות, ואין אנו רשאים להעלים עין מן האפשרות, כי לאחר הסיכוב השלישי יבוא סיכוב רביעי כעבור אפשי-מה — ארוך או פחות ארוך. בנסיבות אלה מוטלת עלינו, קודם כל, הדאגה לכוננות צבאית מתמדת, ואין להבטיח אותה בלי מאמץ נמרץ להרחבת החימוש ולחידושו. מומחים מבשרים לנו מעל דפי העתונות, כי בגבוי לוח החדשים מצבנו האסטרטגי כיום הרבה יותר קל ונוח מאשר

היו"ר ד. נצר:

רשות הדיבור לחבר הכנסת חביבי, ואחריו — לחבר הכנסת שמואל תמיר.

אמיל חביבי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

גברתי היושב-ראש, כנסת נכבדה. למרות מה שמכונה „אחדות האומה" גוברת ההתחרות על התואר „גיבור הנצח" כול הנצחון הצבאי במלחמת ששת הימים, בניהור לו של שר הבטחון מר דיין, מעמידה הממשלה את הנצחון הדיפלומטי במלחמת שלושים וחמש הימים, בניהור של שר החוץ מר אבן. אך לא התחרות זו צריכה לעניין את עם ישראל. השאלה המעסיקה ושתסוק עוד יותר את דעת הקהל היא: מה הלאה? איזו בעיה מבעיות היסוד של ישראל פתרו נצחונות אלה?

ראש הממשלה הצטיין לאחרונה בהשמעת אמרות-כנף. לפני המלחמה העלה את הסיסמה „הפנקס פתוח והיד רשומת". כעת מנסה ראש הממשלה להתעלם משאלה נוקבת זו באמרו „לא אשחק פוקר עם עצמי". ראש הממשלה מודה בזה, שהמלחמה הזאת, שנצחונות אלה לא רכשו אף מדינה ערבית אחת המוכנה לשבת עמו על-ידי שולחן הדיונים בתנאי המלחמה ותוצאותיה. הצרה היא, ששליטי ארצנו ממשיכים לה" שוב כשדור במשחק האוארד, בפוקר, במדיניות הרפתקנית אפשר להסדיר את היחסים בין העמים.

קודם ניסו דוברי הממשלה להשלות את העם בהודיעם כאי למלחמה הזאת קירבה את הסדר השלום עם הארצות הערביות, והיה אף עתון, שהיה פעם עתון קומוניסטי, אשר הרחיק לכת ושם יונת שלום על כידוני המלחמה. לא ניתן להמשיך לגייס את תמיכת העם במלחמה הזאת תחת הסיסמאות הקודמות, כגון „פתחיה מצרי טיראן" ו„התגוננות מפני השמדה". אך גם אשליה זאת לא החזיקה מעמד, ושר החוץ, אחרי הנצחון המדומה באו"ם, נאלץ להודות כי השלום הוא רחוק יותר מאי-פעם.

חברי הכנסת הנכבדים, נצחון צבאי היה, אך המנוצח הוא עניין השלום הישראלי-ערבי. ציפינו כי שליטי ארצנו ילמדו את לקח הערבי. המדיניות הזאת במשך תשע-עשרה שנה לא קירבה את השלום, אלא הרחיקה אותו. וזכר אני איך תעמלני מפא"י, אחרי שנת 1948, הבטיחו לעם: זה אשר ניצח במלחמה יביא את השלום. האם השר אלון, המדבר על מלחמת ששת הימים כאילו היא אשר תביא את השלום, אינו מרגיש שהוא איננו מחדש מאומה?

אין אני רואה מקריות בקביעת שם למלחמה הזאת — מלחמת ששת הימים. השם הזה מזכיר את מלחמת מאת השנים. המדיניות המנסה להסדיר את היחסים עם הארצות הערביות דרך סיבובים. מלחמתים היא מדיניות החוזה גורל איום למזרח שלנו ולכל העמים השוכנים בו.

האמת צריכה להיאמר: המלחמה הזאת לא פתרה שום בעיה מבעיות היסוד של ישראל, אלא החמירה את כל הבעיות וסיבכה אותן עוד יותר: הרחיקה את השלום, הגבירה את הסכנה של מלחמות נוספות, העמיקה עוד יותר את האיבה ובודדה את ישראל בזירה הבין-לאומית והמזרח-תיכונית.

ברצוני לעמוד בקצרה על אחת התוצאות של מלחמה זו: הכיבושים והסיפוחים הטריטוריאליים. הממשלה מוליכה שולל את העם בהכרזיה, שכיבושים אלה מחזקים, כביכול, את בטחון ישראל ומעמדה במרחב. חברה-לחמה אבנרי אפילו חושב, שכעת יצאה ישראל אל המרחב, ועל ידו נמצא חבר כנסת המכריז שכיבושים אלה מהווים עמדה איתנה לכיבוש השלום.

עוד לא חלפו חודשים על כיבושים אלה ומה אנחנו רואים? לבעיותיה הכאובות של ישראל התווספה בעיה, אשר תהיה אחת החמורות ביותר: בעיית ההתנגדות המובנת מאליה של המוני העם הערבי בשטחים הכבושים. אני אומר: מובנת מאליה, היות ואני מניח, שאני מדבר בפני נציגי עם שמתפאר — ובצדק — במאבקו נגד כובשים זרים. אינני חושב שעם ישראל, בעל העבר העשיר במאבק למען החופש, ירשה לממשלתו להעמיד אותו במצב של כובש ומשעבד עמים.

אני בטוח כי כל הנסיגות של הממשלה לא יצליחו להסתיר מפני עם ישראל את הלך-הרוחות הכללי בשטחים הכבושים. עלולים הנסיגות להסביר את ההתנגדות הגוברת והולכת לכיבוש בדיבורים כאילו זוהי התנגדות של אנשי דת לחוקי האישות של מדינת ישראל, או כאילו היא נובעת מאי-תיאום בין משרדי הממשלה, או כאילו היא נגרמה על-ידי הפצת העתון „אליאיתחחד" בשטחים הכבושים, הפצה שלא היתה.

הממשלה עסקה במשך שלוש ישיבות בשאלת ההתנגדות הזאת והיא תעסוק עוד בשאלה זו. הממשלה מאיימת בנקיטת צעדים תקיפים נגד המתנגדים בהכרזיה שהם מיעוט לאומי וכדומה. אני קורא אל התבונה, לפני ההתדרדרות, אשר אין אדם יכול לחזות את ממדיה. העתונות מסתירה מפני העם את האמת. לא רק לאומנים מפזים כרוזים, אלא גם המפלגה הקומוניסטית הירדנית. השלטונות מבצעים מעצרים לא רק נגד לאומנים, אלא גם נגד קומוניסטים ירדניים. אלה המייצעים לממשלה לנקוט צעדים תקיפים, גוררים אותה להר-פתקה מסוכנת נוספת. אני פונה אל הממשלה ושואל: האם הכתם החדש הזה הוא טובת ישראל ומעמדה הבין-לאומי? הסיבה להתנגדות היא עצם הכיבוש. האם כל כך קשה להבין את הדבר האלמנטרי הזה?

כנסת נכבדה, המלחמה הזאת היתה המשך של מדיניות הכוח הפרואימפריאליסטית, לה התנגדנו תמיד והזהרנו מפני תוצאותיה. למודי נסיון מר ומתוך חרדה לבאות קוראים אנו: תיפסק מדיניות הרפתקנית זאת, אשר נחלה כשלון עבר ותיכשל גם בעתיד. יתוספו תוצאות המלחמה. יפנונו כל השטחים שנכבשו אחרי ה-5 ביוני. תקשיב הממשלה להצעות הבאות מברית-המועצות, מיוגוסלביה, מצרפת וכן מהארצות הערביות, שהנסיגה אל קווי שביתת-הנשק תסלול את הדרך בפני-פתרון כל השאלות בדרכי שלום.

אנו מגנים בכל לשון של גינוי את הדיבורים הציניים על התכניות להקמת מדינה ערבית-פלשתינאית, כביכול, בחלק מהגדה המערבית. עם ישראל מגן, ובצדק, על כבודו הלאומי. אני מניח כי עם ישראל מבין, שגם העם הערבי, כמו כל עם אחר, מגן על כבודו הלאומי, ואין עם אשר יקבל את החופש המדומה שלו על כידוני כיבוש.

עוד יכתבו ספרים על אודות המלחמה הזאת, ועם ישראל ייווכח לדעת לאיזו תהום היתה יכולה להביאו מלחמה זאת. ממשלת ארצות-הברית, המעודדת כל כך את ממשלת ישראל לא לסגת מהשטחים הכבושים, אינה מעוניינת בשלום הישראלי-ערבי. העולם כולו רואה איזה מין שלום היא עושה בווייטנאם. אנו מזהירים מפני הסכנה הממשית של הנסיון האימפריאליסטי האמריקאי לחדש את המלחמה.

האימפריאליסטים האמריקאיים מעדיפים להילחם למען האינטרסים החמסניים שלהם במזרח התיכון, לא בחיילים אמריקאיים, כמו בווייטנאם. הם מעדיפים להילחם עד החייל הערבי והישראלי האחרון. המצב המתוח על גדות תעלת סואץ מרמז על כך.

„לא תהא כל נסיגה ללא חווי שלום“. הריני שואל: מי ביקש מכם, שרי הממשלה, להוכיח בדבריהם כל עיקר את אפשרות הנסיגה? מי ביקש מכם לקבוע כי הנסיגה היא אמנם נתון, אולם תסוייג בתנאים מסוימים, וזאת בשעה שבכל הצהרה היוצאת מפי מפקדי המטכ"ל של צה"ל, הם קובי עים את החיוניות בקיום הריבונות הישראלית בכל השטחים ששוחזרו ונכבשו.

אך בכך לא סגי. חבר המשלחת הפרלמנטרית הישראלית באו"ם, המייצג את הממשלה, חבר-הכנסת האונגר אומר — אני קורא עליי „הניירורק טיימס“ מיום 30 ביוני, והדבר לא הוכחש:

„A PIECE OF PAPER“. With the exception of the Jordanian sector of Jerusalem, already absorbed into the Israeli sector, and one or two other strips of territory, the Israelis would not have to annex much captured land to satisfy their desire for greater security. „A piece of paper, signed by the Arab countries and us, would be enough to satisfy us“, Gideon Hausner, former Attorney General of Israel and now a member of her United Nations delegation, said Wednesday. Mr. Hausner, the prosecutor of Adolf Eichmann, said he believed that the Sinai Peninsula, with the exception of Sharm el Sheik, could be turned back to Egypt as long as the Egyptians signed an agreement not to re-establish their military bases in the largely uninhabited desert area.

מי התיר לנציג ישראל באו"ם, מטעם הממשלה והכנסת, לוותר על סיני שעלתה לנו בדם לוחמים? ואם בזאת לא סגי, בא שר בממשלה, השר ברזילי, ואומר מעל דפי „על המשמר“ מיום 21 ליוני 1967: „הממליצים על הכללת הגדה המערבית בצורה זו או אחרת לא בחנו כראוי את הסכך המדיני והדמוגרפי, את המעמסה הכלכלית, את חומרי-הנפץ הטי מון בה ואת סתימת הסיכוי להסדר שלום עם ירדן, במידה שהוא קיים“.

זוהי ממשלה אחת, גברתי היושבת-ראש, וחברי הכנסת מגח"ל, מרפ"י ומאחדות העבודה — ובמיוחד אליהם מופנים דברי אלה — ודבריהם של חבר-הכנסת האונגר ושל השר ברזילי מתייבים גם אתכם. אתכם ואת שריכם היושבים בממשלה.

אך לא רק דברים קסוכנים הושמעו. בצד דברים אלה בלטה האפולוגטיקה המוזעזעת. בכל ימות המערכה באו"ם נקטנו עמדה מצטרקת ומתגוננת. לא העמדנו על סדריומו של האו"ם את הנושא המרכזי כי מדינה חברה באו"ם קבעה לה למדיניות מוצהרת את השמדתה של חברתה, והיא בתוקף זה חייבת להיות מוצהרת כתקופנית ומוצאת מן האו"ם. בכל ימות העצרת ומועצת הבחון לא העמדנו על סדר-היום, כפרק בפני עצמו, את האיום על השלום על ידי המעצמה הסובייטית אשר באה להתחפר באזור הזה ואשר היתה לגורם האימפריאליסטי והקולוניאליסטי המובהק ביותר באזורנו משנות דור.

ועל הכל — אשר נעשה ולא נעשה כאן, בארץ-ישראל. הממשלה הנוכחית בשורה של צעדים ומחדלים, נותנת זו הפעם הראשונה מרצון חופשי גושפנקה משפטית ומעשית לחוקת ארץ-ישראל המערבית. ארמון הממשלה בירושלים, סמל הממשל בארץ-ישראל, אשר שכן בין שטח הריבונות הישראלית לשטח הנתון לשלטון ירדן, ואשר שוחרר

המצב לפני ה-5 ביוני היה קשה. אנו התנגדנו להכרזות ערביות בדבר חיסול מדינת-ישראל, הכרזות שהיו מושמעות לא רק על ידי חוגים שוביניסטיים בארצות הערביות, אלא גם תוצאה של פעולה אימפריאליסטית ישירה ללבוש אש הסכסוך הישראלי-ערבי, כפי שהתברר כעת.

אך המלחמה התקופנית לא הקלה על מצבה של ישראל, אלא החמירה אותו עוד יותר. המלחמה לא היתה מעולם אלטר-נטיבה. היו אפשרויות בעבר להסדרת כל הבעיות בדרכי שלום והסכם, בכללן בעיית השיט החופשי. למרות המלחמה האכזרית שהיתה, ישנן גם כעת אפשרויות להסדר בדרכי שלום. הצעד הראשון לכך חייב להיות — הנסיגה המיידית מכל השטחים הכבושים.

יוסר המבול של הכיבושים מעל יבשת השלום. אז תמצא יונת השלום מנוח לכף רגלה.

עתידה של ישראל יובטח לא בברית עם האימפריאליזם החי את ימיו האחרונים במזרח העתיק והמתחדש שלנו, אלא בברית עם העמים הערביים נגד האימפריאליזם, עם העמים הערביים אשר גם הם אינם רוצים במלחמות, אלא רוצים בחופש, בקידמה ובשלום צודק. בדרך זו, ורק בדרך זו, נשרת את האינטרס האמיתי של ישראל ושל עם ישראל.

הניר"ר ד. נצר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת שמואל תמיר, ואחריו — לחבר-הכנסת קלמן כהנא.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. שר החוץ סיכם את דבריו בנכונות לשמוע לעצתה של הכנסת. אך לאמיתו של דבר, מזה שבועות חזלה למעשה הכנסת למלא את תפקידיה, אפילו לא בדרך הגברתית שהיתה מנת חלקה בעבר. ויותר מתמיד נהפכה למכשיר אוטומטי למתן גושפנקאות להחלטות, או להעדר החלטות, הנקבעות במקומות אחרים. החלטות או מחדלים אלה נקבעים במסגרות, אשר בניגוד משווע לרוח הליכוד הלאומי, ומתוך קטנוניות וצרורות-עין מפלגתית אופיינית, היו לשטח סגור בפני כל נציגי הציבור שאינם נמנים עם הממשלה המורחבת. לפיכך ניטל עלינו גם הערב לרדן באוקיינוס הנושאים החדשים שאנו ניצבים לפניהם, ואשר העם כולו נפעם ונסער לעומתם, במסגרת זו של דיון שגרתי מקוצר. כך, בשיטתן של כל סיעות הממשלה, בלי יוצא מן הכלל, חותרת הכנסת תחת מעמדה בעיני העם — בימי הרת-גורל, ומאבדת את שארית יוקרתה. והעדר כל הממשלה, פרט לשר החוץ, ברעז זה מן הדיון — אופייני לכך.

בשובו ממאמץ ממושך, ממעמסה עצומה, מהופעות מרשימות ביותר שהקנו לו מוניטין עולמיים, ומתרומה נכבדה שתרם להדיפת הסתערות האויב באו"ם — ראוי שיהחזק לברכת כל סיעות הבית. באותה עת עצמה, כתום שבועות ארוכים וחיוניים של התחמקות מהתכרעה, של ערוב סמכויות, של מחדלים מדיניים ושל הצהרות מוזיקות — ראויים הממשלה, ושר החוץ בתוכה כחלק בלתי-נפרד ממנה, לביקורת קשה וחמורה.

כל אשר נגפש לאחרונה עם רשויות מדיניות קובעות בארצות חוץ יודע — ושר החוץ אישר זאת הערב — כי מעולם, מאז חוק המדינה, לא היה לעמדת ממשלת ירושלים, ובעיקר למעשיה, משקל יחסי כה רב כעתה.

נפתח איפוא בעמדתה המוצהרת. דומני שכל שרי הממשלה, פרט לשרי רפ"י ואחדות העבודה, חזרו והצהירו:

עילית, יריחו-עילית וכיוצא בהן, וכמובן בראש וראשונה התנחלות צפופה בצפון ירושלים, מזרח הרומה:

6. שינוי יסודי ורדיקלי במשטר הכלכלי, שינוי שהוא תנאי מוקדם ובלעדי לריתוקה של עליה המונית מקרב יהודי חוץ-לארץ. אשר אש קדושה של הוזהרות מחודשת נדלקה בלבבותיהם, עליה שהיא עורק החיים לישראל החדשה, ואשר בלעדיה לא היתה לנו תקומה אפילו במסגרת הקודמת;

7. פעולה מיינית לטיפול בבעייתם של אלה שהיו פליטים ערביים ואשר נעשו נשק מדיני ממאיר נגד ישראל בידי כל אויביה במשך עשרים שנה. פליטים אלה מצויים ומתגוררים בשטחים ששוחזרו ונכבשו על-ידי צה"ל. ודאי שעלינו לתבוע עזרה בין-לאומית לפתרון הבעיה הכאובה והמרה הזאת; אולם איננו בני-חורין לנקוט לגביה מדיניות של דחיה עד לכינון השלום. מי שמצאיר — כפי שהצאיר ראש הממשלה ושר החוץ — שבעיה זו תמצא את פתרונה רק בהיכון השלום, כמזהר כמכריז שאין אנו הריבון היחידים בשטחים המשותפים. הטיפול בשיקומם של אלה שברחו מבתיים במלחמת העצמאות ומצויים עתה בתחום הריבונות הישראלית, הוא בראש וראשונה עניינו המדיני ואנו מעוניינים בו, בטובתנו שלנו, לאין פרוץ יותר מאשר מצרים, או ירדן או סוריה. והתבונות המדינית עולה אף כאן בקנה אחד עם גישה אנושית רחבת-לב;

8. פיתוח מערכת הסברה בין-לאומית — באמצעי תקשורת חדישים — מערכה שיטתית ויוזמת, תקיפה ושקולה כאחד, במקום סבך הסתירות, האימפרוביזציות וההצטדקות, אשר אף בעטיין החילונו מאבדים מן האהדה וההערכה הנפלאות שהיו מנת חלקה של ישראל עוד לפני שבועות מספר.

בשבועות ובחודשים הקרובים ייקבע הדבר אם נידחס בתורה, ולוא גם בהדרגה, לשטח שיהיה לגיטימי יהודי במזרח התיכון, או שנהפוך את נצחון צה"ל לבסיס המחודש למדינה עברית גדולה, אשר תהא לבזרם הקובע באזור, תביא חופש וברכה לכל עמיו, תהא בעלת מעמד, משקל וייחוד בקרב אומות העולם. ההכרעה — גם הפעם — בידינו.

דיו"ר ד. נצר:

רשות הדיבור לחבר הכנסת כהנא.

קלמן כהנא (פועלי אגודת ישראל):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. ימים ספורים לאחר הפסקת האש במלחמה האחרונה עם ארצות ערב, כתב גיימס ראסטון, הפרשן המדיני של "ניו-יורק טיימס", דברים אלה:

"הסיפור, מבפנים הטוב ביותר שנכתב עד כה על מלחמת המזרח התיכון נמצא בבראשית, פרק מ"ו, פסוקים ב'—ד': ויאמר אלקים לישראל במראות הלילה, ויאמר: יעקב, יעקב, הנני. ויאמר: אנכי ה' אלקי אביך, אל תירא מרדה מצרימה, כי לגוי גדול אשימך שם. אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עיך..."

נראה היה שעל אף הכל היה לישראל בעל ברית."

ובכן, ההרגשה הזו שהיה אף ברית מיוחדת, ה' אלקי ישראל, לישראל, לא היתה רק הרגשתו של יהודי המוכתר בתואר מאמין, אלא היא חרצה הרבה ממסגרת זו. זו היתה הרגשת רבים רבים במדינת ישראל, הרגשתם של הלוחמים והרגשתם של אנשי העורף; הרגשתם של בני העם בארץ. צות הגולה ואף הרגשתם של אלה שהם בני ברית. והרי כולנו זוכרים — אף כי יש כאלה שלא נזכר להם ולא נעים להם להיזכר בכך — עד כמה היינו אחוזי

בדם לוחמים, עומד להיות מושבר על-ידי הממשלה לאו"ם, ודגל האו"ם מוסיף להתנשא גם ליד מעבר מנדלבאום.

המשפט היהודי נבקע על-ידי הממשלה כחוק המחייב בחלקו ארץ-ישראל המערבית המשותפת. המטבע של הממלכה האשמיית היא המטבע החוקית באזורים אלה, והמטבע של הקהילה הערבית המאוחדת, בהנהגתו של נאצר, היא המטבע שממשלה זו קבעה כחוקית ברצועת עזה ובסיני.

נקודות ההתייבות החדשות שהממשלה והסוכנות הכריזו על הקמתן, נקבעו כולן, בלי יוצא מן הכלל, בתחומי שביית-הנשק הישנים, ששר החוץ בצדק אמר הערב, שהם עברו וחלפו מן העולם, ואף לא אחת לא יועדה לשטחים המשותפים. ומכלל הן — ברור הלא.

כל נכבדי העיר בית-לחם מבקשים את סיפוח עירם לישראל, אך הישראלים מקיימים בה, בעקשנות, חוק ומטבע ירדני. והעם אשר צבאו האדיר הפך לשם דבר לעוצמה ומחץ, יושב וממתין שמא יואילו השליטים המוכספים, הם עצמם ונאצר בראשם, להואיל לזכות אותנו במשא-וימתן חשאי.

כלום ייפלא שבקרב האוכלוסיה הערבית, שעוד לפני ימים מספר שיתפה פעולה, ללא יוצא מן הכלל, נעורים וזכרים נות על הנסיגה מרצועת עזה, ומתעוררים חששות בדבר הסכנה הצפויה בעתיד למי שישתף פעולה עם ישראל? כלום אין אנו תורמים את חלקנו במעשינו אלה לחתירה תחת ריבונותנו אפילו בירושלים המאוחדת?

אכן, גברתי היושבת-ראש, אילו היו כושר ההחלטה, תעוזה הביצוע וקצב הפעולה של צה"ל כשל הממשלה הזאת, היו עוד היום כוחותינו מתכתשים עם הצבא המצרי במבואות ח'יינס או אולי אף בשערי אשקלון.

ובל ילחש מי שילחש מפנה לאוזן, שאם תהא נסיגה — נצא מן הממשלה עתה, בכל יום ובכל שעה, שמושמות הצהרות אלה על נסיגה מותנית, שמקיימים בשטחים המשותפים רים כחטיבות נפרדות לישראל, כשאין קרובים עובדות מוגרות כפי שקבע שר הבטחון בשעה שקרע את חומות ירושלים ואיחדה בפועל, עתה מתחילה הנסיגה האומללה והטראגית, עתה עלולה להתחדש הבכיה לדורות. ואחרית לכל הממשלה כולה ללא יוצא מן הכלל.

גברתי היושבת-ראש, מניעת הסיכוב הרביעי, חתירה של אמת לקראת שלום ממשי, מחייבות איפוא:

1. הוצאת המונח נסיגה מן המילון המדיני הישראלי;
2. עריכת מפקד מיידי של כל אוכלוסיית השטחים המשותפים כדי להזים אחת ולתמיד את הגוומות והכזבים על המספר האמיתי של הערבים המצויים בתחום הריבונות הישראלית;
3. החלת החוק הישראלי והמטבע הישראלי וקיום כל הנהלים הישראליים בשטחים המשותפים ברמת הגולן, ברצועת עזה, בשטחים המשותפים של ארץ-ישראל המערבית ובסיני, ממש כמו שהם מופעלים בתחומים הקודמים של ישראל;
4. הרחבתה המיידית של משטרת ישראל וצידוד בצידוד ממוצע לשם המרתם ההדרגתית של כוחות צה"ל בשטחים המשותפים שאינם סמוכים לקווי הפסקת האש;
5. ארגון התנחלות מיידי בנקודות המפתח באזורים המשותפים. לא היאחזויות-ספר בלבד, אלא בדומה לנצרת עילית, עלינו לפעול מיד להקמתן של שכונות עילית, חברון

בוניהם, בין חיילי צבא השחרור. ועובדה זו לא נוצלה בשום אופן כדבעי. להיפך. הטו און לסיפורי בדיות על רדיפות של פליטי חרב. זה כשלעצמו מראה על מחדלה של ההסברה מצדנו. וכיום, כשמדובר על קדושתה של ירושלים בשבילנו ועל ערכה לדתות אחרות, יכולים להעז כלפי חוץ אנשים אשר חיללו מסורת של קדושה יהודית בירושלים העתיקה בצורה מחפירה, יכולים הם להעז ולבוא כתביעה להיות שומרים על מקומות קדושים לנו ומקודשים לדתות אחרות. ודאי שלא עשינו די להבהיר בעיה זו לעיני כל העמים ולפרוש יריעה זו בשלימותה.

ואולי, אולי תלוי הדבר גם בהתייחסותם של כל בני עמנו למקומות הקדושים שלנו.

לאמתו של דבר, בושה היא לנמק שיש להופיע בפני הכותל המערבי בלבד צנוע מפני שהרי גם כך נגהה בהופיענו במקומות המקודשים לדתות אחרות. עצם העובדה שרקקים אנו בחינוך חלקים מן הציבור שלנו להסברה בדרך זו, מראה עד כמה דלוננו. היתה לי הזדמנות לבקר אחמול בשומרון, אשר גם לה אלפי שנים של מסורת, ולראות שרידים של מבנים עתיקים אשר הוקמו לפני אלפי שנים, אך לא שמעתי שמישהו נגיש למבנים אלה ברטט, בגיל, ברעז של שמחה, בדמעות בעיניו, שמישהו התרפק עליהם. ואם רוב רובו של הציבור מתרפק על אבני הכותל, הרי לא „מסורת לאומית“, כפי שקוראים זאת, קבעה זאת, אלא קדושתו של המקום, המעורר ניי צוצות דתים הטמונים בקרבו של כל אחד מישראל שרגלי אבותיו דרכו במקומות הללו לעבודת ה'. ועל מסורת קדושה זו, שהיא בסופו של דבר הביאה אותנו עד הלום, מפני שהיא שמרה על כל קשרינו ויחסינו לארץ הקודש ולמורשת אבות, על מסורת זו עלינו לשמור מכל המתנכל לה. הרי עלולים אנו חלילה להגיע למצב שלמקום המקודש למוסלמים לא יופיעו גברים ונשים בתעורבות, אבל למקום הקדוש לנו, בני הארץ הזאת ובעליה, תורשה אותה תע' רובת המנוגדת לקדושת המקום. ומחיצה אסור להקים על יד הכותל המערבי רק מפני שחם וחלילה מישהו יתשוב שמא מקום זה הוא בית-כנסת, או מפני שהשליט הבריטי מנע בשעתו, בעקבות התורכים, הקמת מחיצה שכזו. אבל מרות שהיא לא היתה קיימת, הרי ידעו לשמור יפה את על מקומות נפרדים לגברים ולנשים ברחבה צרה שעלי-יד הכותל. והיום, במציאות המחודשת שלנו, כאשר רבבות ומאות אלפים זורמים לכותל, כשם שלא יכולנו להסתפק ברחבה הצרה, אלא דאגנו להרחבתה, כך עלינו לנקוט באמצעים כדי לשמור על אופיו המיוחד של מקום זה, וכדי לאפשר לאלה הרוצים בכך, וברוך-השם מאת אלפים רוצים בכך ואף מיליונים רוצים, לשפוך ללא הפרעה את תפילתם לפני שריד בית קודשנו.

אולי סטיתי במקצת מהנושא המדיני המיוחד שאנו דנים בו, אבל לי נדמה שעניינים אלה קובעים רבות גם בדרך ההסברה שלנו והעמדות התביעות שלנו למקום קודשנו, לפני העולם כולו.

וכעת עוד כמה הערות.

לא מעט נזק נגרם לנו על-ידי הצהרות מדיניות של חברי הממשלה אשר מסרו אותן מבלי להיות מוסמכים לכך, וישיבה כבר על מרכה זו הממשלה. נקווה שהע' ייחה לרסן את יצר ההצהרות. לא מעט נזק נגרם לנו אף על-ידי כך שחילוקי דעות, לא דווקא עניינים, אלא הרבה פעמים אישיים, נדונים בריש גלי. והעם כולו הראה את הרצון לליכוד מקסימלי, ושליחי הציבור צריכים לבטא

פחד בימים שלפני הקרבות וחששנו שמא יוכלו לנו חלילה שוואנו. ואפילו אלה שמתפקדים היה לבטוח בכוח הנשק, גם הם הודו, שבחלומות הוורודים ביותר לא תיארנו לעצ' מם תוצאות אלה של הקרבות ותוצאות כל כך מהירות.

ואחרי המערכה הצבאית באה המערכה המדינית. ואף כאן לא היינו אופטימיים ביותר לגבי התוצאות. ומאמץ רב הושקע כדי להשיג תוצאות חיוביות, ויבורכו כל אלה אשר עשו את המאמץ הזה, ובראשם שר החוץ, ואף הצ' ליחו בו, אבל אין לי כל ספק שגם כאן עמד לו בעל ברית לישראל, ה' אלקיו עמו, ועזרנו עד כה.

ונדמה לי כי זוהי ההרגשה והתחושה ברוב הציבור שלנו, כי אכן רק בדרך זו אפשר להסביר אותם גילויים של אמונה, שנתגלו בחלקים גדולים מאד של הציבור.

ואני ארשה לי שאלה פשוטה ביותר: למה אלה העומדים בראשו של ציבור זה אינם מוכנים לתת ביטוי לאותה הרגשה שהציבור שותף לו?

יפה ביטא זאת בפקודת היום הראשונה שלו אלוף פיקוד הדרום, כשסיימה במלים „ה' עמכם“, אך גם בתום הקרבות ובתוך תוכה של המערכה המדינית מותר לנו לתת ביטוי לתפילתנו, שה' יהיה עמנו, וזה לא יוריד כלל מכ' בודם ומהישיגיהם של מנהלי המערכות הצבאיות והמדיניות שלנו, אם יתנו את כחונם בה'. במקום זה אנו רואים שאצל ראשי הציבור, לא כמו אצל הציבור כולו, הולכת ותופסת מחדש את מקומה ההתרברבות של „כוחי ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה“.

אני מאמין באמונה שלמה, שכל אותו נסיון שהועמדנו לפניו, בא לעקור מאתנו אותה התרברבות של „כוחי ועוצם ידי“, ונאומים ומאמרים לרוב, שנאמנו ושנכתבו לפני פרוץ הקרבות, היוו עדות ברורה לכך שלא חשבנו שבאמת בכוחות עצמנו נוכל להתגבר על הבעיות העומדות לפנינו.

מכאן לדרך של טיעון והסברה בפורום בין-לאומי. עיקר טענתנו לארץ-ישראל ולשלימותה של ירושלים אינה מתבססת אלא על התנ"ך, המהווה ביטוי נעלה לאמונה דתית עילאית, ואי אפשר להסתמך בעקביות ובהגיון על התנ"ך מבלי להסתמך גם על יסודו של התנ"ך — האמונה בה'. קובל אני על כך שמתוך שיגרה, אשר מקורה בשיגרה שאבד עליה הכלה, אלה הצריכים לתת ביטוי לרחשיו של העם ולדרישותיו אינם משתמשים בכוח הגדול ביותר שישנו בידיו.

ונעבור מכאן לפרוזה שבשטח ההסברה. היתה לי הזדמנות לשמוע בחוץ-לארץ על מחדלי ההסברה שלנו. והתירון שהיה בפי האחראים לה באותו מקום היה כי „אנו מעבירים לעתונות את העובדות, אך מה נעשה ואין היא אוהדת אותנו ואינה מוכנה למסור אותן כפי שאנו מעבירים אותן“.

טיעון זה איננו מספיק בזמננו. הסברה היא כיום מדע שלם. וצריך לדעת איך להשתמש במדע זה. צריך לדעת איך להעמיד את הדברים הנכונים כשלעצמם בצורה כזו שימצאו להם מהלכים בציבור נרחב. ואין בשום אופן להסתפק במסירת עובדות כשלעצמן. נדמה לי כי בשטח זה עלינו ללמוד עוד הרבה מאד.

אינני חושב שקיימת מדינה שכבשה שטחים מידי אוכלוסיה שוממה להכחידה, ואף אמרה זאת בגלוי, ושהת' ייחסה יחס כל כך טוב לאותה אוכלוסיה. ממש יום-יומיים, לאחר שוך הקרבות יכלו בני אותה אוכלוסיה להס' תובב בראש חוצות, אף בלבוש חג, ללא כל פחד בלי-

הי"ר ד. נצר:

רשות הדיבור לחבר הכנסת אלזועבי, ואחריו לחבר הכנסת אבנרי.

סיף-אלדין אלזועבי (קידנה ופיתוח):

גברתי היושב-ראש, כנסת נכבדה, לאחר שנסיימה מלחמת ששת הימים, ולאחר שהשיג צה"ל נצחון ברור, נוצרו מצב חדש ומציאות חדשה, אשר שינו את המצב הפיסי של האזור בו אנו חיים.

צבאנו כבש בחזית המצרית את חצי האי סיני, בחזית הסורית — את רמת הגולן, ובחזית הירדנית — את הגדה המערבית. כיבוש זה, שהיה לתפארת לצה"ל ולמדינת ישראל, שהיה לבן וללא שפיכות דמים בין האוכלוסיה האזרחית, כיבוש זה גילה את דמותו של צבא הגנה לישראל ואימת את הציפייה והתקוות שתלינו בו. צבא הגנה לישראל כיבד את התושבים השלוחים ולא נגע בהם לרעה; הוא שוקד ומשתדל לעזור להם לבנות את חייהם מחדש בעולם בתחום זה. אני תקווה כי צבא הגנה לישראל ימשיך בדרך זו ויעשה כל אשר ביכולתו כדי להחזיר את החיים למסלולם הטבעי, ובמהירות האפשרית.

בהזדמנות זו רוצה אני לברך את מפקדי הצבא ואת משרד הבטחון על התנהגותו המופתית של צבא הגנה לישראל ועל המוסר הנעלה שאפיין אותו. לא אגזים אם אומר, כי צבא הגנה לישראל עלה על כל צבאות הכיבוש בעולם בתחום זה. אני תקווה כי צבא הגנה לישראל ימשיך בדרך זו ויעשה כל אשר ביכולתו כדי להחזיר את החיים למסלולם הטבעי, ובמהירות האפשרית.

חברי הכנסת, נצחוננו במערכת השלום הוא לא פחות חשוב מנצחוננו במערכות הצבאיות. על כן עלינו לנער את שכבת האבק העבה של התעמולה הארסית שהדביקה האשמות שווא לישראל. הדברים אשר יכולים לסייע לנו במלחמה בהאשמות שווא אלה הם מעשינו הטובים וטי פולנו בעניינים בצורה אנושית, נכונה ובדוקה. שכן כל פעולה שתיעשה על ידינו יש לה משמעות; וכל צעד אשר נבצע יש לו השפעה. לפיכך אני קורא לאחרים בישראל לא לשים לב למעשים מצערים המבוצעים במקום זה או אחר ולא לשים לב להכרזות מאולתרות שאינן מבטאות את דעת הרוב, שכן מעשים אלה הם מעשים אוויליים, הנעשים על ידי אנשים קלי דעת, שאינם מעריכים את האחריות. לכן לא נא תגרור עבירה — עבירה נוספת אחריה. אולם יחד עם זאת מעשים כאלה לא צריכים למנוע אותנו או לעצור בעדנו מללכת קדימה לקראת המטרה הנעלה, אשר הצבנו לנגד עינינו.

ואל הנבונים מבני הגדה המערבית ואל הזקנים אשר למדו חכמת חיים מהנסיון אומר: הגיע הזמן כי תטלו את עיניכם לידכם ולא תאפשרו לחמומי המוח ולנערים פוחזים, הקוראים נקם, לשחק במשאבי עמכם. די לנו במה שאירע לנו, שתינו מספיק מכוס היסורים והאסונות עקב מעשיהם השלישיים של המנהיגים אשר עמדו בראשו. עלינו להסתגל למציאות ולהתאים את עצמנו לדרישותיה. באשר לרגש ולדמיון, הרי הם המיטו עלינו רק אסון, עמל והשפלה.

מעשיהם של צבאות הכיבוש במלחמת העולם השנייה עדיין ניצבים לנגד עינינו וכזכרונותיהם עדיין חרוטים במוחנו, על כן אשאל: כלום יצא הצבא האדום מהמדינות שנכבשו על ידו לפני שהקים בהן את המשטר הרצוי לו? כלום נסוג הצבא האדום לפני שהפך את המדינות שנכבשו על ידו למדינות גרורות? אין אני קורא לביצוע מעשים

את דעת הציבור הזה ואת רצונו. עדיין נכוננו לנו מערכות, כדברי כל אלה המכונים את מדיניות החוץ שלנו, ובמערכות אלה אין לך טוב מאשר עמידה מלוכדת ואחידה של הממשלה והכנסת על כל פלגיה. אמת זו עלינו לזכור ולהזכיר בקביעות.

אך עלי להוסיף עוד דבר, נזק אף נגרם לנו עלידי הצהרות, שכפי שהוסבר לנו, הובנו שלא כראוי. התביעה שלנו צריכה להיות מופנית למצהירי ההצהרות, שלא די בכך שהם יבינו למה הם מתכוונים; הם צריכים מלכתחילה לומר את הדברים שיובנו כראוי, והתירוץ שלא הובנו כראוי איננו מספיק ואיננו מספק.

ומכיוון שוודאי עסק לנו רק עם חכמים ונבונים, הרי די להכימא ברמיזא.

ועוד נקודה כלפי חוץ, אין לי כל יחס אהדה מיוחד לברית-המועצות. לא מעט עוללו לנו בשנים האחרונות; ובמיוחד בתקופה האחרונה, ועם כל ההכרה הזאת אני רוצה לשאול את השאלה: לשם מה המלל הרב הזה בעשיית חשבונות עם מעצמה אדירה זו? למה אנו צריכים להתדר בכך שניצחנו אותם בשדה המערכה הבין-לאומית? יאה כאן צניעות לישראל. ועם כל גילויי איידיהבנה ואף ההתנגדות והשנאה של אותה המעצמה¹ כלפינו, צריכים אנו בקביעות לתפש דרכים לא למצות מצדנו את הדין עד תומו. אין זאת אומרת שאין אנו צריכים להדוף בצורה חד-משמעית כל התקפה נגדנו, אבל אל לנו להשתמש בביטויי התמודדות ואל לנו להרעיר תרועות של נצחון.

ולאחרונה עוד מלה בקשר ליהדות הגולה.

נדמה לי שלא היתה עוד תקופה אשר בה הזדהתה היהדות של אמת אחנו כמו בשבועות האחרונים. והיו לכך ביטויים מופלאים, אשר ללא כל ספק עודדונו רבות. אבל יש להצטער צער רב שאפיק אחד לא נתגלה בכל אותה היהדות. המלה „עליה“ כמעט שלא הוזכרה כחובת התקופה אצל יהדות הגולה. כשמנהיגי ציוני של תנועה ציונית גדולה מדבר על „חובת עליה לרגל“, הרי הוא מתכחש לחובה האמיתית, שעלינו כולנו, יהודי הארץ והגולה במשותף, להטיל על כולנו, והיא חובת העליה.

בשנים האחרונות הונחנו ללא כל ספק הרבה בהחדרת רעיון העליה ובחינוך העם לקראתה. וכדי להפיק את מירב התועלת מן הנישגים הצבאיים והמדיניים כאחד, אין לנו אלא להפנות את תשומת לבנו לעניין העליה. דבר זה איננו ניתן להשיג רק על-ידי עידוד השקעות הון, על-ידי דירות יפות יותר, על-ידי העלאת רמת חיים ובדומה לזה. זוהי בעיה חינוכית אשר נוכל לה רק אם נעמידה במרכז המשימות שלנו. על-ידי קול-קורא. על-ידי הצהרות, לא נצליח בזה. על-ידי העמדת הדגש בסיוע הכספי ההכרחי לנו, לא נתקדם בשטח זה. רק על-ידי חינוך מעמיק לערכים, אשר מדינת ישראל, ארץ-ישראל, יכולה להעניק ולגלות למרבית העם, נוכל להצליח. ורק בהשקעת כל כוחותינו הדתיים, ואין לי ספק שהנקודה הדתית היא נקודה מכרעת בעניין זה, על-ידי השקעת כוחותינו הרוחניים והמוסריים, נוכל להשיג הישגים. וזהו תפקידו של העם היישוב כיום בציון. נקדיש לבעיה זו את מיטב כוחותינו, נתעמק בה. נעמיד אותה באמת במרכז משימותינו, והעם הזה, אשר הראה, כאמור, הזדהות כה גדולה בכל פורויו עם מאבקנו אנו, ודאי יש לו עדיין הכוחות הנפשיים לתבוע מעצמו עליה ודי כוחות גופניים וכלכליים לבצע אותה.

לא עומד מולנו אויב צבאי הראוי לשמו, ועוד זמן רב לא יעמוד. המצב בחזית המדינית שפיר. המערכה תימשך, אבל אין חששות כבדים.

אולם ברגע זה, כבוד היושבת-ראש, אנו עומדים בחזית שלישית, והיא המכרעת בעתיד הקרוב: החזית שבתוך ארץ-ישראל, החזית הערבית. לא ניוירוק, לא וושינגטון, לא פאריס הן היום שדות המערכה המכריעים, כי אם רמ"ל, ללה, עזה והעיר העתיקה. וכאן אין שר אחראי, אין תכנית. אין אפילו הכרה בקיום הבעיה. שהרי אמר שר החוץ היום בנאומו, שיש שלושה גורמים קובעים: מדינות ערב, ישראל והקהילה הבינלאומית. ואני אומר, שיש גורם רביעי, והוא חשוב יותר לפחות משניים מהגורמים הללו: העם הערבי הפלשתינאי המרוכז כיום ברובו הגדול תחת ריבונות דגל ישראל.

בחזית הצבאית קצרנו פרי עבודה ותכנון של שנים; בחזית המדינית קצרנו, כפי שציין שר החוץ, בצדק, פרי עבודה ומגעים של שנים. וכאן, בחזית הערבית — אין מאומה. לא היתה שום הכנה; לא היה שום תכנון. שום דבר — שום מגנון, שום מוסד אחראי, שום תקציב, שום שר אחראי.

אנחנו קוצרים היום את פרי הבאושים של מחזורנו ההיסטורי הזה, לו אחראיות כל ממשלות ישראל, מאז קום המדינה ועד היום. האם, כבוד היושבת-ראש, מסוגלת הממשלה הנוכחית להתמודד עם הבעיה הזאת? ערב המערכה הצבאית הקדמה, כמעט פה אחד, ממשלה של איחוד לאומי לעיניי מלחמה. הממשלה הזאת עמדה במבחן המלחמה והצליחה. אך הממשלה הזאת, לפי מיטב הכרתי, אינה מתאימה למערכות השלום. אין בה הבנה לעניינים ערביים, והוויכוח של היום יוכיח. מבחינה זו היה הוויכוח של היום פרשת-מים. ראינו בו, בפעם הראשונה, את הגישות השונות שבתוך הממשלה. אם היה משהו משותף לכל המתווכחים בוויכוח זה, הרי זה חוסר הגישה וחוסר ההבנה לבעיה המהותית של יחסינו עם העולם הערבי, עם המרחב, ובראש וראשונה עם העם הפלשתינאי.

ממשלה שיש בה גישה אשר הוצגה היום עליידי חברי הכנסת כן-אלעזר, שהטיף למעשה להקמת רודויה יהודית — האם היא יכולה להתמודד באמת עם הבעיות הכרוכות בהיבדירות, ביצירת חיים משותפים עם העם הערבי הפלשתינאי?

יוסף פישר (המערך):

האם אתה היחיד המבין זאת?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

חלילה. יש רבים בארץ המבינים זאת, יש כוחות רבים בארץ החותרים לכך, אך לצערי אינם מיוצגים בממשלה הזאת.

כשם שהיתה דרושה ערב המלחמה ממשלה של ליכוד לאומי לצורכי מלחמה, כן דרושה היום ממשלה של ליכוד לאומי לצורכי שלום — ממשלה שתכלול לפחות אנשים שהתמחו בשטח זה, אנשים שיש אליהם אמון מן הצד השני, אנשים שיש להם מחשבה ודעה והשקפה על הבעיות העומדות לפנינו היום. הממשלה הנוכחית אינה כוללת רבים כאלה.

דוגמה לחוסר ההתאמה של הממשלה הזאת למצב הנוכחי ולפתרון הבעיות העומדות לפנינו אפשר לראות בכך שהיא איננה כוללת אפילו שר ערבי אחד. אם אהיה

כאלה ואין אנו מסכימים להם. אדרבא, כפרנו בהם והר"קנו אותם. אולם הדבר אשר אנו חובעים ומבקשים מהעם הפלשתינאי — דבר שהוא קודם כל לטובת העם הערבי הפלשתינאי ולא רק לטובת ישראל — הוא לשים לב ולהתחשב בנסיבות החדשות שנקלע לתוכן ולטפל בעניינים בחכמה ובתבונה, ולא להיגרר אחר דברי תעמולה והסתה, אחר שנתסה בהם וגמץ את קובעת כוס התרעלה.

ואל מנהיגי מדינות ערב, מלכיה ונשיאיה, אפנה אלה הדברים: אני ערבי כמובן, הגאה בערביותי, כואב את כאב הערבים, ושמח לאושרם. קנאתי לאינטרסים הערביים אינה פחותה משלכם בשום פנים ואופן. בנסיבות אלה רואה אני לא רק זכות, אלא גם חובה לומר את דברי בגילוי לב, הגם שהם מכאיבים ולרוב הם מכאיבים.

ישראל הוקמה כדי שתישאר ונוצרה כדי שתחיה, ואין תועלת בעקשנות יהיה בתחום זה. אדרבא, העקשנות רק המיטה ותמטי הרבה אסונות ושואות על בני עמנו, או יותר נכון — למה שנשאר מבני עמנו. קיימת רק דרך אחת להפסקת שפיכות הדמים ולרפיו הפצעים, היא דרך השלום והזנחת רעיון המלחמה והקרב, אשר אנו סבורים שיש הוא הלך בלבי שוב. די לנו, אנו בני העם הפלשתינאי, במה שאירע לנו. ייראו איפוא את האלהים למענו, ויניחו לנו לנהל את עניינינו בידינו. למה ועד מתי נישאר עקורים ומפוזרים. לא נדע מאומה מן ההווה שלנו ולא נהיה בטוחים בעתידנו ובעתיד ילדינו ונכדינו? הגיע הזמן שהשכל יתפוס את מקומו של הרגש, הגיעה העת שתכירו במציאות ותניחו לדמיון, והגיע הזמן שנטעם את טעם המנוחה והשלום.

ישראל, שיצאה מנצחת במלחמה, מושיטה את ידה לקראתכם למען השלום. היענו איפוא לקריאתה, מנעו את שפיכות הדמים ושימו קץ להרס. להשמדה ולחורבן. שימו ידכם בידה, למען הפיתוח והבניין. הניחו למנגינת המלחמה והקרב, שהמיטה עלינו רק אסונות והותירה אותנו במצב גרוע ביותר.

אנו קוראים לכם לתכנן בחכמה ולהתוות את הדרך בתבונה. זוהי זעקתנו וזוהי עצתנו למען האינטרסים שלנו. ולא למען האינטרסים של אחרים. אלהים יעיד בנו כי אין אנו מבקשים בלתי אם האינטרסים של הערבים.

הימים עוברים ואתם מתמידים בעקשנותכם וגורמים נזקים גדולים לשאלה הערבית. אנא, טפלו בעניין זה בעזר רוח ובאומץ לב. זוהי דרישת השעה, ודעו כי המזרח שלנו לא תהיה לו תקומה בלתי אם עליידי הסכם בין ישראל לערב, למען שלום עמי האזור, שלווה ומנוחה, וכן למען פיתוח האדמות ושקום הכלכלה. ואומר: עשו, כי יראה אלהים ויראן המאמינים את מעשיכם.

תמ"ר ד. נצר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אבנרי, ואחריו לחבר-הכנסת מיקונים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. נחלנו נצחון מכריע בחזית הצבאית, ועל כך כל ההערכה לשר הבטחון הקודם, לשר הבטחון הנוכחי ולכל אנשי צה"ל. נחלנו נצחון גדול בחזית המדינית, ועל כך כל ההערכה לשר החוץ ולכל עובדי משרדו — הערכה המגיעה לו כפליים, אחרי מסע ההסתה הפורע שהתנהל נגדו ערב המערכה.

מצבנו בחזית הבטחונית מצויין. מקונייטרה עד קנטרה

בול מה מדינה זו רוצה, מה מדינה זו מציעה; תכנית המצטרפת תמונה ברורה ומפורטת של המבנה הפוליטי, בו יכולה, לדעתנו, מדינת ישראל לחיות, לפעול, לשגשג, צד בצד עם התנועה הלאומית הערבית. דבר זה לא ישיפע על גמאל עבדאלנאצר. הוא לא ישא פרי תוך יום-יומיים. אבל הוא ייצור בהדרגה את האקלים המקרב את השלום, ביחוד אם באותה שעה אנו נמצאים בעיצומו של בניין חיים חדשים עם העם הפלשתינאי ובעיצומו של פתרון בעיית הפליטים, שאליו יש לגשת מיד.

כל שאר התכניות, שהושמעו כאן היום — הלוואי והיה לי זמן להתווכח עימן היום — הדיבורים על סיפוח, שמסופקני אם המדברים אותם יודעים על מה הם מדברים הדיבורים על החזרת השטחים, שלא לדבר על התכנית של מפ"ם, שהיא מעניינת מפני שהיא מלאכת-מחשבת של צירוף סתירות — על כך בוודאי עוד נדבר; תהיה הזדמנות אחרת.

אסיים, כבוד היושבת-ראש. שר החוץ אמר היום: יצאנו מן המיצר אל המרחב. עם כל הכבוד לכושר הניסוח של שר החוץ — ניסוח זה אינו נכון. יצאנו מן המצוק אל האוויר. מישוה תפש אותנו בגרון; גדענו את היד הזאת. זה נכון. אבל נשארנו, כבוד היושבת-ראש, מבצר מנותק, מבצר במצור. את חומותיו של המבצר הרחבנו בהרבה — אבל הוא נשאר מבצר במצור. המצב החדש, שנוצר עם הרחבת גבולות המבצר הזה, מוליד סיכויים חדשים, אבל גם סכנות חדשות, שכדוגמתן לא ידענו בעבר, כשהיה במדינה מיעוט ערבי קטן.

כל ממשלה ישראלית תיבחן ביכולתה לצאת אל המרחב, לשים קץ למצב המצור, לשים קץ למצב הלוחמה, ליצור מסגרת של שלום. אילו, כבוד היושבת-ראש, היינו עורר כים ערב המלחמה משאל בעם ובין מגויסי צה"ל, ויש אלנו אותם: האם אתם יוצאים למלחמה למען שלום או למען שטחים? — האם יכול להיות ספק כלשהו מה היתה התשובה, כמעט פה אחד, של העם הזה? העם יצא למלחמה, כאשר תקוות השלום בלבו, וכל ממשלה, כבוד היושבת-ראש, תיבחן בכושרה להביא את השלום הזה.

הי"ר ד. נצר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת מיקונים.

שמואל מיקונים (מק"י):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. הדיון המדיני המתנהל היום בכנסת בעקבות מלחמת ששת הימים מהווה רק הדגמה נוספת לכך שהחוגים השליטים שלנו לא למדו הרבה בסוגיה הישראלית-ערבית במשך למעלה מתשע-עשרה שנות קיומה של מדינת ישראל. המבוי הסתום ביחסי ישראל-ערב לא נפרץ עדיין. להיפך. הוא נשאר סתום, חמור ומסוכן — גם מבחינת הבטחון הבינלאומי. אין מנוס מלקבוע את האמת המרה מחדש, כי למצב הזה גרמה גם מדיניות המעשים והמהדלים האנטי-ערבית של ממשלת ישראל, גם מדיניות המעשים והמהדלים האנטי-ישראלית של ממשלות הארצות הערביות במשך אותן שנים גופא, ובמיוחד — ההתערבות האימפריאליסטית, תוך ניצול הסכסוך הישראלי-ערבי לטובת האינטרסים האנוכיים שלהן. התוצאה היא: יש עמנו ולא העמים הערביים לא הגיעו אל השלום ולא הבטחון. ישראל ושכניה נמצאים במצב של לוחמה כוללת. והשאלה הנשאלת היא: איך לצאת ממגל שטני זה? מה לעשות בתנאים החדשים, כדי להביא

יותר צנוע, אשאל מדוע אין היא כוללת אפילו סגן שר ערבי אחד לעניני דתות. האם המערכה הערבית המתנהלת היום נגדנו בכל העולם המוסלמי בדבר כוונותינו לפגוע במקומות הקדושים לאיסלם, לא היתה מאבדת את עוקצה אילו היה לנו סגן שר ערבי במשרד הדתות? האם הסכסוך שאירע זה עתה עם ראשי העדה המוסלמית בירושלים העתיקה לא היה נמנע לו היה לנו סגן שר ערבי כזה?

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

גם שר יהודי אחר יכול היה למנוע זאת.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אינני רוצה להיות חריף, אבל אני מסכים לדעתך.

בינתיים יש מצב הרה-סכנות בשטח זה. אני מזכיר את הבית מפני האפשרות שהמצב הזה יביא, תוך שבועות ואולי תוך ימים, להידרדרות מסוכנת, הידרדרות שלא תהיה פחות מסוכנת מאשר הסכנה הצבאית בה עמדנו לפני חודשיים.

למחרת הכיבוש היתה בגדה, ואולי גם בעזה, אווירה שאיפשרה קליטת רעיונות חדשים. הזעזוע שעבר על הציבור באזורים אלה יצר שם תנאים נוחים ליצירת תבניות מחשבתיות חדשות לגמרי. במקום זה בא הבלבול הגדול: מטבע ישראלי — יום אחר כן, יום אחד לא; קלקיליה — יום אחד הורסים אותה, למחרת מחזירים אליה את תור שביה, והאיש שהרס הוא גם המקבל בחזרה את פני השמים; השמדת שלושה כפרים באזור לטרון בד בבד עם קריאה לכפרים השכנים לשחת פעולה עם שלטונות ישראל; עידוד לצאת מן הארץ ועידוד לחזור אליה למחרת היום; כלכלה ותנועה — בכל שטח דבר והיפוכו; צו אחד רודף את משנהו, הסותר אותו לחלוטין.

אם אנחנו, כבוד היושבת-ראש, רוצים בהתעוררות חיונית בגדה, אם אנחנו רוצים שם בעלייתם של כוחות חדשים וחיוניים, אם אנחנו רוצים בהתחלת דינאמיזם של שלום, חייבת לבוא קודם כל תכנית ברורה, מפורטת ומיידית מצד ממשלת ישראל אל תושבי השטחים האלה.

לא סוד הוא מה היא התכנית שאנחנו מציעים. אפשר למצות אותה במשפט אחד: אנו, מדינת ישראל, פונים אליכם, העם הפלשתינאי, ומציעים לעזור לכם בהקמת מדינה לאומית משלכם בפלשתינה, בתנאי שמדינה זו תהיה קשורה בפדרציה כלכלית, בטחונית ומדינית עם מדינת ישראל.

וכשאנו איננו מדברים אליהם — אחרים כן מדברים. כשאנו איננו מדברים אל תושבי השטחים האלה — יש המדבר רים אליהם, מקאדרי, מעמל ומדמשק, את התוצאות של הדיבור הזה כבר התחלנו לראות, וחוששני שנראה אותן בצורה גוברת והולכת בעתיד.

ומעבר לארץ-ישראל — המרחב. נכון, אין כיום אפשרות להידברות עם ממשלות ערביות. אבל יש מקום ויש אפשרות של הידברות בין עמים ואל עמים. לצורך זה לא דרוש שולחן ירוק. יש רדיו. צריכה להיות טלוויזיה. יכולנו לדבר אל העמים האלה, אילו היה לנו מה לומר לעמים האלה. בימינו השלום בין עמים קודם לשלום בין מדינות. וכדי לקרב שלום זה, כדי ליצור אקלים המאפשר בכלל שלום כזה — יש לפנות אל העמים. גם לשם כך דרושה תכנית ברורה ומגובשת. לא סימסה כללים — שאנו מוכנים לדבר על הכל עם מי שרוצה לדבר אתנו, כלומר: עם הממשלות. כי אם תכנית האומרת להמונים מעבר לג

חברי הכנסת, מדבריו של שר החוץ מסתברת ההנחה הנכונה, כי אין נצחון צבאי שלם ללא הבטחה מדינית. מאז ומתמיד ראינו את הסכסוך הישראלי-ערבי כעניין להכרעה מדינית ולא להכרעה צבאית. ההכרעה המדינית הניצבת לפנינו היא שתקבע אם נלך לקראת תקופה של בטחון ושלוש, או לקראת תקופה של התמודדות צבאית. ברור בתכלית הבהירות, כי פני עם ישראל לבטחון ולשלוש, לבטחון ולשלוש בלבד. השאלה הנשאלת היא: האם תעמוד הממשלה בכך, האם יעמוד לנגד עיניה האינטרס והרצון הזה של העם?

העובדה שמתוך ההכרזות האחרונות של ראש הממשלה ומנאמו של שר החוץ היום נעלמו הדיבורים הקודמים, שלא יצאנו למערכה למען כיבוש טריטוריות חדשות, שמוכנים אנו לבטל את הכיבושים הטריטוריאליים תוך הסדרי שלום ובטחון, מעידה כי נוצר פער בין מטרת הבטחת הקיום, העצמאות והשלוש, שזו היתה מטרת המערכה הצבאית, לבין מגמות ההתפשטות והסיפוחים הטריטוריאליים, המופיעים בעוז גובר והולך במערכה המדינית הישראלית. העובדה שבצד השני, הערבי, אין עדיין נכונות לשיקול מחודש ביחסיו עם ישראל, אין עם גבור ההתרוצצות הפנימית והניגודים הפנימיים, אינה צריכה להשפיע על התוויית קו ישראלי ברור, צודק ומשכנע, לשלוש עם הערבים. גישה כזאת עשויה ללא ספק רק להועיל, רק לקדם את מעמד ארצנו בזירה הבינלאומית ולהעניק לה אהדה, ידיוות ועזרה. רק גישה כזאת של נכונות לביטול עם הצד בורשים הטריטוריאליים, תוך השגת הסדרי שלום עם הצד הערבי, עשויה להנציח את מלחמת ששת הימים כמערכה הצודקת של עם ישראל ומדינת ישראל.

חברי הכנסת, שר החוץ שר באונינו היום שיר הלל גדול לארצות-הברית של אמריקה. יש לנו נסיון מר עם מעצמות אימפריאליסטיות — עם בריטניה בעבר, עם צרפת כיום, גם עם ארצות-הברית. אין כל מקום לזריזת אש ליות חדשות בגדון. שר החוץ דיבר על לחצים כלפי ישראל. הלוואי ואתבדה, אך אפשר לומר כמעט בוודאות, כי הלחצים העיקריים והכבדים ביותר יופעלו נגד ישראל על-ידי ארצות-הברית דווקא, בהשתתפות בריטניה. זה נובע מאופיו של האימפריאליזם, האשר ענינו האיג טרם הכולל הבלעדי שלו באזור, העומד בסתירה לאיג טרם השלוש והעצמאות הלאומית. שליטי ארצות-הברית אינם רוצים לסלול דרכים חדשות לשלוש במזרח התיכון, כהגדרת שר החוץ, אלא לנצל את התנאים החדשים שנוצרו בעקבות מלחמת ששת הימים לטובתם הבלעדית ועל חשבון היהודים והערבים כאחד.

יחד עם זאת, לא יהיה זה תכליתי להתעלם מהתחלה של מפנה בגישה הסובייטית לחיפוש מוצא מן המשבר הישראלי-ערבי. עצם הדבר, ששר החוץ ציין כי "מוקדם למצוא מפנה מהותי" בעמדת ברית-המועצות, גם הוא מעיד על כך, כי מפנה מתבשל והולך. מה שידוע עד כה, אף כי זה נדחה על ידי האוצר הערבי, הוא המאמץ הסובייטי לקשור את ביטול הכיבושים הטריטוריאליים הישראליים בביטול הלוחמה מצד ארצות ערב כלפי ישראל. וזה, בינתיים, יכול להיחשב כהישג לישראל.

יש להימנע מסחרחורת ראש ומכיבו מאורות. ישראל צריכה להתחיל עתה פקחנה על כל הדרכים והשבילים המוליכים אל המזרח והמערב, לשקול את המאמץ הסובייטי שלה באופן עצמאי, לשקוד על ריסון בוויכוח, גם כאשר הוא מר מאוד, לא לשרוף כל גשר וכל גשרון אל ברית-

מרגוע לעמנו ולעמים השכנים, העייפים מאיבה לאומנית ומשפיכות דמים הדדית?

חברי הכנסת, פחות מחודשים מבדילים אותנו ממלחמת ששת הימים. דעת הקהל העולמית נחלקה, כזכור, סביב הגדרת אופיה של המלחמה הזאת, סביב השאלה האם צד דקת או בלתי-צודקת היתה המלחמה. ראוי לציין שגם אלה שהגדירו, שלא בצדק, את ישראל כצד התוקפן במלחמה, נתקלו במורת-רוח לא מעטה אף בארצותיהם הם. על כל פנים, לא היה לנו ואין לנו כל ספק כי לאור הכיתור הצבאי הערבי של ארצנו, שנתלווה בהכרזות הש"מ מדה כלפי ישראל מפי הנשיאים, המלכים, וראשי הממשלות של הארצות הערביות — היתה המלחמה מצד ישראל מלחמת התגוננות צודקת, מלחמה על הקיום, העצמאות והריבונות של ישראל. שום "קונצפציות" מלאכותיות ומלומדות, כביכול, אינן יכולות להתמודד עם אמת עמוקה זו.

יתירה מזו: בנאומי מלא הסתירות, לרגל יום-השנה החמישים-עשר למהפכה המצרית, הודה נשיא מצרים גמאל עבדול נאצר בעצמו, כי בהטילו את ההסגר על מצרי טיראן הגיע כבר אומדנו ל-100% של ודאות, שתפרוץ מלחמה ישראלית-ערבית. הסתירה, כמובן, מתבטאת בזה שמצד אחד הוא, גמאל עבדול נאצר, לדבריו, לא חשב כב יכול לתקוף, אך מצד שני, או בעת ובעונה אחת, עשה את כל הצעדים שהוא עצמו העריכם כצעדים המזמינים התמודדות צבאית.

הכרת הסכנות החמורות שאיימו על ישראל ערב ובימי הקרבות ליכדו את העם במערכת הצלה, ועוררו תחושת חדרה, דאגה ואהדה לישראל בעולם כולו. כמה שבועות בלבד עברו מאז. והנה, גם ההנחות והסיכויים שהותוו על-ידי שר החוץ בנאומי היום, גם ההכרזות האחרונות של ראשי המדינה, גם חוות הדעת של כמה מחברי הכנסת השייכים לסייעות שונות בדיון הזה — מוכרחים לעורר חדרה ודאגה בישראל וכדעת הקהל העולמית, דאגה וחרדה לטיבה, לאופיה ולמגמותיה של המערכה המדינית הישראלית בעקבות הנצחון הצבאי.

מתעצב והולך רושם ברור בישראל ובעולם — שהממשלה אינה שומרת אמונים למטרת מלחמת ששת הימים, היא מטרת השלוש; שלא במקרה אין הממשלה מצהירה על תכנית לשלוש צודק ומתקבל על הדעת עם הארצות הערביות בתירוף של "איגילוי קלפים בטרם מועד"; שהכיבושים הטריטוריאליים אינם מוטיבים כיום בתודעת הממדי שלה כשטחים מוחזקים זמנית במסגרת המאבק לשלוש ולבטחון, אלא הם מהווים מטרה כשלעצמה, שלימה או חלקית, במישור מגמות ההתפשטות הטריטוריאליה, הרווחות בקרב חלק ניכר של החוגים השליטים.

אם הכיתור הצבאי או הסכנות הצבאיות אינם חדלים להתקיים לרגל "הזות הגבולות" אל מעבר לקווים של ערב ה-5 ביוני, הרי המדיניות של "שב ואל תעשה" מצד הממשלה לגבי עניין השלוש, בין שהיא מתבטאת באימרה של שר הבטחון דיון כי "מחכים אנו לטלפון מן הצד הערבי", ובין שהיא נובעת מאימרה הנחרצת מדי של שר החוץ "אין נסיגה ללא שלום" ללא העלאת תכנית שלום יש-ראלית, — מדיניות כזאת מזמינה לנו כיתור מדיני, שהוא חמור לא פחות מן הכיתור הצבאי. שר החוץ, על כל פנים, יודע היטב מה ערכה ומשקלה הסגולי של דעת קהל בעולם לגבי המערכה המדינית של ישראל.

— הודעת שר החוץ על המערכה המדינית (דיון) (מיקונים); שאלות ותשובות (נצח, מיקונים, אלון, ארני, הקטין) —

תכנית שלום בין ישראל לארצות ערב. חוזה של התכנית הוא בעקרונות שלה, בראייתה את הזכויות הצודקות של ישראל ושל ערב כאחת. זוהי תכנית של שלום ללא סי פוחים, של הבטחת זכות ההגדרה העצמית של העם הערבי הפלשתינאי, של שיקום הפליטים הערביים, של הבטחת בטחון של ממשל ישראל, חופש שיט במצרי טיראן ותעלת סואץ, ביטול החרם הכלכלי והתעמולה השובינית העויינת כלפי ישראל, של שכנות ישראלית-ערבית טובה, של הכרה הדדית בזכויות הזולת, של שיתוף פעולה תקין ופורה לטובת שני הצדדים, לטובת השלום, העצמאות והקידמה.

המערכה המדינית של ישראל תהלוך את מהותה של מלחמת ששת הימים, אם הממשלה תעלה פרוגרמה צודקת לשלום עם הצד הערבי, אם תיגש לשקם את הפליטים הערביים, אם תשקוד על הגנת הזכויות והאינטרסים החומריים והתרבותיים של האוכלוסיה הערבית בשטחים הכבושים, אם תסייע ללא פורמליות יתר לשובם של הפליטים החדשים מן הגדה המזרחית אל הגדה המערבית, אם תבטיח שוויון זכויות מלא למיעוט הלאומי-הערבי בישראל גופא.

אנו מאמינים כי השלום בין ישראל לארצות ערב בוא יבוא, וזה תלוי הרבה מאוד גם במדיניות של ממשלת ישראל, אם יקום או יאחר יום מיוחל זה.

ב. שאלות ותשובות

היו"ר ד. נצר:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת מיקונים.

שמואל מיקונים (מק"י):

האם אפשר לדעת מה מספר המובטלים שקיבלו מענק עד היום הזה?

שר-העבודה י. אלון:

אני צריך לבדוק זאת במשרדי כדי להיות בטוח במספר. אבל אני יכול לומר שהמספר אינו מסתכם באלפים רבים, אלא באלפים מעטים, כי 21,000 איש הועסקו השבוע בעבודה יומה.

2. הגברת הפיקוח על בטיחות בעבודה

חבר-הכנסת ר. ארני שאל את שר העבודה ביום ג' בתמוז תשכ"ז (11 ביולי 1967):

לרגל פרסום הדו"ח של ועדת החקירה לעניין מפולת הבית בטבריה, שהביאה למותם של שלושה אנשים ולפציעתו של אחד — אבקש מכבודו להשיב לי:

מה הם הצעדים שמשדרו עומד לנקוט כדי להגביר את הפיקוח על בטיחות בעבודה?

שר-העבודה י. אלון:

עין נא בתשובתי, שניתנה ביום 5 ביולי 1967, לשאלתה של חבר-הכנסת דוד פתל באותו נושא.

3. הגנה על זכויות העובדים לאחר שחרורם משירות צבאי

חבר-הכנסת ר. הקטין שאלה את שר העבודה ביום ט' בתמוז תשכ"ז (17 ביולי 1967):

הופיעו ידיעות בעתונות על פיטורי עובדים עם שובם מהשירות הצבאי.

המועצות וארצות סוציאליסטיות אחרות, לשקוד על חיפוש ידידים וביצור ידידות ושיתוף פעולה עם כל הארצות, ללא דעות קדומות וללא מטען של רוגז, אף כשהוא מוצדק בהחלט. ישראל אינה צריכה להתעלם מהבדלי האסטרטגיה הסובייטית והאמריקאית במזרח התיכון, אינה צריכה להתעלם מן הסיכוי שברית-המועצות עוד תמלא תפקיד חשוב בהשכנת שלום באזורנו, בקירוב ישראל וארצות ערב אל שכנות טובה, שיש עמה בטחון ושלום יציב. אין לשקוע בדי האמות שלנו ללא ראיית הסיכוי, ללא השקיף לגבי העתיד הנראה לעין בתקופה בה מתחולל תהליך של שינוי מתמיד ביחסי הכוחות העולמיים לטובת העמים הקטנים ולטובת הקידמה האנושית.

אנחנו חוזים מערכה מדינית קשה, הן במועצת הבטחון, הן בעצרת האו"ם. לא מן הנמנע הוא שיהיה צורך לשקול את הרעיון של ועידת שלום בהשתתפות ישראל וערב, המעצמות הגדולות והנייטרליות, כדי לקדם את עניין הבטחון והשלום על יסוד ההכרה בזכויות החוקיות של שני הצדדים. יש לנקוט בכל צעד, בכל יומה העשויה להציע אותנו קדימה אל השלום המיוחל.

חברי הכנסת, ידוע הדבר כי גם במזרח וגם במערב דוחים מדיניות של סיפוחים טריטוריאליים. שלום צודק ויציב אינו מתיישב עם סיפוחים טריטוריאליים. לפני כחמישה שבועות העליתי בכנסת, בשם מפלגתי הקומוניסטית, הצעת

היו"ר ד. נצר:

אבקש את שר העבודה להשיב על שלוש שאלות.

1. הכנת חוק לביטוח מפני אבטלה

חבר-הכנסת ש. מיקונים שאל את שר העבודה ביום ג' בתמוז תשכ"ז (11 ביולי 1967):

היות ועל אף ההכרזות הרשמיות בדבר המאמצים להבטיח תעסוקה, ישנם עדיין עשרות אלפי מובטלים הרשומים בלשכות העבודה; היות ובין המובטלים רבים הם כאלה שרק עתה חזרו מהחזיתות השונות; והיות ובמקרים לא מעטים יודעת הממשלה להביא בדחיפות הצעות חוק לפני הכנסת — הנני לשאול את כבוד השר:

1. האם קבעה לעצמה הממשלה מועד להגשת הצעת חוק לביטוח מפני אבטלה?

2. אם כן — מתי תוגש הצעת החוק לאישור הכנסת?

שר-העבודה י. אלון:

1—2. החלטת הממשלה אומרת: „הוועדה תורכב מנציגי ציבור וממשלה ותתבקש להגיש את ממצאיה והמלצותיה תוך שישה חודשים“. הוועדה קיבלה מינויה בסוף חודש דצמבר 1966 ונתבקשה להגיש סיכומיה עד 1 ביוני 1967. אולם כבר בחודש מארס פנה יושב-ראש הוועדה, חבר הכנסת ברעם, בבקשה להאריך את תקופת הדיונים, לאחר שבע ישיבות, היות ולא הגיעו לסיכום ולמיצוי הנושא.

הממשלה הבינה לקשים המלווים את עבודת הוועדה; ביודעה כי תהליך החקיקה יארך זמן רב החליטה שלא להמתין בפעולתה והנהיגה, כהוראת שעה, תשלומי מענקי אבטלה החל מאפריל 1967, נוסף על מאמציה להגביר את הפעילות המשקית ולספק תעסוקה יומה לזכאיה.

אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. מה הסידורים המינהליים והמשפטיים המגינים על זכויות עובדים כאלה נגד פיטורים?
2. מה התשלומים להם זכאים העובדים הנ"ל אם אמנם עבודתם מופסקת?

שר-העבודה י. אלון:

קשה לדעת מה מספרם של המפוטרים מקרב החיילים המשוחררים. למשרד העבודה הגיעו כמה עשרות פניות מאז החל גל השחרורים הראשון.

חוק החיילים המשוחררים (החזרה לעבודה), תש"ט—1949, עליו ממונה שר הבטחון, חל לא על משתחררים משירות סדיר בצה"ל בלבד, אלא גם על אלה מחיילי המילואים אשר גויסו למלחמת ששת הימים. אמנה כמה מן הזכויות השמורות להם על פי חוק זה:

א. בעל מפעל חייב לקבל בחזרה לעבודה כל חייל משוחרר שסמוך להתגייסותו היה עובד במפעל.

ב. חייל משוחרר שסמוך להתגייסותו היה עובד זמני במפעל, תהיה לו, תוך שנה אחת מיום שחרורו, זכות קדימה לקבלת עבודה באותו מפעל.

ג. העדור של עובד קבוע מעבודתו לרגל שירות חלקי (ושירות החירום האחרון הוכרו כשירות חלקי לענין זה) לא יראוהו כהפסקה ברציפות עבודתו.

ד. בחוק קבועות סמכויות העזר לרשויות הממונות על ביצוע החוק — כגון ועדות תעסוקה שבסמכותן לתת

לבעלי מפעלים צווי תעסוקה המחייבים אותם לקבל בחזרה עובדים ששוחררו מהשירות הצבאי. כמובן ישנם מקרים שהחוק האמור אינו נותן תשובה להם. לדוגמה: אין בכוחו של החוק למנוע פיטוריהם של עובדים בלתי-קבועים אשר בוודאי היו מועמדים לפיטורים גם אלמלא התגייסו. במקרה כזה עובד מפוטרי זכאי לאותם התשלומים המקובלים כאילו פוטרי באופן רגיל, כגון תשלום במקום הודעה מראש לפיטורין; פיצויי פיטורין ועוד.

במקרים לא מעטים נענו מקומות עבודה לפנייתו ועיכבו פיטורי עובדים אף שהחוק אינו מונע זאת מהם. המעסיקים נקראים לגלות יתר הבנה ולהימנע מלקדם את פניו של חייל החוזר מהחזית בהודעת פיטורין עד שישתפרו סיכויי התעסוקה. ביועצנו את הצפוי הפעלנו במלוא הקצב האפשרי את חידוש העבודות הציבוריות, שעליהן דובר בעבר; הענקנו באמצעות חקנון שירות התעסוקה זכות עדיפות לחיילים משוחררים בקבלת תעסוקה טבעית ככל שהיא מצויה בשנה הראשונה לשחרורם; ובהעדר תעסוקה טבעית הם זכאים לתעסוקה יוזמה. מלאה ללא מכסות במשך ששת החודשים הראשונים לשחרורם. חיילים משוחררים שאינם מוצאים מקומם גם בתעסוקה יוזמה, זכאים למענקי אבטלה בשיעור מקסימלי של 24 ימים בחודש, לפי מצבם המשפחתי. כמו כן פתוחה לפניהם אפשרות בלתי-מוגבלת להכשרה מקצועית יחד עם תשלום דמי קיום מלאים.

לפי התחזית שלנו צפויה התאוששות במצב התעסוקה וחיילים משוחררים ייקלטו בעבודה.

ג. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

לקריאה שניה ושלישית — 1. חוק מס שבח מקרקעין (תיקון מס' 2), תשכ"ז—1967; 2. חוק המקדמה, תשכ"ז—1967; 3. חוק מילווה פיתוח (תיקון מס' 6), תשכ"ז—1967; 4. חוק לתיקון פקודת הטבק (מס' 3), תשכ"ז—1967; 5. חוק לתיקון פקודת המשקאות המשכרים (ייצור ומכירה), תשכ"ז—1967; 6. חוק המילווה (ביטוח חיים) (תיקון), תשכ"ז—1967; 7. חוק לתיקון פקודת מס הכנסה (מס' 2), תשכ"ב—1962 (תיקון מס' 2), תשכ"ז—1967; 8. חוק מס הכנסה (הצהרות מתקנות), תשכ"ז—1967. החוקים הנ"ל חזרו מועדות הכספים. 9. חוק ההוצאה לפועל, תשכ"ז—1967 — שחזר מועדת החוקה, חוק ומשפט.

הי"ר ד. נצר:

כפי ששמעתם, מובטחת לנו תעסוקה. המשך הדין מחר בשעה 16.00. ישיבה זו נעולה.

הי"ר ד. נצר:

עתה נשמע הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

סגן מזכיר הכנסת ה. ליאור:

ברשות היושבת-ראש, הנני מתכבד להודיע כי הונח היום על שולחן הכנסת:

לקריאה ראשונה, מטעם הממשלה — 1. חוק תחנת הכוח תל-אביב, תשכ"ז—1967; 2. חוק להארכת תוקף של תקנות-שעת-חירום (עבירות בשטחים המוחזקים — שי פוט ועזרה משפטית), תשכ"ז—1967; 3. חוק להארכת תוקף של תקנות-שעת-חירום (ייעול שירותי ההתגוננות האזרחית), תשכ"ז—1967; 5. חוק בתי-הדין הדתיים הד-רוויים (תיקון מס' 2), תשכ"ז—1967.